

REPORT

**Ευκαιρίες για μια πράσινη επανεκκίνηση
της ξενοδοχειακής βιομηχανίας που
προκύπτουν από την πανδημία της νόσου
του κορωνοϊού (COVID-19)**

Εμπειρίες από την Ελλάδα, την Κύπρο, τη
Γερμανία και την Ευρωπαϊκή Ένωση

Hotels4Climate

On behalf of:

Federal Ministry
for the Environment, Nature Conservation
and Nuclear Safety

European
Climate Initiative
EUKI

of the Federal Republic of Germany

Ευκαιρίες για μια πράσινη επανεκκίνηση της ξενοδοχειακής βιομηχανίας που προκύπτουν από την πανδημία της νόσου του κορωνοϊού (COVID-19)

Εμπειρίες από την Κύπρο, την Ελλάδα, τη Γερμανία και
την Ευρωπαϊκή Ένωση

Hotels4Climate

Authors: Madeline Schneider (adelphi), Jessica Weir (adelphi), Anton Barckhausen (adelphi), Anthi Charalambous (OEB), Panayiotis Kastanias (OEB), Andri Constandinou (OEB), Markella Papanicolaou (OEB), Aris Ikkos (INSETTE), Michalis Kyriakides (INSETTE), Soteris Mylonas (INSETTE)

November 2020

Cover photo: www.pxhere.com

Project: Hotels4Climate- Fostering GHG reduction in the Cypriot and Greek hotel industry
Deliverable number: AI.5
Deliverable Name: Report on potential for green restart of the hotel industry after COVID-19 lockdown

ISBN 978-9925-7770-1-3

© 2020 adelphi, OEB, INSETTE

ΟΕΒ

Η Ομοσπονδία Εργοδοτών και Βιομηχάνων (ΟΕΒ) ιδρύθηκε το 1960 από 19 πρωτοπόρους επιχειρηματίες. Σήμερα, τα μέλη της ΟΕΒ δραστηριοποιούνται σε όλους τους τομείς της οικονομίας και απασχολούν περισσότερο από το 60% του εργατικού δυναμικού του ιδιωτικού τομέα. Η ΟΕΒ είναι ένας Παγκύπριος, ανεξάρτητος μη κερδοσκοπικός οργανισμός που αποτελείται από 90 κύριους επαγγελματικούς / τομεακούς Συλλόγους, καθώς έχει και μέλη εκατοντάδες εταιρείες από τους κλάδους της μεταποίησης, υπηρεσίες, εμπόριο, κατασκευαστικό και της γεωργίας. Συνολικά, η ΟΕΒ έχει περισσότερα από 15.000 μέλη / επιχειρήσεις.

Ειδικότερα, το Τμήμα Ενέργειας & Περιβάλλοντος της ΟΕΒ ιδρύθηκε το 2016 και οι στόχοι του είναι να πρωτοπορεί στα θέματα της ενέργειας, του περιβάλλοντος και της αειφορίας, μέσω δράσεων που μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα των τεχνολογιών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, για την άρση διοικητικών ή άλλων εμποδίων για την προώθηση της ενεργειακής απόδοσης, να υποστηρίξει τους Κύπριους κατασκευαστές να διατηρήσουν την παγκόσμια θέση τους στην εγκατάσταση ηλιακών θερμικών συστημάτων, να προωθήσουν καθαρές τεχνολογίες για την προστασία του περιβάλλοντος και τους στόχους του 2030 για την κυκλική οικονομία και την κλιματική αλλαγή, για την παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης, για την προώθηση της αποτελεσματικής χρήσης της ενέργειας, την παροχή τεχνικής συμβουλευτικής υποστήριξης σε τομείς που σχετίζονται με θέματα, ενέργειας και περιβάλλοντος προώθηση της συνεργασίας μεταξύ ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και βιομηχανιών στους τομείς της ενέργειας και του περιβάλλοντος και στην ανάπτυξη της έρευνας και της καινοτομίας.

Υπάρχουν πολλά έργα και πρωτοβουλίες που έχουν αναπτυχθεί από το Τμήμα Ενέργειας & Περιβάλλοντος που στοχεύουν π.χ. στην προώθηση της οικοκαινοτομίας, της γαλάζιας ενέργειας, της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, κυκλικής οικονομίας, της προώθησης των ΑΠΕ και εξοικονόμησης ενέργειας.

Η ΟΕΒ λειτουργεί με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον. Από το 2017, η ΟΕΒ είναι πιστοποιημένη με EMAS και παράγει ανανεώσιμη ηλεκτρική ενέργεια μέσω φωτοβολταϊκού συστήματος.

Ανθή Χαραλάμπους

Διευθύντρια Τμήματος Ενέργειας & Περιβάλλοντος

acharalambous@oeb.org.cy

www.oeb.org.cy

INSETE

Το INSETE είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που ιδρύθηκε στις αρχές του 2013, με πρωτοβουλία του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) και από τέσσερις συνεργάτες με έντονη δραστηριότητα σε κρίσιμους τομείς της ελληνικής τουριστικής αγοράς: ΣΕΤΕ (κύριος συνεργάτης), η Πανελλήνια Ομοσπονδία Ξενοδόχων (ΠΟΞ), ο Ελληνικός Σύνδεσμος Ταξιδιωτικών και Τουριστικών Γραφείων (ΗΑΤΤΑ) και η Συνομοσπονδία Επιχειρηματιών Τουριστικών Καταλυμάτων Ελλάδος (ΣΕΤΚΕ).

Η αποστολή του INSETE είναι να συνεισφέρει με τεκμηριωμένες ιδέες και θέσεις στην προώθηση δημόσιων και ιδιωτικών πολιτικών που θα υποστηρίζουν, εκσυγχρονίζουν και να βελτιώνουν τον ελληνικό τουριστικό τομέα και οποιονδήποτε άλλο τομέα υπηρεσιών που συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν.

Συγκεκριμένα, το INSETE υποστηρίζει τον Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) με:

- τεκμηριωμένη και μελετημένη παρέμβαση στον κοινωνικό και δημόσιο διάλογο (θέσεις, προτάσεις κ.λπ.) με στόχο την προώθηση πολιτικών για την υποστήριξη, τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση του ελληνικού τουρισμού.
- υλοποίηση δράσεων για έρευνα, ενημέρωση και διάδοση γνώσεων, ανάπτυξη και βελτίωση ανθρώπινων πόρων και πιστοποίηση της ποιότητας των επιχειρήσεων και των δεξιοτήτων των επαγγελματιών και των εργαζομένων στον ελληνικό τουρισμό.

Επιπλέον, οι κύριες δραστηριότητες του INSETE είναι:

- Μέσω διάφορων ερευνών, η διαφύλαξη και προώθηση της θέσης και της συμβολής του τουρισμού στη βιώσιμη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη και ανάπτυξη τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Να υποστηρίξει και να προωθήσει την επιχειρηματικότητα (τόσο συμβατική όσο και κοινωνική) στον τουριστικό τομέα και σε οποιονδήποτε άλλο τομέα υπηρεσιών που συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν.
- Ενίσχυση των πολιτικών εργαλείων ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού για τον τουριστικό τομέα και οποιονδήποτε άλλο τομέα υπηρεσιών που συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν.
- Παροχή επιστημονικής, τεχνικής ή άλλης μορφής τεκμηρίωσης και υποστήριξης στον ΣΕΤΕ για θέματα που σχετίζονται με τις δραστηριότητες και τις λειτουργίες του και για να το βοηθήσει στην επίτευξη των στόχων του.

Άρης Ίκκος

Διευθυντής Ερευνών

ikkos@insete.gr

insete.gr

adelphi

Η adelphi είναι μια κορυφαία ανεξάρτητη ομάδα προβληματισμού και συμβούλων δημόσιας πολιτικής για το κλίμα, το περιβάλλον και την βιώσιμη ανάπτυξη. Η αποστολή της adelphi είναι να βελτιώσει την παγκόσμια διακυβέρνηση μέσω έρευνας, διαλόγου και διαβούλευσης. Προσφέρει προσανατολισμένες και εξατομικευμένες υπηρεσίες για βιώσιμη ανάπτυξη, βοηθώντας κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμούς, επιχειρήσεις και μη κερδοσκοπικές στρατηγικές σχεδιασμού για την αντιμετώπιση παγκόσμιων προκλήσεων.

Το προσωπικό της adelphi είναι άνω των 200 υπαλλήλων και παρέχει υψηλής ποιότητας διεπιστημονική έρευνα, στρατηγική ανάλυση πολιτικής και συμβουλές, καθώς και εταιρικές συμβουλευτικές υπηρεσίες. Διευκολύνει τον πολιτικό διάλογο και παρέχει κατάρτιση σε δημόσιους οργανισμούς και επιχειρήσεις σε όλο τον κόσμο, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη ικανοτήτων για μετασχηματιστικές αλλαγές. Από το 2001 έχει ολοκληρώσει με επιτυχία πάνω από 800 έργα παγκοσμίως. Τα πεδία εξειδίκευσης καλύπτουν τους ακόλουθους βασικούς τομείς: Κλίμα, Ενέργεια, Πόροι, Πράσινη Οικονομία, Βιώσιμες Επιχειρήσεις, Πράσινη Χρηματοδότηση, Ειρήνη και Ασφάλεια, Διεθνής Συνεργασία και Αστικός Μετασχηματισμός.

Οι εταιρικές σχέσεις είναι το κλειδί για τον τρόπο που λειτουργεί η adelphi. Με τη δημιουργία συμμαχιών με άτομα και οργανισμούς, βοηθά στην ενίσχυση της παγκόσμιας διακυβέρνησης και, ως εκ τούτου, προωθεί μετασχηματιστικές αλλαγές, διαχείριση βιώσιμων πόρων και ανθεκτικότητα. Η adelphi είναι μια οργάνωση βασισμένη στις αξίες με μια ανεπίσημη κουλτούρα που βασίζεται στην αριστεία, την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία. Η βιωσιμότητα είναι το θεμέλιο της εσωτερικής και εξωτερικής συμπεριφοράς. Η λειτουργία της adelphi είναι με φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο και κατέχει πιστοποιημένο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Madeline Schneider

Senior Manager

schneider@adelphi.de

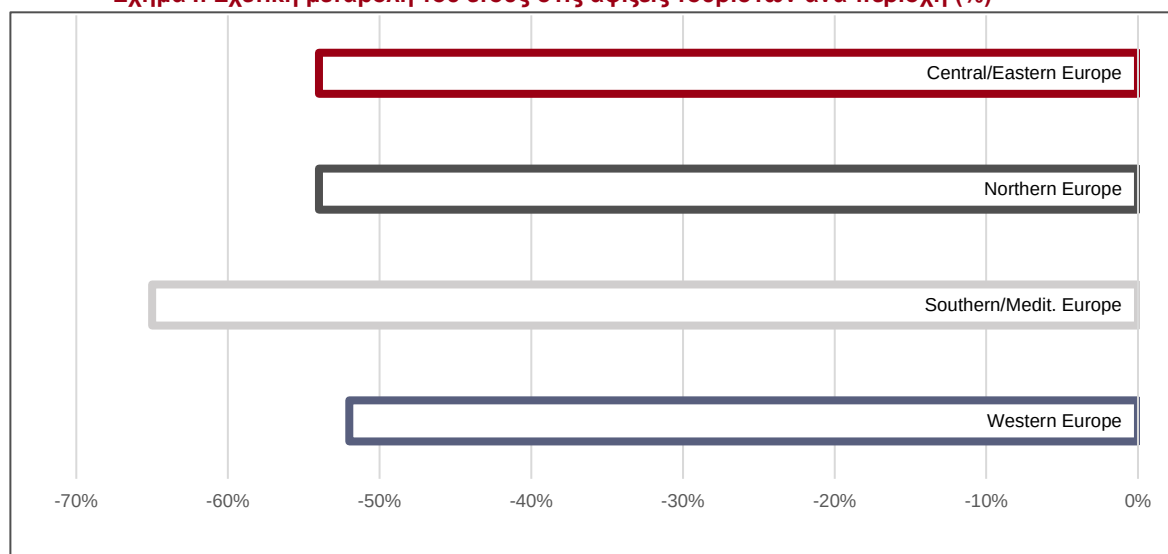
www.adelphi.de

Περίληψη των κυριότερων σημείων της έκθεσης

Αυτή η έκθεση έχει ως στόχο να διερευνήσει τις επιπτώσεις της πανδημίας της νόσου του κορωνοϊού (COVID-19) στον ξενοδοχειακό κλάδο, τόσο σε επίπεδο ΕΕ, όσο και σε εθνικό επίπεδο στις τρεις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα Hotels4Climate (δηλαδή απαιτούνται για μια «πράσινη» επανεκκίνηση του κλάδου).

Για τον εντοπισμό των κύριων ζητημάτων και την κατανόηση των αναγκών του ξενοδοχειακού κλάδου, πραγματοποιήθηκε αξιολόγηση της αγοράς και λήφθηκαν συνεντεύξεις από τους βασικούς ενδιαφερόμενους, συμπεριλαμβανομένων ξενοδόχων, διάφορων ξενοδοχειακών συνδέσμων, δημόσιων φορέων/οργανισμών, συμβούλων, ταξιδιωτικών πρακτορείων και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, κατά τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 2020. Τα αποτελέσματα της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν για τον εντοπισμό των κύριων προκλήσεων του ξενοδοχειακού κλάδου και τη δημιουργία εισηγήσεων προς τους φορείς χάραξης πολιτικής, για την ανάπτυξη νέων προγραμμάτων στήριξης (χρηματοδοτικών και μη), καθώς και για την αναθεώρηση των υφιστάμενων προγραμμάτων ούτως ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στα νέα κρίσιμα τρέχοντα ζητήματα και εξελίξεις.

Σχήμα Ι: Σχετική μεταβολή του έτους στις αφίξεις τουριστών ανά περιοχή (%)

Ιανουάριος - Μάιος 2020

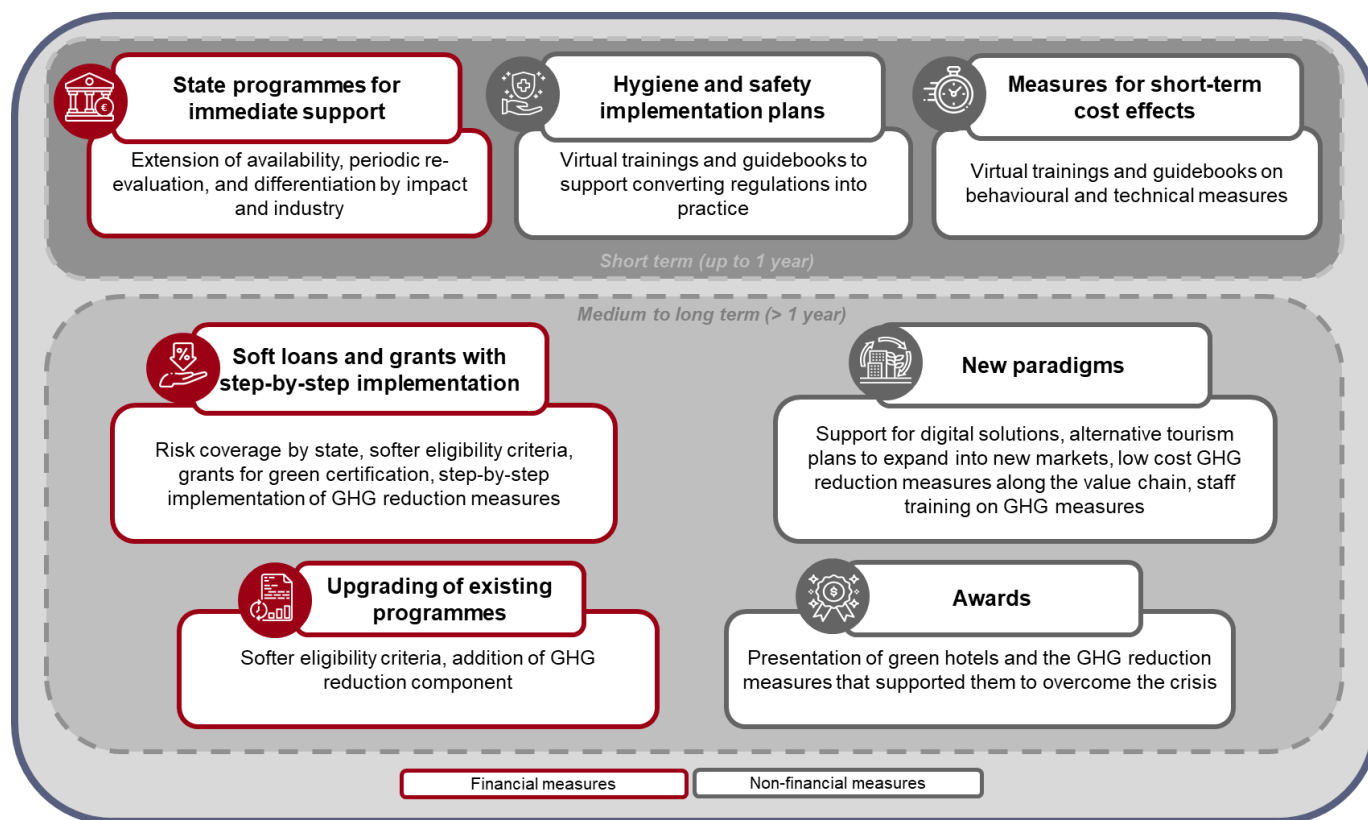
Ο κορωνοϊός ή COVID-19, όπως ονομάζεται επίσημα από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), ξεκίνησε με ένα αρχικό ξέσπασμα στην πόλη Γουχάν (Wuhan) της Κίνας το Δεκέμβριο του 2019 και συνεχίζει να προκαλεί σημαντικά οικονομικά και λειτουργικά προβλήματα, και προβλήματα στην υγεία των πολιτών. Η ευρωπαϊκή ξενοδοχειακή βιομηχανία έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την πανδημία. Το πρώτο τρίμηνο του 2020, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της ζώνης του ευρώ, μειώθηκε κατά περίπου 3,8% (KfW 2020c). Πολλά κράτη μέλη της ΕΕ βασίζονται οικονομικά στην τουριστική βιομηχανία, η οποία συνεισφέρει σημαντικό μερίδιο στο ΑΕΠ τους. Τα Ηνωμένα Έθνη, στη μελέτη για το «εμπόριο και την ανάπτυξη» (UNCTAD 2020), εκτιμά τη μακροπρόθεσμη πτώση του ΑΕΠ κατά 2% μέχρι και 5%.

Από την αρχή των ταξιδιωτικών περιορισμών στην Ευρώπη τον Μάρτιο του 2020, **σημειώθηκαν σημαντικές μειώσεις στις αφίξεις, τουλάχιστον 50%** σε τουριστικά κέντρα σε όλες τις περιοχές της Ευρώπης (βλέπε Σχήμα Ι). **Κατά συνέπεια, αναμένεται ότι θα υπάρξει απώλεια εσόδων που θα επηρεάσει περίπου το 85% των ευρωπαϊκών ξενοδοχείων (EC 2020), καθώς ένας στους δέκα Ευρωπαίους απασχολείται στον τουριστικό κλάδο.** Αυτό θα έχει ακόμη περισσότερες επιπτώσεις στα ποσοστά ανεργίας και στις κοινωνικές υπηρεσίες τα επόμενα χρόνια. Παρόμοιες τάσεις εμφανίζονται στις χώρες που εστιάζεται το συγκεκριμένο πρόγραμμα Hotels4Climate. Οι συνεντεύξεις αποκάλυψαν τις επιπτώσεις στις καθημερινές δραστηριότητες, καθώς οι διευθυντές ξενοδοχείων πρέπει να εφαρμόζουν συγκεκριμένα διατάγματα, διαδικασίες και πρωτόκολλα και να αναφέρουν τα μέτρα υγείας που λαμβάνουν, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να εξισορροπούν τις ανάγκες των επισκεπτών, του προσωπικού και των προμηθευτών. **Καθώς η πανδημία συνεχίζεται, η τουριστική δραστηριότητα είναι απίθανο να επιστρέψει στα επίπεδα του 2019, για ακόμα μερικά χρόνια τουλάχιστον. Οι άμεσες προκλήσεις που αναμένονται για τον ξενοδοχειακό κλάδο περιλαμβάνουν την ανάγκη για διαχείριση της υγείας και της ασφάλειας, των μειώσεων εσόδων, έλλειψης ρευστότητας και της μεταβαλλόμενης ταξιδιωτικής συμπεριφοράς.**

Με μια πιο προσεκτική ματιά στις επιπτώσεις της πανδημίας του COVID-19 στις προσπάθειες μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου, μπορεί να παρατηρηθεί μια άμεση επίδραση στη μείωση των παγκόσμιων εκπομπών. **Ωστόσο, αναμένεται ένα ποσοστό αύξησης των παγκόσμιων εκπομπών, λόγω της αυξημένης ανάγκης για ενέργεια, θέρμανση, αερισμό, εξαερισμό, καθώς και από την παραγωγή αποβλήτων που δημιουργούνται από την εφαρμογή των κανονισμών υγείας και ασφάλειας, λόγω της παρατεταμένης εφαρμογής των διαταγμάτων, διαδικασιών και πρωτοκόλλων για τον COVID-19.**

Επιπλέον, η **έλλειψη ρευστότητας** αναγκάζει τον ξενοδοχειακό κλάδο να **θέσει σε αναστολή την εφαρμογή των μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου**, καθώς τα μέτρα υγείας και ασφάλειας και η διατήρηση του απασχολούμενου προσωπικού έχουν προτεραιότητα. Οι ξενοδοχειακοί φορείς και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα είναι αισιόδοξα, με την προϋπόθεση να προωθηθούν σωστά τα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τα οφέλη για την πράσινη εικόνα του κλάδου και ελπίζουν ότι το ενδιαφέρον των ξενοδόχων θα αυξηθεί ξανά. Αναμένεται ότι θα δοθεί λιγότερη έμφαση στα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου με μεγάλο κόστος και μεγαλύτερη έμφαση σε μέτρα χαμηλότερου κόστους.

Οι επιπτώσεις της πανδημίας αντιμετωπίστηκαν μέσω της επιβολής και υιοθέτησης διαφόρων μέτρων από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και εντός των χωρών που εστιάζει το πρόγραμμα. Σε επίπεδο ΕΕ, έχει ξεκινήσει ένα σχέδιο ανάκαμψης, το οποίο θα παρέχει υποστήριξη στους ξενοδόχους μέσω χρηματοοικονομικών μέσων, όπως η διευκόλυνση ανάκαμψης και ανθεκτικότητας ή το InvestEU, και μέσω συμβουλευτικών πακέτων, όπως ο τουρισμός και ο τομέας των μεταφορών. Σε εθνικό επίπεδο, έχουν υιοθετηθεί οικονομικά, φορολογικά και συμβουλευτικά μέτρα στο πλαίσιο των πακέτων κινήτρων, με ιδιαίτερη προσοχή σε βιομηχανίες που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα, όπως ο τουρισμός και τα ξενοδοχεία. Τα περισσότερα από τα υπάρχοντα μέσα επικεντρώνονται στην οικονομική ανάκαμψη, ειδικά σε άμεσες δράσεις. Ωστόσο, τα εργαλεία μπορούν να σχεδιαστούν με τρόπο που να συνδυάζουν τόσο οικονομικά όσο και περιβαλλοντικά στοιχεία, που απαιτούνται για μια πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου. Παραδείγματα τέτοιων υφιστάμενων προγραμμάτων επισημαίνονται για να παρέχουν καθοδήγηση στην ανάπτυξη νέων πολιτικών και μέσων για την υποστήριξη μιας πράσινης ανάκαμψης.

Σχήμα II: Πακέτο προτάσεων για μια πράσινη ανάκαμψη του ξενοδοχειακού κλάδου

Παρά τις προσπάθειες των κυβερνήσεων να υποστηρίξουν την ανάκαμψη από την πανδημία, η τουριστική βιομηχανία παρουσίασε **σημαντική μείωση των επενδύσεων σε σύγκριση με τα επίπεδα πριν από την πανδημία** (EC 2020p). Θεωρώντας ότι η τουριστική βιομηχανία κατέχει ένα μεγάλο μερίδιο στο ΑΕΠ πολλών ευρωπαϊκών χωρών, είναι σημαντικό οι πρόσθετες προσπάθειες να

παρέχουν στην τουριστική βιομηχανία την υποστήριξη που απαιτείται για μια βιώσιμη ανάκαμψη. Με βάση τις συνεντεύξεις από τα ενδιαφερόμενα μέρη και την ανάλυση της αγοράς, ετοιμάστηκε ένα πακέτο με προτεινόμενα μέσα για την προώθηση της πράσινης ανάκαμψης στον ξενοδοχειακό κλάδο (βλ. Σχήμα II). Θεμέλιο των βραχυπρόθεσμων προσπαθειών ανάκαμψης, είναι τα υφιστάμενα προγράμματα κρατικών ενισχύσεων που παρέχουν **άμεση** υποστήριξη σε ξενοδοχεία. Αυτά θα πρέπει να παραμείνουν διαθέσιμα με περιοδική επανεκτίμηση. Τα μέτρα που μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα χωρίς μεγάλο κόστος και με γρήγορα εμφανή αποτελέσματα, είναι η εκπαίδευση στελεχών ξενοδοχειακών μονάδων και η εφαρμογή των διαταγμάτων και πρωτοκόλλων υγείας και ασφάλειας στις καθημερινές δραστηριότητες.

Μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, τα προτεινόμενα χρηματοοικονομικά μέτρα αποτελούνται από δάνεια και επιχορηγήσεις που περιλαμβάνουν (μερική) κάλυψη κινδύνων από το κράτος και πιο ήπια κριτήρια επιλεξιμότητας για την παραχώρηση δανείων. Αυτό θα μπορούσε επίσης να συνοδεύεται από μια «βήμα προς βήμα» προσέγγιση για τη διευκόλυνση της εφαρμογής μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τον ξενοδοχειακό κλάδο, **όπως για παράδειγμα η εφαρμογή σχεδίου προώθησης της κυκλικότητας σε ξενοδοχειακές μονάδες.** Επιπλέον, τα υπάρχοντα προγράμματα υποστήριξης πρέπει να αναβαθμιστούν ή / και να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής τους, ώστε να αξιολογηθούν και συμπεριληφθούν οι νέες συνθήκες λόγω της πανδημίας και να υποστηρίξουν την πρόοδο στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Προκειμένου να βρεθούν οι κατάλληλες απαντήσεις στην πανδημία και να προσαρμοστούν οι επιχειρήσεις ανάλογα, είναι επίσης απαραίτητο να εξεταστούν νέα πρότυπα, όπως ψηφιακές λύσεις και η ολιστική διαχείριση για την ανάπτυξη προορισμών και τουριστικών προϊόντων για τους eco-ταξιδιώτες ή εγχώριους ταξιδιώτες. Οι ξενοδόχοι μπορούν να υποστηριχθούν σε αυτήν τη διαδικασία μετάβασης, μέσω των κατάλληλων εκπαιδεύσεων για την ευαισθητοποίηση του προσωπικού, των στελεχών τους και των επισκεπτών, σχετικά με τις δυνατότητες μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Τέλος, μπορούν να εισαχθούν βραβεία για την ανάδειξη καλών πρακτικών ξενοδοχείων που έχουν ξεπεράσει την πανδημία του κορωνοϊού λόγω των προσπαθειών τους για μια πράσινη ανάκαμψη.

Μέσω του συνδυασμού χρηματοοικονομικών και μη χρηματοοικονομικών μέτρων καθώς και βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων μέτρων, το προτεινόμενο πακέτο συστάσεων για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει μια πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου για ανάκαμψη από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Τα μέτρα μπορούν να συμβάλουν όχι μόνο στη βιώσιμη ανάκαμψη αλλά και στην επίτευξη των στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου των στόχων αειφόρου ανάπτυξης (SDGs) και της Συμφωνίας του Παρισιού. Η περίοδος μέχρι την πλήρη ανάκαμψη προσφέρει επίσης την ευκαιρία στις τουριστικές επιχειρήσεις να προσαρμοστούν στις εξελίξεις και στις τάσεις του κλάδου, που ήταν ήδη εμφανείς πριν από τον COVID-19, **όπως το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον αειφόρο τουρισμό, τη ψηφιοποίηση της τουριστικής εμπειρίας και η αυξημένη σημασία της αυθεντικότητας και της προσαρμογής στις προσωπικές ανάγκες των ταξιδιωτών.** Επομένως, η περαιτέρω αναβάθμιση και ωρίμανση του τουριστικού προϊόντος (αλυσίδες αξίας και εμπειρίες) πρέπει να βασίζεται στους άξονες της αειφορίας και της ψηφιακής τεχνολογίας, στην απαραίτητη δημόσια υποδομή και στην αποτελεσματική διαχείριση και προώθηση εναλλακτικών eco-προορισμών ως δραστηριότητα με προστιθέμενη αξία.

Όσον αφορά την **Κύπρο**, (περισσότερες λεπτομέρειες παρέχονται στη συνέχεια αυτής της Έκθεσης), έχουν προσδιορισθεί ορισμένα άμεσα χρηματοδοτικά μέτρα, για την πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου, σύμφωνα με την γνώμη των άμεσα εμπλεκόμενων φορέων στην παρούσα έρευνα και μελέτη (Κατάλογος 1):

Κατάλογος 1: Εισηγήσεις χρηματοδοτικών μέτρων για την πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου στην Κύπρο (OEB, 2020)

α/α	Μέτρο	Χορηγία/ Άλλο	Δικαιούχοι	Σύντομη περιγραφή	Εκτιμώμενος Προϋπολογισμός/ 2021-2023
1	Διενέργεια ενεργειακών ελέγχων σε Ξενοδοχεία (που είναι ΜμΕ)	Χορηγία (Grant)	ΜμΕ Ξενοδοχεία	Στην Κύπρο υπάρχει ένα σχέδιο χορηγιών ύψους (20%) με μέγιστο ποσό 2.000 ευρώ από το Ταμείο ΑΠΕ & ΕΞΕ, στο οποίο μετά από 2 χρόνια λειτουργίας δεν υποβλήθηκε καμία αίτηση. Προτείνεται όπως η χορηγία αυξηθεί στο 80% του κόστους του ενεργειακού ελέγχου, με μέγιστο ποσό τα 6.000 ευρώ και ταυτόχρονα, να παραχωρείται χορηγία (40%) για την υλοποίηση μέτρου/ων εξοικονόμησης ενέργειας που θα εισηγηθεί η μελέτη του ενεργειακού ελέγχου. Τα μεμονωμένα μέτρα να επιχορηγούνται με 40% με μέγιστο ποσό τις 25.000 ευρώ.	5 εκ
2	Παραγωγή θέρμανσης /ψύξης με ανανεώσιμες πηγές	Χορηγία (Grant)	Hotel/Building owners	Όπως φάνηκε από την έρευνα του Hotels4Climate η παραγωγή ζεστού νερού και θέρμανση/ψύξη χώρων είναι μεγάλοι καταναλωτές ενέργειας σε ένα ξενοδοχείο. Εισηγήθηκε όπως δημιουργηθεί ένα σχέδιο χρηματοδότησης για ΑΠΕ στα ξενοδοχεία για παραγωγή θέρμανσης /ψύξης με ΑΠΕ. Μέγιστο ποσό χορηγίας 25.000 ευρώ, 40% επένδυσης.	2 εκ
3	Πρόγραμμα επιχορήγησης έξυπνων συστημάτων μέτρησης και καταγραφής	Χορηγία (Grant)	Hotel/Building owners	Για την εγκατάσταση συστημάτων μέτρησης και καταγραφής της κατανάλωσης ενέργειας, που αποδεικνύουν την ικανότητα καταγραφής της πραγματικής κατανάλωσης. Να καταβληθεί στην αρχή το 25% του κόστους εγκατάστασης του συστήματος, και στη συνέχεια να καταβάλλεται το 75% σύμφωνα με την αποδεδειγμένη εξοικονόμηση από τις ψηφιακά ενεργοποιημένες λύσεις ενεργειακής απόδοσης.	2 εκ
4	Ενίσχυση επιχειρήσεων για εφαρμογή Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης	Χορηγία (Grant)	Hotel/Building owners	Ενίσχυση του Σχεδίου του Τμήματος Περιβάλλοντος για εγκαθίδρυση EMAS ειδικά στα ξενοδοχεία.	1 εκ
5	Μετάβαση σε κυκλικά ξενοδοχεία	Χορηγία (Grant)	Hotel/Building owners	Οι δράσεις στοχεύουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ξενοδοχειακών μονάδων μέσω της μετάβασης σε τους σε μια κυκλική οικονομία, παρέχοντας δομημένη υποστήριξη, εκπαίδευση και καθοδήγηση, με την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων, όπως σεμινάρια και εργαστήρια, επιχειρηματική καθοδήγηση (business mentoring), καθώς και προετοιμασία για πιστοποίηση της μετάβασης των ξενοδοχειακών μονάδων σε κυκλικά μοντέλα και Σχέδιο Επιχορηγήσεων.	5 εκ

Πίνακας περιεχομένων

1 Εισαγωγή	12
1.1 Γενικό πλαίσιο	12
1.2 Σημασία της μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τον ξενοδοχειακό κλάδο	14
1.3 Κατάσταση των μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου πριν από την εμφάνιση της πανδημίας COVID-19	16
2 Αξιολόγηση των επιπτώσεων του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο	31
2.1 Οι επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο της ΕΕ	31
2.2 Επιπτώσεις του COVID-19 στους τουριστικούς κλάδους των χωρών που εστιάζει το πρόγραμμα	34
2.3 Οι μακροπρόθεσμες προκλήσεις για τον ξενοδοχειακό κλάδο	39
2.4 Οι επιπτώσεις του COVID-19 στην πρόοδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	42
3 Στρατηγικές για την ανάκαμψη από την πανδημία COVID-19	45
3.1 Στρατηγικές ανάκαμψης και μέτρα για την επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου	45
3.2 Καλές πρακτικές για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου τα οποία συμβάλλουν στην επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου	64
4 Συστάσεις πολιτικής/ Προτάσεις για μια πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου	68
5 Συμπεράσματα	73
6 Βιβλιογραφία	77

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε διάφορους τριτογενείς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας της Κύπρου πριν COVID-19 (RSE, 2019)	17
Πίνακας 2: Μέση ενεργειακή απόδοση των ξενοδοχείων στην Κύπρο (RSE, 2020)	18
Πίνακας 3: Επισκόπηση του νομοθετικού πλαισίου/μέτρων και πρωτοβουλιών πριν από την πανδημία COVID-19 στην Κύπρο (OEB, 2020)	20
Πίνακας 4: Άποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο πριν από τον COVID-19 στην Κύπρο (OEB, 2020)	22
Πίνακας 5: Ξενοδοχεία και διαμερίσματα (Hotels apartments) στην Κύπρο	25
Πίνακας 6: Πράσινα πιστοποιημένα ξενοδοχεία 4 * (4 αστέρων) και 5 * (5 αστέρων) στην Κύπρο (EC, 2020a; Travelife, 2020)	25
Πίνακας 7: Οι αφίξεις τουριστών το 2020 από χώρες της κατηγορίας Α παρουσιάζονται μειωμένες σε σχέση με το 2019 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου 2020)	36
Πίνακας 8: Πιθανές μακροπρόθεσμες προκλήσεις για τον ξενοδοχειακό κλάδο που απορρέουν από την κρίση της πανδημίας	40
Πίνακας 9: Η άποψη των άμεσα εμπλεκόμενων αναφορικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο (OEB, 2020)	41
Πίνακας 10: Άποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τις επιπτώσεις του COVID-19 στην πρόοδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Κύπρο (OEB, 2020)	44
Πίνακας 11: Επισκόπηση των μέτρων υποστήριξης για την επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου (σε επίπεδο ΕΕ, Κύπρου, Γερμανίας και Ελλάδας)	47

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1: Σχετική αλλαγή στις αφίξεις τουριστών ανά περιοχή (%) από την αρχή έτους έως σήμερα (YTD) (UNWTO 2020d).	12
Εικόνα 2: Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις περιφέρειες της Ευρώπης (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος [EOX] 2017)	14
Εικόνα 3: Ενέργεια τελικής χρήσης σε ευρωπαϊκά ξενοδοχεία και εμπορικά κτίρια (HES 2011 and World Resources Institute 2016)	15
Εικόνα 4: Κατανάλωση ενέργειας σε ένα τυπικό ξενοδοχείο στην Κύπρο, (OEB, 2019)	18
Εικόνα 5: Επισκόπηση των διαθέσιμων προγραμμάτων στήριξης και άλλων μέσων για τις ΜμΕ σε Κύπρο, Ελλάδα και Γερμανία (SMEmpower efficiency, 2020)	19
Εικόνα 6: Συνολική τουριστική κατανάλωση στη Γερμανία ανά κατηγορία προϊόντων το 2015 (BMW i 2017)	26
Εικόνα 7: Αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε ελληνικά ξενοδοχεία και παρόμοιες εγκαταστάσεις, 2018 (Hellenic Statistical Authority [ELSTAT] 2019)	28
Εικόνα 8: Συνολικές διανυκτερεύσεις των Ευρωπαίων (Eurostat 2018)	31
Εικόνα 9: Αφίξεις σε τουριστικά καταλύματα - μηνιαία στοιχεία για την Ευρώπη (Eurostat 2020b)	32
Εικόνα 10: Μειώσεις του κύκλου εργασιών στην βιομηχανία Q1, Q2 & Q3 2020 (EC 2020p)	33
Εικόνα 11: Η μεταβολή του ΑΕΠ και η εξάρτηση του από τον τουρισμό στα κράτη μέλη της ΕΕ (Eurostat 2020d και WTTC 2020b)	34
Εικόνα 12: Αφίξεις σε τουριστικά καταλύματα - μηνιαία στοιχεία για Κύπρο, Γερμανία και Ελλάδα (Eurostat 2020b)	35

Εικόνα 13: Η Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στον ξενοδοχειακό κλάδο το 2020 που παρέχεται από τον Κυπριακό Διαχειριστή Συστήματος Διανομής (DSO 2020)	36
Εικόνα 14: Κύκλος εργασιών σε δραστηριότητες στέγασης και εξυπηρέτησης τροφίμων, σε σταθερές τιμές (σε πραγματικούς όρους) μη προσαρμοσμένη τιμή, 2015 = 100 (Statistisches Bundesamt 2020)	38
Εικόνα 15: Εισερχόμενος τουρισμός στην Ελλάδα, το 3 ^ο τρίμηνο 2020 (INSETTE 2020)	39
Εικόνα 16: Μεταβολή των παγκόσμιων καθημερινών εκπομπών CO ₂ ανά τομέα (MtCO ₂ d-1) (Le Quéré et al. 2020)	43
Εικόνα 17: Βασικά κενά επενδύσεων σε βασικούς τομείς (EC 2020p)	68
Εικόνα 18: Προτιμήσεις των ενδιαφερομένων φορέων για μέτρα οικονομικής στήριξης στον ξενοδοχειακό κλάδο για την προώθηση της πράσινης επανεκκίνησης	69
Εικόνα 19: Προτιμήσεις των ενδιαφερόμενων φορέων για υποστήριξη μέσω μη χρηματοδοτικών μέτρων για τη ξενοδοχειακή βιομηχανία για την προώθηση μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	69
Εικόνα 20: Συνοπτικός πίνακας με τα προτεινόμενα μέτρα	71
Εικόνα 21: Συστάσεις για βραχυπρόθεσμα μέτρα	75
Εικόνα 22: Συστάσεις για μεσο- και μακροπρόθεσμα μέτρα	76

Συντομογραφίες

APP	Asset purchase programme
APR	Annual percentage rate
BAFA	Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle – German Federal Office of Economics and Export Control
BMWi	Bundesministerium für Wirtschaft und Energie – German Federal Ministry for Economic Affairs and Energy
BMU	Bundesministeriums für Umwelt, Naturschutz und nukleare Sicherheit – German Federal Ministry for Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessment Method
CERA	Cyprus Energy Regulatory Authority
CO₂	Carbon dioxide
CO₂e	Carbon dioxide equivalent
CSPP	Corporate sector purchase programme
CYPEF	Cyprus Entrepreneurship Fund
CYSTAT	Cyprus Statistical Services
DEHOGA	Deutscher Hotel- und Gaststättenverband - German Hotel and Restaurant Association
DENA	Deutsche Energie-Agentur – German Energy Agency
DGNB	Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen – German Sustainable Building Council
DHW	Domestic hot water
EAC	Electricity Authority of Cyprus
EC	European Commission
ECB	European Central Bank
EDGE	Excellence in Design for Greater Efficiencies
EDL-G	Energiedienstleistungs-gesetz (EDL-G) – Energy Services Act (Germany)
EE	Energy efficiency
EEA	European Environment Agency
EED	Energy Efficiency Directive (Europe)
EGD	European Green Deal
EIB	European Investment Bank
EMAS	Eco-Management and Audit Scheme
ENEV	Energieeinsparverordnung (EnEV) – Energy Savings Ordinance (Germany)
EPBD	Energy Performance of Buildings Directive (European Union)
EPC	Energy performance certificates
ERP	Enterprise resource planning
ESCOs	Energy service companies
ESF	European Social Fund
ESPA	European Structural Partnership Agreement
ETS	Emissions Trading System
EU	European Union

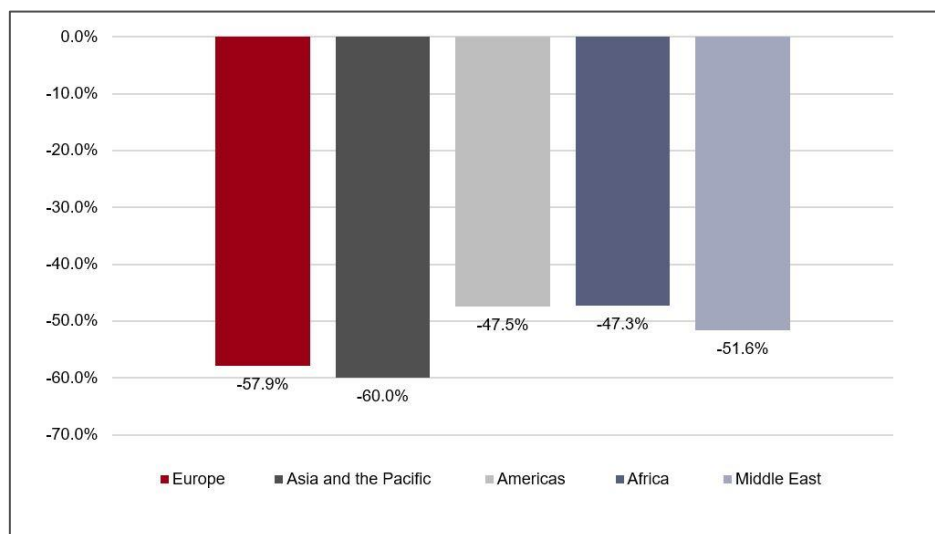
EUKI	European Climate Initiative
F&B	Food and beverage
FAR	Floor area ratio
FI	Financial institution
GDP	Gross Domestic Product
GHG	Greenhouse gas
GlobalABC	Global Alliance for Building and Construction
GSTC	Global Sustainable Tourism Council
HES	Hotel Energy Solutions
IATA	International Air Transport Association
IEA	International Energy Agency
IFC	International Finance Corporation
IMF	International Monetary Fund
INSETE	Institute of the Association of Greek Tourist Enterprises
ISO	International Standardization Organization
ITP	International Tourism Partnership
KfW	Kreditanstalt für Wiederaufbau – German state-owned development bank
kW	Kilowatt
kWh	Kilowatt-hours
LCR	Liquidity coverage ratio
LED	Light emitting diode
LEED	Leadership in Energy and Environmental Design
LULUCF	Land use, land use change, and forestry
M²	Meters squared
MAP	Market Incentive Programme
MT	Megaton
MOF	Ministry of Finance
NAPEE	National Action Plan on Energy Efficiency
NPLs	Non-performing loans
OEB	Cyprus Employers and Industrialists Federation
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PELTRO	Pandemic Emergency Longer-term Refinancing Operations
PEPP	Pandemic Emergency Purchase Program
PF4EE	Private Financing for Energy Efficiency
PLF	Passenger Locator Form
PV	Photovoltaic
REACT	Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe
RES	Renewable energy source
RRF	Recovery and resilience facility
RSE	Ricerca sul Sistema Energetico

SDGs	Sustainable Development Goals
SME	Small & medium-sized enterprises
SSI	Solvency support instrument
tCO₂e	Tons CO ₂ equivalent
UNCC	United Nations Climate Change
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNEP	United Nations Environment Programme
UNWTO	United Nations World Tourism Organisation
USD	United States Dollars
WBG	World Bank Group
WGBC	World Green Building Council
WTTC	World Travel and Tourism Council
WHO	World Health Organisation
YR	Year
YTD	Year to date

1 Εισαγωγή

1.1 Γενικό πλαίσιο

Η νόσος του κορωνοϊού ή του COVID-19, όπως ονομάζεται επίσημα από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), είναι μια συνεχιζόμενη πανδημία που ξεκίνησε με ένα αρχικό ξέσπασμα στην πόλη Γουχάν της Κίνας το Δεκέμβριο του 2019. Εξαπλώθηκε ταχέως σε ολόκληρο τον κόσμο, με περισσότερα από 45 εκατομμύρια περιστατικά και 1 εκατομμύριο θανάτους σε 190 χώρες, έως τα τέλη Οκτωβρίου 2020 (Πανεπιστήμιο Johns Hopkins & Medicine 2020). Καθώς ο ιός μεταδίδεται κυρίως από άτομα που βρίσκονται σε στενή επαφή, αρκετές κυβερνήσεις (ειδικά στην Ευρώπη) αντέδρασαν στην πανδημία εφαρμόζοντας τοπικούς περιορισμούς μετακινήσεων. Οι τοπικοί περιορισμοί (lockdown), ξεκίνησαν στις περισσότερες χώρες, στα μέσα Μαρτίου 2020, με διάρκεια μεταξύ 1,5 έως 2 μηνών. Σε περιοχές που πλήττονται σοβαρά από την πανδημία, υπάρχουν αυστηρότερα μέτρα περιορισμού μετακινήσεων. Τα μέτρα βασίστηκαν κυρίως στην παραμονή στο σπίτι και το κλείσιμο μη ουσιαστικών δραστηριοτήτων, συνοδευόμενα από περιορισμό συγκεντρώσεων πάνω από έναν αριθμό ατόμων. Επίσης, εξαγγέλθηκαν μέτρα για περιορισμό των ταξιδιών στο εξωτερικό, οι έλεγχοι στα σύνορα εντατικοποιήθηκαν και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, ο τουριστικός κλάδος να φτάσει σε αδιέξοδο. Σε παγκόσμιο επίπεδο, τα περιοριστικά μέτρα τύπου «lockdown», σταμάτησαν τις αγορές και προκάλεσαν σημαντική οικονομική αναστάτωση, ιδιαίτερα στον τουριστικό κλάδο (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] 2020a). Λόγω της οικονομικής και κοινωνικής σημασίας του τουρισμού, ιδίως σε νησιά και απομονωμένες περιοχές, όπως στην Ελλάδα, ή την Κύπρο που εξαρτώνται από αυτόν τον κλάδο, η πανδημία του COVID-19 έχει δραματικές επιπτώσεις.

Εικόνα 1: Σχετική αλλαγή στις αφίξεις τουριστών ανά περιοχή (%) από την αρχή έτους έως σήμερα (YTD) (UNWTO 2020d).

Όπως φαίνεται στην Εικόνα 1, από τον Ιανουάριο έως τον Μάιο του 2020, η τουριστική βιομηχανία της Ευρώπης, **καταγράφει τη δεύτερη πιο δραματική μείωση των διεθνών τουριστικών αφίξεων στον κόσμο**, μετά από την Ασία και τον Ειρηνικό. Οι αλλαγές στη μείωση των τουριστικών αφίξεων σχετίζονται με τους τοπικούς περιορισμούς στις μετακινήσεις, επηρεάζοντας κυρίως τους εαρινούς μήνες του Απριλίου και του Μαΐου 2020. Η Ευρώπη έχει πληγεί ιδιαίτερα από την πανδημία, καθώς σημειώθηκαν εστίες με μαζικά κρούσματα στην Ισπανία, την Ιταλία, τη Γερμανία και τη Γαλλία, με δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία, την κοινωνία και την οικονομία. Τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και οι κυβερνήσεις, που δεν ήταν προετοιμασμένοι για μια πανδημία αυτής της κλίμακας, έκαναν χειρότερη την κατάσταση στην Ευρώπη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ) εργάζεται, τόσο για το συντονισμό των δράσεων στήριξης προς τα κράτη μέλη, όσο και για την ανάπτυξη συστημάτων

αποκατάστασης για την αντιμετώπιση των οικονομικών ζημιών λόγω της πανδημίας. Ταυτόχρονα, οι Ευρωπαίοι ηγέτες εισήγαγαν εθνικά μέτρα και πακέτα ανάκαμψης για την τόνωση των οικονομιών.

Οι περιορισμοί στις μετακινήσεις καταργήθηκαν γύρω στα μέσα του έτους, με την επανέναρχη των ταξιδιών εντός της Ευρώπης υπό ορισμένες προϋποθέσεις, για παράδειγμα αποδεικνύοντας την κατάσταση της υγείας ενός ατόμου με αρνητικό τεστ COVID-19, όταν φτάνουν από περιοχές με υψηλά ποσοστά μόλυνσης. Ειδικά κατά τη διάρκεια της μεγάλης περιόδου διακοπών της Ευρώπης, τα ξενοδοχεία προσπάθησαν να προσελκύσουν ξανά τους επισκέπτες με αυξημένα μέτρα υγείας και ασφάλειας. Ωστόσο, από τα τέλη Οκτωβρίου 2020, και ενόψει ενός ιδιαίτερα ισχυρού δεύτερου κύματος στην Ευρώπη, πολλές ευρωπαϊκές χώρες επανεισάγουν εθνικά ή περιφερειακά μέτρα περιορισμού στις μετακινήσεις. Αρκετές χώρες, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, υιοθέτησαν σχέδια στήριξης του εγχώριου τουρισμού, που τόνωσε την πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων κυρίως τα σαββατοκύριακα, όμως δεν ήταν αρκετό για να καλύψει το κενό της μη άφιξης ξένων τουριστών.

Οι ξενοδόχοι και οι σχετικές με τον κλάδο αλυσίδες εφοδιασμού, έχουν επηρεαστεί ιδιαίτερα από τα μέτρα μείωσης της εξάπλωσης του COVID-19. Η εφαρμογή των νέων κατευθυντήριων γραμμών και η τήρηση των πρωτοκόλλων και των κανονισμών έφερε σε δύσκολη θέση τις επιχειρήσεις, δυσχεραίνοντας τις προσπάθειες τους να παραμείνουν βιώσιμες, ειδικά όσον αφορά τις προσπάθειες που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή. Υπήρξαν δραματικές απώλειες εσόδων και οι ξενοδόχοι αγωνίστηκαν να μετατρέψουν τη θερινή περίοδο του 2020 σε κερδοφόρα. Οι εταιρείες αεροπορικών μεταφορών έχουν υποστεί παγκόσμιες απώλειες εσόδων περίπου 113 δισεκατομμυρίων δολαρίων Ηνωμένων Πολιτειών (USD), με αποτέλεσμα τη λήψη έκτακτων μέτρων για τη μείωση του κόστους (International Air Transport Association [IATA] 2020). Ενώ οι αεροπορικές εταιρείες κάνουν ότι μπορούν για να παραμείνουν στην αγορά και να διατηρήσουν τις παγκόσμιες οικονομίες συνδεδεμένες, οι ακυρώσεις εμπορικών πτήσεων επηρεάζουν επίσης τα ποσοστά απασχόλησης στον ξενοδοχειακό κλάδο.

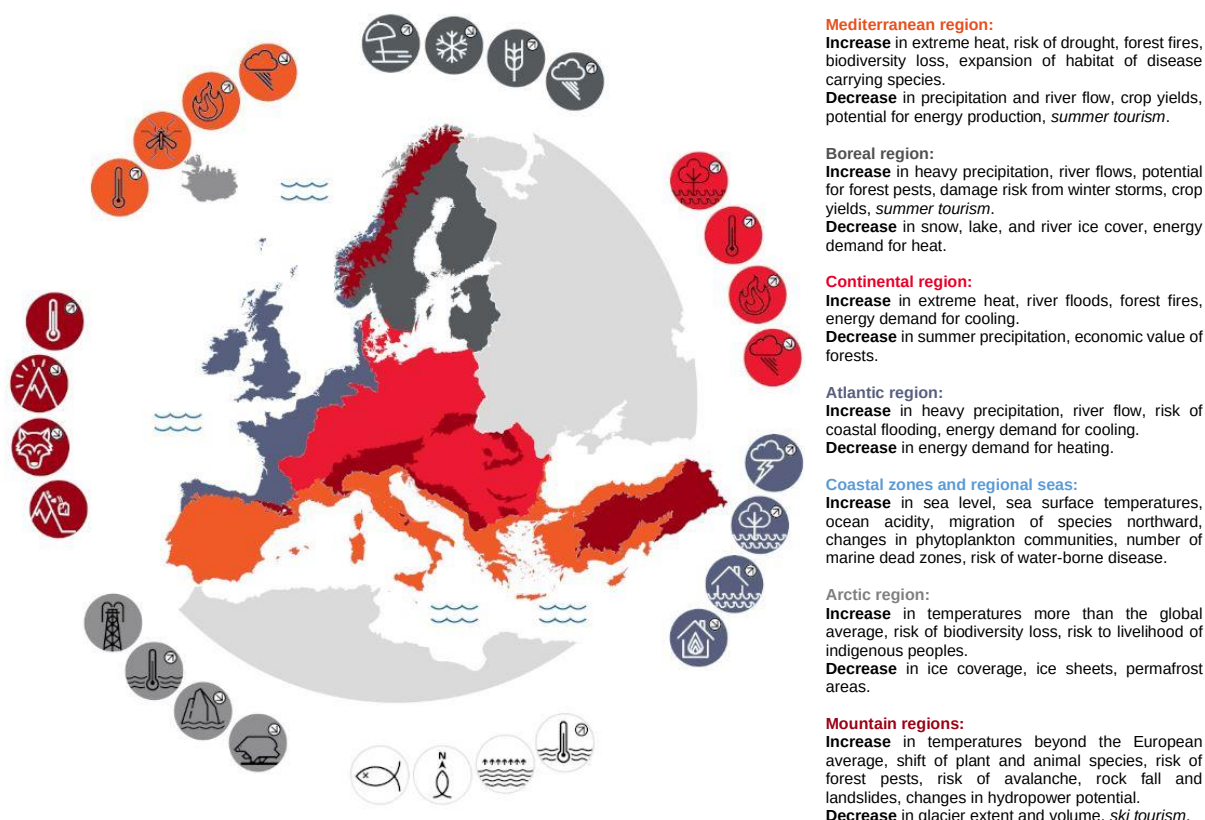
Αυτή η έκθεση, η οποία ολοκληρώθηκε στα πλαίσια του προγράμματος Hotels4Climate, επιδιώκει να διερευνήσει τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο και να παρέχει πληροφορίες και συστάσεις για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, αναφορικά με τα απαραίτητα (χρηματοοικονομικά και μη χρηματοοικονομικά) μέτρα που θα απαιτηθούν για την πράσινη επανεκκίνηση του κλάδου (Green Restart), με συγκεκριμένα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (GHG). Η έκθεση καταγράφει τη σημαντικότητα της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο, τα οφέλη που προκύπτουν από αυτή και παρουσιάζεται η κατάσταση του ξενοδοχειακού κλάδου στις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα (δηλαδή σε Κύπρο, Ελλάδα και Γερμανία) σε σχέση με την κλιματική αλλαγή. Στη συνέχεια, αξιολογούνται οι επιδράσεις του κορωνοϊού στον ξενοδοχειακό κλάδο, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και εθνικό επίπεδο. Σκοπός της αξιολόγησης των επιπτώσεων του κορωνοϊού είναι να κατανοηθούν οι μακροπρόθεσμες προκλήσεις, καθώς και οι επιπτώσεις του COVID-19 στα μέτρα που λαμβάνονται για την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο. Οι συνεργάτες του προγράμματος Hotels4Climate διεξήγαγαν μια έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID19 στον ξενοδοχειακό κλάδο της Κύπρου, της Γερμανίας και της Ελλάδας.

Διαδικτυακά ερωτηματολόγια κυκλοφόρησαν στην Κύπρο, τη Γερμανία και την Ελλάδα και πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις την περίοδο Αυγούστου και Σεπτεμβρίου 2020 με βασικούς ενδιαφερόμενους του ξενοδοχειακού κλάδου, συμπεριλαμβανομένων ξενοδόχων, ξενοδοχειακών συνδέσμων, δημοσίων φορέων/οργανισμών, συμβούλων, ταξιδιωτικών πρακτόρων και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, ώστε να κατανοηθεί καλύτερα η τρέχουσα κατάσταση και να συλλεχθούν σχετικές πληροφορίες, εμπειρίες και προβλέψεις. Επιπλέον, στην παρούσα Έκθεση, παρέχεται μια επισκόπηση των τρεχουσών πρωτοβουλιών για την επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου, υποστηριζόμενη από μέτρα που προωθούν τόσο τη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου, όσο και την οικονομική ανάκαμψη. Με βάση την αξιολόγηση της αγοράς, έγινε επισκόπηση των διαθέσιμων μέσων. Οι ευκαιρίες και οι προτάσεις που εντοπίστηκαν, καταγράφονται σε αυτή την Έκθεση και αφορούν τη χάραξη νέας πολιτικής για μια νέα πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου στις χώρες που επικεντρώνεται το πρόγραμμα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).

1.2 Σημασία της μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τον ξενοδοχειακό κλάδο

Ο τουρισμός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον και το κλίμα. Μαζί, προσδιορίζουν τις τουριστικές αξίες που προσφέρει μια περιοχή και την εποχικότητα των ταξιδιών, καθώς και τα έξοδα λειτουργίας και ασφάλισης (European Commission [EC] n.d.). Ως εκ τούτου, ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα ευάλωτος σε ένα ευρύ φάσμα συνεπειών από την κλιματική αλλαγή, όπως οι πλημμύρες ή η αύξηση της θερμοκρασίας. Για παράδειγμα, η Εικόνα 2 δείχνει ότι η περιοχή της Μεσογείου πλήττεται από θερμά κύματα, πυρκαγιές και διάβρωση των παράκτιων περιοχών. Η συχνότητα και το μέγεθος των ακραίων καιρικών φαινομένων αναμένεται να αυξηθεί υπό τις τρέχουσες κλιματικές προβλέψεις. Η ελκυστικότητα πολλών προορισμών σε όλο τον κόσμο θα μπορούσε να υπονομευτεί, με αποτέλεσμα σταδιακές μακροπρόθεσμες αλλαγές στη τουριστική ζήτηση, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν τα ξενοδοχειακά ακίνητα και τη χρήση ενέργειας με την πάροδο του χρόνου και τη ζήτηση σε κάποιους προορισμούς (EC, nd).

Μερικά παραδείγματα απτών επιπτώσεων στον ξενοδοχειακό κλάδο είναι οι ζημιές που προκαλούνται από κινδύνους που σχετίζονται με το κλίμα, όπως πλημμύρες, αύξηση της στάθμης της θάλασσας, υψηλότερο κόστος κλιματισμού και ψύξης λόγω της αύξησης των θερμοκρασιών ή της έλλειψης νερού. Εκτός από τις άμεσες επιπτώσεις, η κλιματική αλλαγή επηρεάζει έμμεσα τον ξενοδοχειακό κλάδο, καταστρέφοντας τη βιοποικιλότητα και τα φυσικά τοπία, στα οποία βασίζεται ο τουρισμός. Με την κλιματική αλλαγή και τον τουρισμό να συνδέονται τόσο στενά, είναι σημαντικό ο ξενοδοχειακός κλάδος και ο τουριστικός τομέας να συμβάλλει στον περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και στη δημιουργία ανθεκτικών πλαισίων για την αποφυγή περαιτέρω ζημιών.

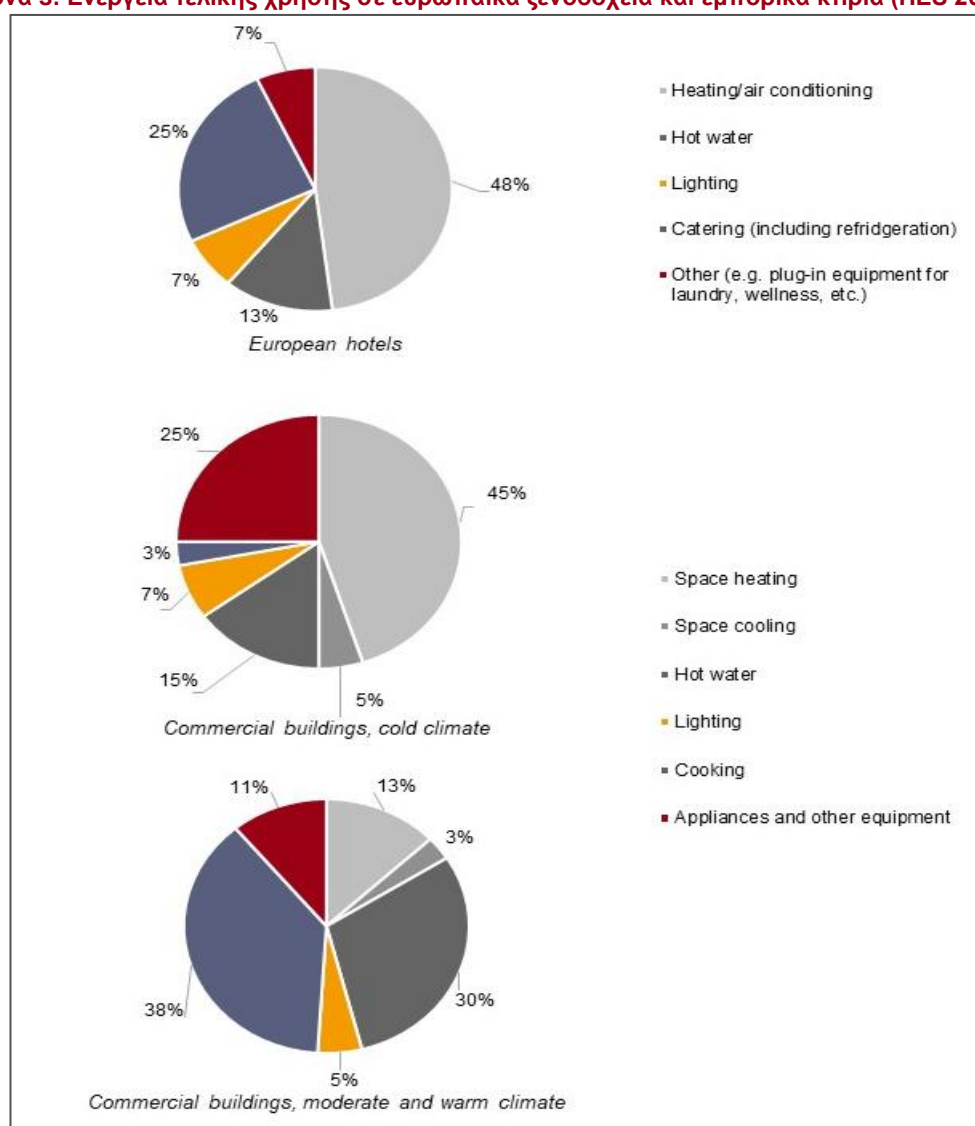

Εικόνα 2: Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις περιφέρειες της Ευρώπης (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος [EOX] 2017)

Λόγω του ότι ο τουρισμός εξαρτάται άμεσα από τις διακυμάνσεις της κλιματικής αλλαγής, ανάλογα εξαρτώνται και οι ανάγκες του τουρισμού σε ενέργεια, κατανάλωση νερού, η ευθύνη απέναντι στη δημιουργία αποβλήτων και τη χρήση πόρων. Το παγκόσμιο αποτύπωμα άνθρακα του τουρισμού έχει υπολογιστεί ότι αντιπροσωπεύει περίπου 5 έως 8% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (World Economic Forum 2009; Lenzen, et al. 2018). Εκτός αυτού, για πολλές δεκαετίες έως το 2020, ο τουρισμός ήταν ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς στην Ευρώπη, συμβάλλοντας στη χρήση και κατανάλωση ενέργειας και στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (ΟΟΣΑ 2020β), ενώ οι μεταφορές (αερομεταφορές, οδικές μεταφορές, μετακινήσεις) και τα τρόφιμα είναι επίσης σημαντικοί συντελεστές. Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις είναι υπεύθυνες για το 12,5% όλων των εκπομπών του τουρισμού (International Tourism Partnership [ITP] 2020). Αυτό οφείλεται κυρίως στην εντατική κατανάλωση ενέργειας των ξενοδοχείων και στη χρήση μη ανανεώσιμων πόρων στις καθημερινές δραστηριότητες και λειτουργία τους, π.χ. για ηλεκτρική ενέργεια, κλιματισμό, διαχείριση αποβλήτων και ψύξη.

Η Εικόνα 3 δείχνει την ανάλυση της τελικής χρήσης ενέργειας στην ευρωπαϊκή ξενοδοχειακή βιομηχανία, σε σύγκριση με τα εμπορικά κτίρια, τόσο σε ψυχρό κλίμα όσο και σε χώρες μέτριου έως θερμού κλίματος. Εκτός από τη θέρμανση και τον κλιματισμό, η περισσότερη ενέργεια καταναλώνεται για ζεστό νερό και στις υπηρεσίες τροφοδοσίας τροφίμων (catering) (Hotel Energy Solutions [HES] 2011).

Εικόνα 3: Ενέργεια τελικής χρήσης σε ευρωπαϊκά ξενοδοχεία και εμπορικά κτίρια (HES 2011 and World

Resources Institute 2016)

Για να αντιμετωπισθεί το ζήτημα της αύξησης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, η ΕΕ έχει θέσει στόχους μέχρι το 2030 με πλαίσιο το κλίμα και την ενέργεια, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης των

εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου **κατά 40%** (σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990). Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα πρέπει να συμβάλουν στο 32% και τουλάχιστον 32,5% η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης (EE 2020k). Αυτό συμβαδίζει με τις δεσμεύσεις της ΕΕ στην Συμφωνία του Παρισιού, όπου οι εκπομπές θα πρέπει επίσης να μειωθούν τουλάχιστον κατά 40% ως το 2030 σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990 (EC 2020l). Αυτά τα μέτρα συμβάλλουν στο στόχο της Ευρώπης να γίνει η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος στον κόσμο έως το 2050, όπως περιγράφεται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (EGD) (EC 2019). Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι φιλόδοξοι στόχοι μείωσης των αερίων εκπομπών του φαινομένου του θερμοκηπίου, το σύστημα εμπορίας εκπομπών εκτός ΕΕ (ETS), συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων, θα πρέπει να μειώσουν τις εκπομπές τους κατά 30% έως το 2030 (σε σύγκριση με τα επίπεδα του 2005), το οποίο έχει ήδη μετατραπεί σε δεσμευτικούς νομοθετικούς στόχους στα κράτη μέλη. Προκειμένου να ενισχυθεί συγκεκριμένα η ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, η ΕΕ έχει θεσπίσει ένα νομοθετικό πλαίσιο που περιλαμβάνει την οδηγία για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (EPBD) 2010/31 / ΕΕ και την οδηγία 2012/27/ ΕΕ (και τις τροποποιήσεις τους).

Ωστόσο, η Διεθνής Σύμπραξη Τουρισμού (International Tourism Partnership (ITP)) διαπίστωσε στην έκθεσή σχετικά με την παγκόσμια μείωση του ανθρακικού αποτυπώματος των ξενοδοχείων, ότι τα υφιστάμενα μέσα ενδέχεται να μην είναι αρκετά και ότι ο ίδιος ο ξενοδοχειακός κλάδος πρέπει να μειώσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου παγκοσμίως κατά 66% ανά δωμάτιο ετησίως, σε σχέση με τα επίπεδα του 2010 το 2030 και κατά 90% το 2050, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της Συμφωνίας του Παρισιού (2017).

Είναι ξεκάθαρο ότι ο ξενοδοχειακός κλάδος θα πρέπει να αναλάβει δράση και διαφαίνεται ένα τεράστιο δυναμικό μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και της κατανάλωσης ενέργειας, εάν αναπτυχθούν από τις ξενοδοχειακές μονάδες πιο βιώσιμες δραστηριότητες. Προκειμένου να αξιοποιηθεί αυτό το δυναμικό, απαιτούνται επαρκή συστήματα χρηματοδότησης, πολιτικές και μέτρα. Η ενσωμάτωση τόσο των βραχυπρόθεσμων, όσο και των μακροπρόθεσμων στρατηγικών μετριασμού της κλιματικής αλλαγής στις εταιρικές πολιτικές, μπορούν να συμβάλουν στη μείωση του κόστους και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Τα βραχυπρόθεσμα μέτρα, τα οποία είναι άμεσα εφαρμόσιμα, μπορεί να περιλαμβάνουν την ευαισθητοποίηση του προσωπικού και των επισκεπτών, σχετικά με τη χρήση των πόρων.

Μακροπρόθεσμα, τα ξενοδοχεία θα πρέπει να εξετάσουν σταδιακές επενδύσεις σε πιο σύγχρονες τεχνολογίες διαχείρισης ενέργειας, ειδικότερα σε περιοχές όπου η χρήση ενέργειας είναι υψηλότερη. Τα κριτήρια βιωσιμότητας των επενδύσεων μπορούν να καθοριστούν με διάφορους τρόπους. Ορισμένοι από τους βασικούς δείκτες περιλαμβάνουν την εξοικονόμηση ενέργειας και νερού, συντήρηση συστημάτων και συσκευών, βιώσιμο σχεδιασμό των μονάδων αλλά και στην παροχή υπηρεσιών, κατασκευή και ανακαίνιση του ακινήτου, προγράμματα διαχείρισης αποβλήτων, κυκλικότητα, εκπαίδευση του προσωπικού και συμμετοχή των επισκεπτών σε πράσινες πρακτικές και αναφορά των επιπτώσεων απασχολώντας έναν διαχειριστή περιβάλλοντος/βιωσιμότητας ή μια «πράσινη ομάδα» στη ξενοδοχειακή μονάδα (Global Sustainable Tourism Council [GSTC] 2016). Καθώς όλο και περισσότεροι τουρίστες αναζητούν βιώσιμες εναλλακτικές λύσεις για διακοπές, φαίνεται πως αυτά τα οφέλη μεταφράζονται επίσης και σε εμπορεύσιμη αξία για τα ξενοδοχεία.

1.3 Κατάσταση των μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου πριν από την εμφάνιση της πανδημίας COVID-19

Η πανδημία COVID-19 προκάλεσε σημαντικές οικονομικές και λειτουργικές διαταραχές στην ευρωπαϊκή ξενοδοχειακή βιομηχανία. Αυτή η ενότητα καταγράφει το σημείο που βρίσκεται ο ξενοδοχειακός κλάδος, καθώς και τη σημασία που είχε η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα πριν από την πανδημία. Παρέχεται μια επισκόπηση των βασικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο ξενοδοχειακός κλάδος, για την εφαρμογή καλύτερων συστημάτων απόδοσης, καθώς και αντίστοιχων νομοθετικών και υποστηρικτικών χρηματοοικονομικών μέσων για την προώθηση της μείωσης των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου.

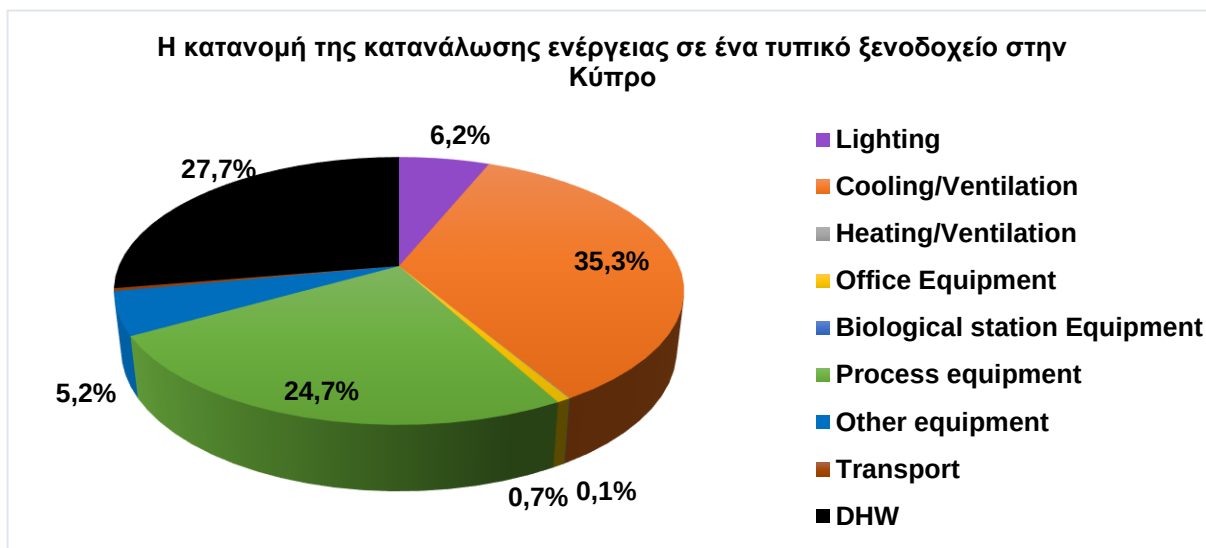
Ο τουρισμός είναι ένας κλάδος με κορυφαίες οικονομικές επιδόσεις στην Κύπρο και τα τελευταία πέντε χρόνια σημειώθηκε ρεκόρ, τόσο στον αριθμό των αφίξεων, όσο και στα έσοδα. Το 2019, η χώρα καλωσόρισε περίπου 4 εκατομμύρια επισκέπτες με συνολικά εκτιμώμενα έσοδα σε 2,7 δισεκατομμύρια ευρώ, παρουσιάζοντας την Κύπρο ως έναν από τους κορυφαίους ευρωπαϊκούς προορισμούς διακοπών. Από οικονομικής άποψης, αυτό αντιστοιχεί στο 12,2% του ονομαστικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) (ΕΕ Κύπρος 2020). Το 2016, οι εκπομπές CO₂ για την Κύπρο ήταν 5,7 τόνοι κατά κεφαλή. Αν και οι εκπομπές CO₂ στην Κύπρο παρουσίασαν σημαντικές διακυμάνσεις τα τελευταία χρόνια (για παράδειγμα, το 2007 ήταν 7,7 τόνοι κατά κεφαλή), υπάρχει τάση μείωσης από το 1999 έως το 2014 (World Bank 2020). Η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στον τριτογενή τομέα στην Κύπρο αυξήθηκε κατά 5% το 2018 σε σύγκριση με το 2016. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση των αφίξεων τουριστών (αύξηση 83% την τελευταία δεκαετία) και στη γενική ανάπτυξη του ξενοδοχειακού κλάδου.

Με βάση στοιχεία που λήφθηκαν από τη Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, η δραστηριότητα υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης [I], είναι μία από τις πιο εντατικές οικονομικές δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα, καταναλώνοντας 511.168.000 κιλοβατώρες (kWh) ηλεκτρικής ενέργειας το 2019 (Ricerca sul Sistema Energetico [RSE] 2019), όπως φαίνεται στον παρακάτω Πίνακα 1. Τα ξενοδοχεία συμβάλλουν σημαντικά σε αυτή τη συνολική ποσότητα ενέργειας που χρησιμοποιείται στον τριτογενή τομέα. **Συγκεκριμένα, ένα τυπικό ξενοδοχείο στην Κύπρο καταναλώνει την περισσότερη ενέργεια για ψύξη - σχεδόν το 35%, ακολουθούμενο από τη χρήση αντλιών (rumps) και θέρμανσης ζεστού νερού χρήσης (ZNX, DHW) περίπου στο 28%. Η κατανομή της κατανάλωσης ενέργειας σε ένα τυπικό ξενοδοχείο στην Κύπρο διαφέρει ελαφρώς από ένα μέσο ευρωπαϊκό ξενοδοχείο, κυρίως στο ότι πολύ λίγη ενέργεια δαπανάται για θέρμανση ή εξαερισμό (0,1%) στην Ευρώπη και σημαντικά μεγαλύτερη ποσότητα ενέργειας χρησιμοποιείται για ζεστό νερό χρήσης στην Κύπρο.**

Πίνακας 1: Η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε διάφορους τριτογενείς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας της Κύπρου πριν COVID-19 (RSE, 2019)

Οικονομική δραστηριότητα	kWh
Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης [I]	511.168.000
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο [G]	410.233.000
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες [M]	137.468.000
Δημόσια διοίκηση και άμυνα· υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση [O]	132.388.000
Υπηρεσίες μεταφοράς και αποθήκευσης [H]	116.635.000
Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα [Q]	102.638.000
Δραστηριότητες σχετικές με πληροφορία και επικοινωνία [J]	97.591.000
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών [S]	95.225.000
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία [R]	55.427.000
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες [K]	52.274.000
Δραστηριότητες που αφορούν την παραγωγή αγαθών -και υπηρεσιών- για ίδια χρήση [U]	48.946.000
Εκπαίδευση [P]	43.898.000
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες [N]	6.681.000
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας [L]	4.204.000
Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών [T]	27.000

Η κατανομή της κατανάλωσης ενέργειας σε ένα τυπικό ξενοδοχείο στην Κύπρο παρουσιάζεται στην Εικόνα 4. Επιπλέον, ο Πίνακας 2 παρουσιάζει διαφορετικούς δείκτες απόδοσης που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση της μέσης ενεργειακής απόδοσης των ξενοδοχείων στην Κύπρο.

Εικόνα 4: Κατανάλωση ενέργειας σε ένα τυπικό ξενοδοχείο στην Κύπρο, (OEB, 2019)

*Στην κατηγορία «process equipment» συμπεριλήφθηκαν κουζίνα, πλυντήριο, γυμναστήριο, σαλόνι, spa και εξοπλισμός πισίνας.

Πίνακας 2: Μέση ενεργειακή απόδοση των ξενοδοχείων στην Κύπρο (RSE, 2020)

KPI (Key Performance Indicators)	Μέσος όρος
Κατανάλωση ενέργειας ανά επισκέπτη (kWh/guest)	44
Κατανάλωση ενέργειας ανά τετραγωνικό μέτρο (kWh/m ²)	212
Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας ανά επισκέπτη (kWh/guest)	89
Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας ανά τετραγωνικό μέτρο (kWh/m ²)	407
Κόστος ενέργειας ανά επισκέπτη (€/guest)	6
Εκπομπές CO ₂ ανά επισκέπτη (kgCO ₂ /guest)	60

Όσον αφορά τα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, η Κυπριακή Κυβέρνηση έχει υιοθετήσει τόσο χρηματοοικονομικά όσο και μη χρηματοοικονομικά μέτρα, τα οποία περιγράφονται στην Εικόνα 5 και αφορούν κυρίως την προώθηση των ΑΠΕ και την εξοικονόμηση ενέργειας. Μέχρι σήμερα, στην Κύπρο δεν εντοπίστηκαν επιβραβεύσεις (Βραβεία, Awards) ή άλλα Σχέδια επιχορηγήσεων ή πρωτοβουλίες σχετικές με τις μειώσεις των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που να απευθύνονται **ειδικά στον ξενοδοχειακό κλάδο**. Στην Κύπρο εντοπίστηκαν τα Βραβεία Business4Climate τα οποία επιβραβεύουν τις επιχειρήσεις που μειώνουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου σε σχέση με το έτος αναφοράς 2017, αλλά αφορούν όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Τα διαθέσιμα μέτρα στήριξης για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) που υπάρχουν στην Κύπρο, Γερμανία και Ελλάδα παρουσιάζονται στην Εικόνα 5.

	Support Schemes for RES	Tendering schemes	Quota obligations with tradable green certificates	Grants for EE	Grants for RES	Tax incentives	Education/ Training
 CYPRUS	✓	✗	✗	✓	✓	✗	✗
 GERMANY	✗	✗	✗	✓	✓	✗	✓
 GREECE	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✗

Εικόνα 5: Επισκόπηση των διαθέσιμων προγραμμάτων στήριξης και άλλων μέσων για τις ΜμΕ σε Κύπρο, Ελλάδα και Γερμανία (SMEmpower efficiency, 2020)

Προκειμένου να ενισχυθεί η ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, η ΕΕ έχει θεσπίσει ένα νομοθετικό πλαίσιο που περιλαμβάνει την Οδηγία 2010/31/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και την Οδηγία 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση και τις σχετικές τροποποιήσεις αυτών. Μέσω της Οδηγίας για την Ενεργειακή Απόδοση των Κτιρίων, τα συγκεκριμένα μέτρα και πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί στην Κύπρο, έχουν σαν στόχο τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων και κατά συνέπεια τη μείωση των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου. Για παράδειγμα, από το 2007 εφαρμόστηκαν υποχρεωτικές απαιτήσεις ενεργειακής απόδοσης για νέα και υπάρχοντα κτίρια, που προχώρησαν σε σημαντικές ανακαινίσεις. Κατά τη διάρκεια των ετών αυτών, αυτές οι απαιτήσεις έγιναν αυστηρότερες. Πρόσφατα, προστέθηκαν νέες απαιτήσεις ενεργειακής απόδοσης και τέθηκαν σε ισχύ από την 1^η Ιουλίου 2020 και περιλαμβάνουν και τα ξενοδοχεία, όπως **στο επίπεδο θερμομόνωσης του κτιρίου, το μερίδιο των ΑΠΕ στη συνολική κατανάλωση, την ελάχιστη πρωτογενή κατανάλωση ανά τετραγωνικό μέτρο και άλλα**. Ο Κανονισμός 121/2020 σχετικά με τις απαιτήσεις ελάχιστης ενεργειακής απόδοσης περιγράφει ότι τα νέα κτίρια ξενοδοχείων πρέπει να καταναλώνουν το πολύ 220 kWh/m²/έτος και η ελάχιστη συνεισφορά ΑΠΕ στην πρωτογενή ενέργεια πρέπει να είναι τουλάχιστον 9%. Στον Εθνικό Νόμο 142 (Ι)/2006 όλες οι μη μικρομεσαίες επιχειρήσεις (συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων) πρέπει να διενεργούν ενεργειακό έλεγχο μία φορά κάθε τέσσερα χρόνια. Για να διασφαλιστεί η συμμόρφωση, οι εταιρείες που δεν ανήκουν στις ΜμΕ, συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων, και δεν διενεργούν τον έλεγχο, ενδέχεται να τους επιβληθεί πρόστιμο έως 30.000 €.

Η Κυπριακή Κυβέρνηση έχει αναπτύξει διάφορα προγράμματα στήριξης και κίνητρα (προγράμματα επιχορηγήσεων ή/και άλλα καθεστώτα στήριξης) για την προώθηση των ΑΠΕ και της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων. Η πλειονότητα αυτών των μέτρων χρηματοδοτούνται από το Ειδικό Ταμείο ΑΠΕ & ΕΞΕ (Ειδικό Ταμείο για την προώθηση των ΑΠΕ και της Εξοικονόμησης Ενέργειας). Τα περισσότερα από τα Σχέδια Υποστήριξης για την προώθηση των τεχνολογιών ΑΠΕ σχετίζονται με την εγκατάσταση συστημάτων συμψηφισμού ενέργειας (net-metering) και το self-consumption/net-billing, στοχεύοντας σε καταναλωτές του οικιακού, δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Τα μέτρα στήριξης net-metering και net-billing είναι διαθέσιμα σε νοικοκυριά, σε ΜμΕ από όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας της Κύπρου συμπεριλαμβανομένων και των ξενοδοχείων. Το μέγεθος του φωτοβολταϊκού συστήματος στο net-metering και στο net-billing δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 10 kW και τα 10 MW αντίστοιχα. Όσον αφορά τα φωτοβολταϊκά συστήματα που εγκαταστάθηκαν στον τομέα των Υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης [1], **μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017, υπήρχαν περίπου 17 φωτοβολταϊκά συστήματα στο πλαίσιο του net-metering και 3 φωτοβολταϊκά συστήματα στο πλαίσιο του net billing**. Ο λόγος για τον οποίο τα το προγράμματα χορηγιών και στήριξης για την τοποθέτηση φωτοβολταϊκών συστημάτων δεν ήταν επιτυχής στον ξενοδοχειακό τομέα, είναι επειδή τα ξενοδοχεία αντιμετωπίζουν προβλήματα έλλειψης χώρου στην οροφή τους, για την εγκατάσταση τέτοιων συστημάτων.

Η Κυπριακή Κυβέρνηση υιοθέτησε το 2019 ένα καθεστώς στήριξης που παρέχει επιχορηγήσεις για ενεργειακούς ελέγχους συμπεριλαμβανομένου και του ξενοδοχειακού κλάδου. Ωστόσο αυτό το πρόγραμμα απέτυχε, καθώς δεν έχει ληφθεί καμία αίτηση μέχρι στιγμής.

Το πιο επιτυχημένο σύστημα υποστήριξης στον ξενοδοχειακό κλάδο, αν και δεν σχετίζεται άμεσα με τη μείωση των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, είναι αυτό που λειτούργησε από το Υφυπουργείο Τουρισμού, όπου μέσω επιδοτήσεων ενθαρρύνει τη βελτίωση και την αναβάθμιση των υφιστάμενων εγκεκριμένων χώρων μαγειρικής, τροφοδοσίας και αποχέτευσης.

Το πρόγραμμα υποστήριξης για επιχορήγηση δημιουργίας συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης είναι επιτυχές στην Κύπρο, αλλά δεν είναι και τόσο δημοφιλές στον ξενοδοχειακό κλάδο της Κύπρου, καθώς ο συνολικός αριθμός πιστοποιημένων ξενοδοχείων είναι χαμηλός (δες Πίνακα 3).

Πίνακας 3: Επισκόπηση του νομοθετικού πλαισίου/μέτρων και πρωτοβουλιών πριν από την πανδημία COVID-19 στην Κύπρο (OEB, 2020)

Πολιτικές/ Προγράμματα	Μέσο	Ομάδα στόχος	Περιγραφή
Κύπρος			
Implementation of EPBD Ελάχιστες απαιτήσεις ενεργειακής απόδοσης κτιρίων	Νομοθετικό μέσο	Ξενοδοχεία	- Κανονισμός ΚΔΠ 121/2020 που τέθηκε σε ισχύ 01/07/2020 σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις ενεργειακής απόδοσης. - Για νέα ξενοδοχεία, η μέγιστη κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας πρέπει να είναι 220 kWh/m²/έτος και η ελάχιστη συνεισφορά ΑΠΕ στην κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας 9%. - Για ανακαίνιση ξενοδοχείων, τα πιστοποιητικά ενεργειακής απόδοσης (EPC) πρέπει να είναι τουλάχιστον B +.
Implementation of EED Ενεργειακοί έλεγχοι σε μη μικρομεσαίες επιχειρήσεις	Νομοθετικό μέσο	Άλλοι τομείς συμπεριλαμβανόμενου και του ξενοδοχειακού	- Ο Εθνικός Νόμος 142 (I) / 2006 και οι σχετικές διατάξεις και τροποποιήσεις, απαιτούν από όλες τις μη ΜμΕ, συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων, να διενεργούν ενεργειακό έλεγχο μία φορά κάθε 4 χρόνια. - Για να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση των εταιριών, οι εταιρείες που δεν πραγματοποιούν τον έλεγχο (συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων) ενδέχεται να τους επιβληθεί πρόστιμο έως και 30.000 ευρώ.
Εντολή 1/2020 που εκδόθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών	Νομοθετικό μέσο	Άλλοι τομείς συμπεριλαμβανόμενου και του ξενοδοχειακού	Για όλα τα νέα κτίρια και κτίρια που υπόκεινται σε σημαντικές ανακατασκευές, ο συντελεστής δόμησης, μπορεί να αυξηθεί κατά 5% εάν η κατηγορία του ΠΕΑ είναι Α και τουλάχιστον το 25% των συνολικών ενεργειακών αναγκών καλύπτεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (Εντολή 1/2020).
Νόμος για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (Ν. 210 (I) / 2012) και σειρά διαταγμάτων και κανονισμών από 2011 - 2019	Legislative Νομοθετικό μέσο	Άλλοι τομείς συμπεριλαμβανόμενου και του ξενοδοχειακού	- Υποχρεωτικές επιθεωρήσεις συστημάτων θέρμανσης (> 20 kW) και κλιματισμού (> 12 kW). - Μέγεθος και απόδοση συστήματος, ψύξης, θέρμανσης ζεστού νερού και μεγάλων συστημάτων κλιματισμού. - Απαιτήσεις για εγκατάσταση πιστοποιημένων αντλιών θερμότητας, θερμικού ηλιακού εξοπλισμού, καθώς και θερμαντήρες/λέβητες βιομάζας.

Πολιτικές/ Προγράμματα	Μέσο	Ομάδα στόχος	Περιγραφή
Energy Fund-of-Funds (FoF) Ταμείο Χαρτοφυλακίου Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ΓΔ ΕΠΣΑ & Τοπικά Τραπεζικά Ιδρύματα	Δάνειο	ΜμΕ επιχειρήσεις Συμπεριλαμβανομένου και του Ξενοδοχειακού τομέα Δημόσιους οργανισμούς Ιδιοκτήτες νοικοκυριών	Το Energy FoF συγχρηματοδοτείται από τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία (ESIF) (40 εκατ. Ευρώ), παρέχει εθνικά κεφάλαια ως εθνικά δάνεια από την EIB (40 εκατ. Ευρώ) και τις κυπριακές τράπεζες (40 εκατ. Ευρώ). Το Κυπριακό Ταμείο χαρτοφυλακίου Ενέργειας στοχεύει στην επιτάχυνση των επενδύσεων στην καθαρή ενέργεια, συμπεριλαμβανομένων των βελτιώσεων ενεργειακής απόδοσης, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και έργων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Επενδύσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης σε δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, συμπεριλαμβανομένων των ΜμΕ.
Σχέδιο επιχορήγησης για την αναβάθμιση των κέντρων αναψυχής Υφυπουργείο Τουρισμού	Χορηγία	ΜμΕ επιχειρήσεις Όλα τα αδειοδοτημένα κέντρα αναψυχής που λειτουργούν πάνω από 3 χρόνια	Ο στόχος των επιδοτήσεων είναι να ενθαρρύνει τη βελτίωση και την αναβάθμιση των υπαρχόντων εγκεκριμένων χώρων μαγειρικής, τροφοδοσίας και αποχέτευσης των κέντρων αναψυχής.
Σχέδιο υποστήριξης για ενεργειακούς ελέγχους Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου & Βιομηχανίας	Χορηγία	ΜμΕ επιχειρήσεις Συμπεριλαμβανομένων του ξενοδοχειακού κλάδου	- Ανακοινώθηκε τον Ιούνιο του 2019 η παροχή επιχορήγησης στις ΜμΕ για τη διενέργεια ενεργειακού ελέγχου, με συνολικό διαθέσιμο προϋπολογισμό 200.000 €. - Οι ΜμΕ που θα συμμετάσχουν στο παραπάνω πρόγραμμα, δικαιούνται επιχορήγηση έως 2.000 ευρώ με ποσοστό χρηματοδότησης 30%.
Support instrument Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου & Βιομηχανίας	Καθεστώς στήριξης	Όλοι οι τομείς οικονομικής δραστηριότητας συμπεριλαμβανομένου και του ξενοδοχειακού τομέα	Τα PV Net-billing και τα Biomass συστήματα – σχετίζονται με την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων ή Biomass Electricity Systems (BES) τα οποία εφαρμόζονται μόνο στις εγκαταστάσεις των ΜμΕ (με εμπορική ή βιομηχανική τιμολόγηση) σκοπός τους η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας για χρήση της μόνο από την επιχείρηση με τη μεθοδολογία του net-billing. Η εγκατεστημένη χωρητικότητα κάθε συστήματος ΑΠΕ κυμαίνεται από 10kW έως 10MW ανά εγκατάσταση.
Σχέδιο στήριξης για την εφαρμογή του EMAS σε δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις / οργανισμούς Τμήμα Περιβάλλοντος,	Χορηγία	Ιδιωτικές / Δημόσιες Επιχειρήσεις / Οργανισμοί όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων Συμπεριλαμβανομένου του	- Το μέτρο στήριξης στοχεύει στην αύξηση της περιβαλλοντικής απόδοσης των οργανισμών μέσω της δημιουργίας ενός Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού 1221/2009 / ΕΚ. - Παρέχεται κυβερνητική χορηγία σε επιχειρήσεις και οργανισμούς όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων που σκοπεύουν να εγκαταστήσουν Σύστημα Περιβαλλοντικής

Πολιτικές/ Προγράμματα	Μέσο	Ομάδα στόχος	Περιγραφή
Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος		Ξενοδοχειακού κλάδου	Διαχείρισης το οποίο στοχεύει στην αντιμετώπιση και μείωση των φυσικών πόρων που χρησιμοποιεί η επιχείρηση όπως επίσης και στη συνεχή βελτίωση της περιβαλλοντική δράσης. Η χορηγία ανέρχεται στο 70% του συνολικού επιλέξιμου κόστους με μέγιστο ποσό 2.000 € και για την επαλήθευση και την επικύρωση του συστήματος, μέγιστο ποσό 500 €. Για το ίδιο ποσό 500 €, χρηματοδοτούνται επίσης τα έξοδα μεταφοράς από το ISO 14001 στο EMAS.

Όπως προαναφέρθηκε, κατά την περίοδο Αυγούστου-Σεπτεμβρίου του 2020, οι εταίροι του προγράμματος Hotels4Climate διεξήγαγαν μια έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο της Κύπρου, της Ελλάδας και της Γερμανίας. Δόθηκαν διαδικτυακά ερωτηματολόγια και διενεργήθηκαν συνεντεύξεις σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, ταξιδιωτικούς πράκτορες) και άλλους φορείς που σχετίζονται με τον ξενοδοχειακό κλάδο (π.χ. δημόσιοι φορείς/οργανισμοί, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και συναφείς επαγγελματικούς συνδέσμους), για τη συλλογή σχετικών πληροφοριών, προτάσεων και εισηγήσεων. Η γνώμη των βασικών ενδιαφερομένων φορέων και ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, σχετικά με τα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο, είναι γενικά θετική, καθώς πιστεύουν ότι τα ξενοδοχεία γνωρίζουν για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και λαμβάνουν μέτρα για τον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής και της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Ωστόσο, λήφθηκαν διαφορετικές απόψεις σχετικά με την έκταση των μέτρων αυτών και τον αντίκτυπο που έχουν. **Αρκετοί βασικοί ενδιαφερόμενοι επεσήμαναν ότι, η χρηματοδότηση είναι το κύριο εμπόδιο για την εφαρμογή των μέτρων και ότι τα μέτρα που λαμβάνονται από την Κυπριακή Δημοκρατία δεν είναι αρκετά** (OEB, 2020).

Πίνακας 4: Άποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο πριν από τον COVID-19 στην Κύπρο (OEB, 2020)

Βασικοί Εμπλεκόμενοι	Άποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο <u>πριν</u> από τον COVID-19 στην Κύπρο
Ξενοδοχεία	Σύμφωνα με την έρευνα, πριν από την πανδημία COVID-19, το 71,4% των ξενοδοχείων σχεδίαζε να εφαρμόσει μέτρα που σχετίζονται με: Την παραγωγή/διαχείριση ενέργειας: αντικατάσταση λέβητα με αντλίες θερμότητας, μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως η ηλιακή ενέργεια, εγκατάσταση συστήματος διαχείρισης ενέργειας κτιρίων. Το περιβάλλον: αντικατάσταση ψυκτικών αερίων με πιο φιλικές προς το περιβάλλον εναλλακτικές λύσεις, Τα απόβλητα: ανακύκλωση και ανακύκλωση τροφίμων, μέτρα πρόληψης για μείωση των αποβλήτων, μείωση της χρήσης πλαστικών. Ο κύριος στόχος τους ήταν να επιτύχουν τη μείωση της ρύπανσης, την εξοικονόμηση ενέργειας, τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων, τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τα νομικά πλαίσια και την επίτευξη εξοικονόμησης κόστους από τα μέτρα αυτά.
Δημόσιοι φορείς	Οι απαντήσεις που ελήφθησαν από τους δημόσιους φορείς έδειξαν διαφορετικές απόψεις επί του θέματος. Το 60% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι ο ξενοδοχειακός κλάδος είναι πολύ συνειδητός και πρόθυμος να λάβει μέτρα σχετικά με τις μειώσεις των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου, ωστόσο,

Βασικοί Εμπλεκόμενοι	Αποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο <u>πριν</u> από τον COVID-19 στην Κύπρο
	πιστεύουν ότι οι επενδύσεις και οι ενέργειες που λαμβάνονται είναι περιορισμένες, το κόστος εφαρμογής των μέτρων είναι ένα σημαντικό εμπόδιο και ότι υπάρχουν ακόμα περιθώρια βελτίωσης.
Επαγγελματικοί Σύνδεσμοι	Οι τουριστικοί σύνδεσμοι έχουν θετική γνώμη για τα μέτρα των ξενοδοχείων σχετικά με τις μειώσεις των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, με τον Σύνδεσμο Τουριστικών Επιχειρήσεων Κύπρου (ΣΤΕΚ) να δηλώνει ότι τα ξενοδοχεία αναγνωρίζουν τη σημασία και τον επείγοντα χαρακτήρα δράσης κατά της αλλαγής του κλίματος, και ταυτόχρονα κατανοούν και εκτιμούν τα οφέλη και τις ευκαιρίες που δημιουργούνται για τις επιχειρήσεις τους.
Χρηματοοικονομικά Ιδρύματα	Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πιστεύουν γενικά ότι τα ξενοδοχεία πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειές τους στην εφαρμογή μέτρων που σχετίζονται με το κλίμα και ότι πρέπει να αναπτύξουν αποτελεσματικά σχέδια δράσης.
Συμβουλευτικοί φορείς	Οι συμβουλευτικοί φορείς πιστεύουν ότι τα ξενοδοχεία επιθυμούν να εφαρμόσουν μέτρα μείωσης των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου και ότι η προσέγγισή τους στην αλλαγή του κλίματος είναι πραγματικά θετική, ωστόσο, αναφέρονται στα οικονομικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες επιχειρήσεις κατά την εφαρμογή τέτοιων μέτρων (π.χ. έλλειψη ρευστότητας). Επιπλέον, οι συμβουλευτικοί φορείς πιστεύουν ότι τα ξενοδοχεία μπορούν να αποτελέσουν μια καλή μελέτη σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων για μείωση των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου και να γίνει ένα κορυφαίο παράδειγμα για το ευρύ κοινό και όλη την ΕΕ.

Η έλλειψη ελκυστικών χρηματοδοτικών μέτρων εξακολουθεί να είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια για την υλοποίηση έργων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Οι τράπεζες δεν ενθαρρύνουν έργα ενεργειακής απόδοσης, μιας και δεν αποδέχονται ως εγγύηση την εξοικονόμηση κόστους από την εξοικονόμηση ενέργειας και έργα που σχετίζονται με πηγές ανανεώσιμης ενέργειας, αφού δεν προσφέρονται χαμηλότοκα δάνεια. Μέχρι σήμερα, τα τυπικά εμπόδια στην προώθηση μέτρων και έργων για το κλίμα και την ενέργεια είναι:

- Χαμηλή ευαισθητοποίηση, έλλειψη πληροφοριών και σκεπτικισμός.
- Παρανόηση της έννοιας του ενεργειακού ελέγχου / σχεδίων μείωσης των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου.
- Προβλήματα ισολογισμού, λογιστικοί κανόνες.
- Οι κανόνες για τις δημόσιες συμβάσεις και δημόσιες προσφορές δεν είναι και τόσο υποστηρικτικές.
- Έλλειψη αποτελεσματικής υποστήριξης και συμπληρωματικών προγραμμάτων στήριξης.
- Νομικά και κανονιστικά πλαίσια (π.χ. πολεοδομικοί και οικοδομικοί περιορισμοί).
- Έλλειψη φορολογικών κινήτρων (π.χ. επιχειρήσεις που λαμβάνουν δάνειο για ένα έργο μείωσης αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου να εξαιρούνται από τυχόν επιβαλλόμενες υποχρεώσεις τραπεζικού φόρου ή να έχουν μια μείωση του φόρου ακίνητης ιδιοκτησίας).
- Ανάπτυξη ικανοτήτων, προσωπική ανάπτυξη τραπεζιτών. Οι τράπεζες χρειάζονται τεχνική εμπειρογνωμοσύνη για την αξιολόγηση ενεργειακών έργων.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων στελεχών ξενοδοχειακών μονάδων στα θέματα ενέργειας και περιβάλλοντος.

Τα κυβερνητικά προγράμματα μέτρων στήριξης πρέπει να αναδιαμορφωθούν με τρόπο που να καλύπτουν τις τρέχουσες ανάγκες της αγοράς, να είναι υποστηρικτικά, συμπληρωματικά, να στοχεύουν σε συγκεκριμένους τομείς και στην άμεση αντιμετώπιση των καίριων προβλημάτων.

Επιπλέον, οι εμπορικές τράπεζες αξιολογούν συνήθως τα έργα επενδύσεων σε ενεργειακή απόδοση κτιρίων κτλ., ως παραδοσιακά δάνεια που υποστηρίζονται από περιουσιακά στοιχεία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα απαγορευτικές απαιτήσεις ασφάλειας και απρόσιτους όρους δανείων.

Η Κύπρος έχει έναν αριθμό εγγεγραμμένων ESCOs, ωστόσο, οι τράπεζες είναι απρόθυμες να χρηματοδοτήσουν έργα επενδύσεων σε ενεργειακή απόδοση κτιρίων κτλ., χρησιμοποιώντας τους δικούς τους πόρους. Τα Υπουργεία, τονίζουν συνεχώς την ανάγκη εξεύρεσης εναλλακτικών λύσεων για τη διάδοση έργων σε τομείς της ενέργειας για την επίτευξη των εθνικών στόχων στις μειώσεις των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, αλλά εμφανίζεται μια αδυναμία συντονισμού δράσεων.

Τα έσοδα από το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (EU-ETS) ανέρχονται περίπου σε 30-40 εκατομμύρια ευρώ μέχρι στιγμής. Ωστόσο, λόγω των αργών και γραφειοκρατικών δημόσιων διαδικασιών (π.χ. ανώτατα όρια προϋπολογισμού των υπουργείων), είναι εξαιρετικά δύσκολο να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά αυτοί οι πόροι σε σχέδια για το κλίμα ή οποιαδήποτε άλλη χρηματοδότηση. Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες των Υπουργείων αποτελούν σημαντικό εμπόδιο στη λήψη γρήγορων και αποτελεσματικών αποφάσεων, ειδικά όταν πρόκειται για την ανάπτυξη και την εφαρμογή σχεδίων στήριξης. Επιπλέον, η έλλειψη διαθεσιμότητας δεδομένων, ηλεκτρονικών βάσεων και η αδύναμη συνεργασία μεταξύ των κυβερνητικών υπηρεσιών, καθιστούν τη διαδικασία εξέτασης αιτήσεων για παροχή επιχορηγήσεων χρονοβόρα.

Στην Κύπρο, θα μπορούσαν να εισαχθούν φορολογικά κίνητρα, π.χ. συγκεκριμένες φοροαπαλλαγές για την κατασκευή ή ανακαίνιση κτιρίων σε κτίρια μηδενικής κατανάλωσης ενέργειας. Ωστόσο, καθώς αυτός ο φόρος είναι πολύ χαμηλός στην Κύπρο, δεν θα λειτουργούσε ως πραγματικό κίνητρο και η αποτελεσματικότητα του θα μπορούσε να αποτύχει. Όσον αφορά τον τραπεζικό τομέα, οι ενδιαφερόμενες ΜμΕ που αναζητούν επενδύσεις σε τέτοια έργα συναντούν πολλά προβλήματα. Τα έργα μείωσης των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, οι ΑΠΕ και τα μέτρα για την ενεργειακή απόδοση δεν τυγχάνουν ειδικής μεταχείρισης από τις τράπεζες, καθώς οι τράπεζες δεν αναπτύσσουν συγκεκριμένα χρηματοδοτικά μοντέλα και τα διαχειρίζονται σαν κανονικά δάνεια. Αυτά τα έργα εξετάζονται συνήθως μέσω της τυπικής διαδικασίας της τράπεζας οποιουδήποτε δανείου. Εάν μια επιχείρηση είναι σε θέση να εξοφλήσει ένα δάνειο, τότε θα προχωρήσει στη χρηματοδότηση. Υπάρχει η έλλειψη τεχνικών γνώσεων και εμπειρογνώμοσύνης στις τράπεζες, προκειμένου να αξιολογηθεί σωστά ένα έργο μέσω Σύμβασης Ενεργειακής Απόδοσης και Παρόχων Ενεργειακών Υπηρεσιών (ESCO) και άλλα μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας στις ΜμΕ. Υπάρχουν μερικά δάνεια χαμηλού επιτοκίου, αλλά στοχεύουν τους ιδιώτες κυρίως για οικιακές φωτοβολταϊκές εγκαταστάσεις και ανακαινίσεις κατοικιών.

Μία από τις δραστηριότητες του έργου Hotels4Climate είναι η δημιουργία ιστοσελίδας για ξενοδοχεία στα οποία θα γίνεται συλλογή πληροφοριών και θα χαρτογραφείται η τρέχουσα κατάσταση των ξενοδοχείων σχετικά με την κατανάλωση-εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς και την καταγραφή τυχόν καλών πρακτικών που υπάρχουν ήδη. Οι αρχικές εκτιμήσεις έδειξαν ότι η πλειονότητα των ξενοδοχείων λαμβάνει μέτρα για τον περιορισμό των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, χρησιμοποιώντας τεχνολογίες, κυρίως για τη βελτιστοποίηση της κατανάλωσης ενέργειας και της μείωση του κόστους, όπως:

- **Ηλιακοί θερμοσίφωνες** για την παραγωγή ζεστού νερού χρήσης,
- **Συστήματα ανάκτησης ενέργειας,**
- **Αισθητήρες πληρότητας (occupancy sensors),**
- **Συστήματα διαχείρισης κτιρίων για τον έλεγχο της θερμοκρασίας,** των ωρών λειτουργίας κλπ.,
- **Έλεγχος φωτισμού** συνδεδεμένος σε κεντρικά συστήματα διαχείρισης, όπως BMS ή KNX,
- **Παράθυρα με διπλά τζάμια,**
- **Θερμομόνωση,**
- **Φωτοβολταϊκά συστήματα** στο πλαίσιο των συστημάτων net-metering ή net-billing,
- **Αντλίες με μετατροπέα συχνότητας,** που είναι ιδανικές για χαμηλότερη κατανάλωση ενέργειας και ομαλοποίηση της ροής του νερού μιας ολόκληρης ξενοδοχειακής μονάδας.

Ένας σημαντικός αριθμός ξενοδοχείων στην Κύπρο έχει στρέψει την προσοχή του στη μείωση των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου και της βιωσιμότητας της επιχείρησής του μέσω πράσινων μέτρων, με επενδύσεις σε συστήματα πιστοποίησης. Ο Πίνακας 5 παρουσιάζει τον συνολικό αριθμό καταλυμάτων, ενώ ο Πίνακας 6 παρουσιάζει την τρέχουσα κατάσταση των πράσινων πιστοποιημένων ξενοδοχείων 4 * και 5 * στην Κύπρο. Από συνολικό αριθμό ενενήντα τεσσάρων (94) ξενοδοχείων 4 * και 5 *, περίπου, περισσότερο από το ένα τρίτο από αυτά έχουν πιστοποιηθεί με πράσινα συστήματα

πιστοποίησης, όπως το Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS), το ISO 14001 και το Travelife.

Πίνακας 5: Ξενοδοχεία και διαμερίσματα (Hotels apartments) στην Κύπρο¹

Συνολικός αριθμός καταλυμάτων	Αριθμός
5* ξενοδοχεία	29
4* ξενοδοχεία	65
3* ξενοδοχεία	84
2* ξενοδοχεία	51
1* ξενοδοχεία	26
A' hotel apartments	65
B' hotel apartments	84
C' hotel apartments	20
Άλλα ξενοδοχεία και διαμερίσματα (Hotels apartments)	396
Σύνολο	820

Πίνακας 6: Πράσινα πιστοποιημένα ξενοδοχεία 4 * (4 αστέρων) και 5 * (5 αστέρων) στην Κύπρο (EC, 2020o; Travelife, 2020)

	Eco-Management and Audit Scheme (EMAS)	6 ξενοδοχεία (από τα 94)
	ISO14001 Environmental Management System	19 ξενοδοχεία ** (από τα 94)
	Travelife	24 ξενοδοχεία (από τα 94)
	Green Key	5 ξενοδοχεία *** (από τα 94)

¹ Source: <https://www.visitcyprus.com/index.php/en/domestic-tourism-2020> [Accessed 02 September 2020]

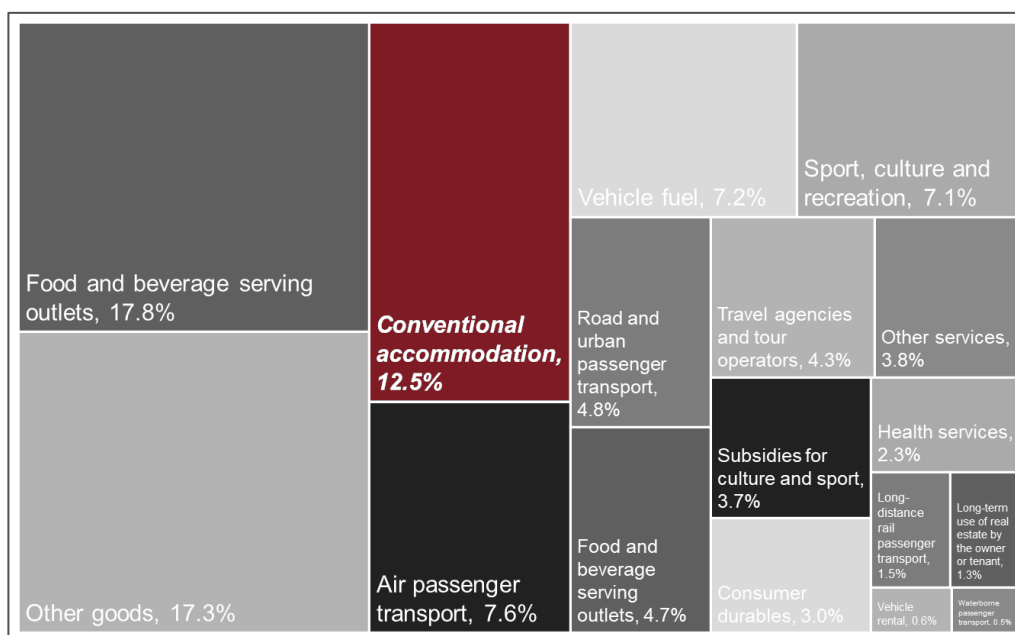
*Ορισμένα από τα ξενοδοχεία ενδέχεται να είναι πιστοποιημένα και με τα τρία πιστοποιητικά, επομένως, ο συνολικός αριθμός δεν είναι ξεκάθαρος.

** Βάσει τηλεφωνικής επικοινωνίας της ΟΕΒ με όλα τα ξενοδοχεία 5 * και 4 * τον Αύγουστο του 2020.

*** Με βάση την αναζήτηση στο Διαδίκτυο².

Γερμανία

Ο τουρισμός είναι ένας σημαντικός τομέας για την οικονομία της Γερμανίας, συμβάλλοντας περίπου στο 10,7% του ΑΕΠ της χώρας, με ρυθμό ανάπτυξης 3,5% μέχρι το 2019 (Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού [WTTC] 2020β). Ο ξενοδοχειακός κλάδος στη Γερμανία έχει αναπτυχθεί, ξεπερνώντας τα 33 δισεκατομμύρια ευρώ σε έσοδα, μόνο το 2019 (Kortyug 2020). Όπως παρουσιάζεται στην Εικόνα 6, αυτό αντιπροσωπεύει το τρίτο μεγαλύτερο ποσοστό (12,5%) των συνολικών τουριστικών δαπανών, τόσο από ξένους, όσο και από εγχώριους τουρίστες (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie [BMWi] 2017). Από το 2011 έως το 2017, ο γερμανικός ξενοδοχειακός κλάδος σημείωσε αύξηση **12%** στις διανυκτερεύσεις, γεγονός που μεταφράζεται επίσης σε αυξημένες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και κατανάλωση ενέργειας (Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle [BAFA] 2018). Ταυτόχρονα, το σχετικά υψηλό μερίδιο του ενεργειακού κόστους στο συνολικό κόστος του ξενοδοχειακού κλάδου, αυξάνει την αναγκαιότητα για περιβαλλοντικά μέτρα. Ο ξενοδοχειακός κλάδος στη Γερμανία χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο ποσοστό ΜμΕ ξενοδοχείων. Δηλαδή περισσότερο από το 80% των ξενοδοχείων απασχολούν λιγότερους από 50 υπαλλήλους, παρόλο που η εξοικονόμηση ενέργειας και οι μειώσεις των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου είναι ένα σημαντικό ζήτημα για ξενοδοχεία όλων των μεγεθών σε όλη χώρα (BAFA 2018).

Εικόνα 6: Συνολική τουριστική κατανάλωση στη Γερμανία ανά κατηγορία προϊόντων το 2015 (BMWi 2017)

Η σημασία της εξοικονόμησης ενέργειας και η μείωση των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου είναι θέματα, που αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία, από τον γερμανικό ξενοδοχειακό κλάδο. Το 90% των γερμανικών ξενοδοχείων έχουν εφαρμόσει κάποια μέτρα βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης (BAFA 2018). Τα πιο συνηθισμένα μέτρα, σε ξενοδοχεία όλων των μεγεθών, είναι η αλλαγή των λαμπτήρων φωτισμού με LED και η αύξηση της ευαισθητοποίησης του προσωπικού ως προς την χρήση ενέργειας (Deutsche Energie-Agentur [dena] 2018a). Τα περισσότερα ξενοδοχεία που είναι ΜμΕ, αρχικά τείνουν να επενδύουν σε μέτρα χαμηλότερου κόστους, ενώ η ανακαίνιση κτιρίων και άλλα υψηλότερα επενδυτικά μέτρα είναι πιο συνηθισμένα σε μεγαλύτερα ξενοδοχεία (dena 2018a). Επιπλέον, τα ξενοδοχεία αναζητούν όλο και περισσότερο κάποιο είδος πιστοποίησης. Υπάρχουν σχεδόν 40 ξενοδοχεία που είναι πιστοποιημένα κτίρια με το World Green Building Council (WGBC), 70 πιστοποιημένα με την GreenGlobe, 6 πιστοποιημένα με Travelife και 30

² Source: <https://www.greenkey.global/stories-news-1/2018/10/16/a-taste-of-cyprus>

γερμανικά ξενοδοχεία που εφαρμόζουν την πιστοποίηση EMAS (DGNB 2020; LEED 2020; BREEAM 2020; GreenGlobe 2020; Travellife 2020b και EMAS 2020).

Η νομοθετική υποστήριξη σε εθνικό επίπεδο για την προώθηση της μείωσης των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, υπάρχει μέσω διαφόρων κανονισμών. Για παράδειγμα, η Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (EPBD) της ευρωπαϊκής επιτροπής έχει εφαρμοστεί στη Γερμανία ως διάταγμα εξοικονόμησης ενέργειας (EnEV), το οποίο ορίζει ότι κάθε ξενοδοχείο που κατασκευάζεται, ανακαινίζεται, μετατρέπεται ή λειτουργεί, πρέπει να συμμορφώνεται με τις ελάχιστες απαιτήσεις για θέρμανση, νερό, ψύξη ή φωτισμού (Tuschinski 2020). Επιπλέον, τα ξενοδοχεία που δεν ανήκουν στις ΜμΕ υποχρεούνται από τον νόμο για την ενεργειακή απόδοση (EDL-G), να διενεργούν ενεργειακό έλεγχο, μία φορά κάθε τέσσερα χρόνια, όπως περιγράφεται στην οδηγία για την ενεργειακή απόδοση της ευρωπαϊκής επιτροπής (EED). Όσον αφορά τη **διαφάνεια του βιώσιμου τουρισμού, το Εθνικό Πρόγραμμα για την Αειφόρο Κατανάλωση, ενθαρρύνει τα ξενοδοχεία με πράσινες πιστοποιήσεις να επισημαίνουν στις πλατφόρμες κρατήσεων τις πιστοποιήσεις τους**. Κυρίως, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ενεργειακή Απόδοση (NAPEE) σκιαγραφεί τη συνεχιζόμενη ανάγκη για δραστηριότητες ευαισθητοποίησης της εκστρατείας για την ενέργεια και την προστασία του κλίματος της Γερμανικής Ένωσης Ξενοδοχείων και Εστιατορίων (DEHOGA) (BAFA 2018). Η ενεργειακή εκστρατεία της DEHOGA υποστηρίζει τα ξενοδοχεία στην εύρεση πληροφοριών, εργαλείων και χρηματοδοτικών επιλογών για την αύξηση της ενεργειακής τους απόδοσης και τη μείωση των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου από το 2014 (BAFA 2018).

Ορισμένα χρηματοοικονομικά μέσα υποστηρίζουν επίσης τη μείωση των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου στον γερμανικό ξενοδοχειακό κλάδο. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα Inventive Market (MAP), προωθεί την καινοτομία και την προστασία του κλίματος μέσω κεφαλαίων που χορηγούνται για πράσινα μέτρα που παρέχουν θέρμανση ή ψύξη (BAFA 2019). Ένα επιπλέον 20% μπορεί να χορηγηθεί πάνω από αυτό που παρέχει το MAP για βελτιστοποίηση ενός ολόκληρου συστήματος θέρμανσης, που αντικαθιστά ένα παλαιότερο αναποτελεσματικό σύστημα (BMW 2020a). Το BAFA υποστηρίζει επίσης ΜμΕ ξενοδοχεία με ενεργειακούς ελέγχους, **προσφέροντας κάλυψη του 80% των δαπανών ελέγχου**. Όταν τα ξενοδοχεία υποβάλλονται σε αυτούς τους ελέγχους, ποσοτικοποιούνται οι πιθανές ενεργειακές βελτιώσεις και προσδιορίζεται η εξοικονόμηση ενέργειας και κόστους (BMW 2020b). Η ποσοτικοποίηση της εξοικονόμησης ενέργειας είναι το επίκεντρο του προγράμματος, όπου τα ξενοδοχεία έχουν την δυνατότητα καταγραφής δεδομένων κατανάλωσης και μπορούν να λαμβάνουν χορηγίες από το BMW (International Energy Agency [IEA] 2019). Δάνεια είναι διαθέσιμα, για επενδύσεις ενεργειακής απόδοσης, με επιτόκια ή επιχορηγήσεις αποπληρωμής, μέσω του KfW Group, Deutsche Bank, ή Triodos bank.

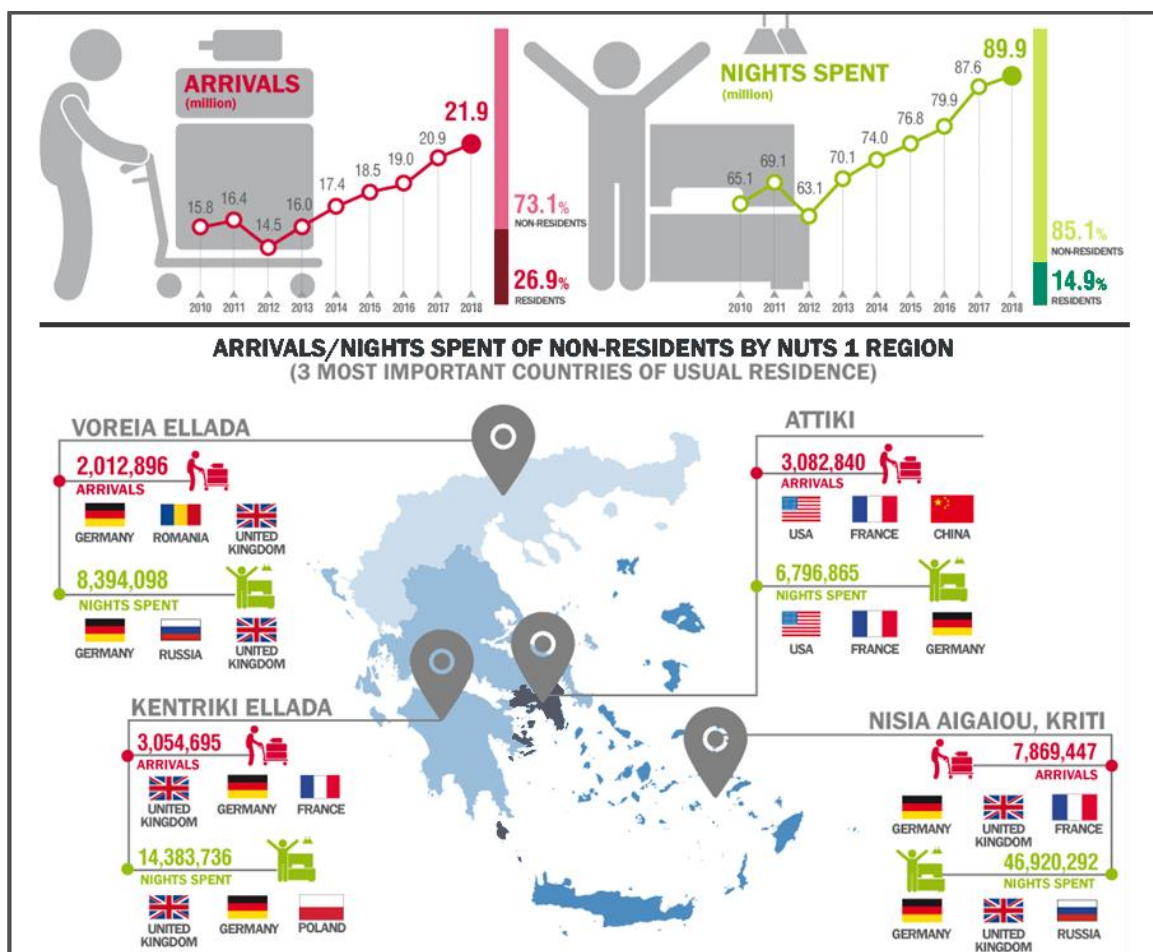
Παρόλο που οι μειώσεις των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο υποστηρίζονται, τόσο από χρηματοοικονομικά, όσο και από μη χρηματοοικονομικά μέτρα, και η προσβασιμότητα της ενεργειακής πιστοποίησης για τους ξενοδόχους στη Γερμανία έχει αυξηθεί, υπάρχει ακόμη μεγάλο περιθώριο βελτίωσης της χρήσης ενέργειας και στις μειώσεις των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου. Το υψηλότερο αρχικό επενδυτικό κόστος για μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας παραμένει μια από τις βασικές προκλήσεις για τους Γερμανούς ξενοδόχους (DEHOGA 2016). Ένα άλλο εμπόδιο είναι το ότι οι ΜμΕ δε διαθέτουν τις ικανότητες και τους πόρους για την εφαρμογή τέτοιων μέτρων, σε συνδυασμό με τις δυσκολίες απόκτησης χρηματοδότησης (dena 2018a). Οι ξενοδόχοι έχουν συχνά περιορισμένη τεχνολογική γνώση για την αξιολόγηση των ευκαιριών της ενεργειακής πιστοποίησης εντός της εγκατάστασής τους, προκαλώντας αβεβαιότητα σχετικά με την αποδοτικότητα κόστους ή την απόδοση συγκεκριμένων τεχνολογιών. Η ύπαρξη άλλων επενδυτικών προτεραιοτήτων βρέθηκε επίσης να αποτελεί σημαντικό παράγοντα που εξηγεί την έλλειψη βελτιώσεων στον ξενοδοχειακό κλάδο (Schleich 2009). Ως αποτέλεσμα, πολλές ξενοδοχειακές εταιρείες στη Γερμανία να μην δεσμεύονται ακόμη επαρκώς για την προστασία του κλίματος (dena 2018).

Παρά τα εμπόδια, η πράσινη ανάπτυξη εξακολουθεί να είναι όλο και πιο σημαντική στον γερμανικό ξενοδοχειακό κλάδο, ειδικότερα για τους Γερμανούς τουρίστες. **Σύμφωνα με έρευνες στη Γερμανία, φάνηκε πως το ένα τρίτο θεωρεί την πράσινη ανάπτυξη και την αειφορία σημαντικό παράγοντα στις αποφάσεις των Γερμανών για τις διακοπές τους** (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, und nukleare Sicherheit [BMU] 2014). Τα ξενοδοχεία που ξεχωρίζουν ως πρωτοποριακά, στην ενεργειακή και περιβαλλοντική πιστοποίηση, βλέπουν τα οφέλη από τη βελτίωση της πράσινης τους εικόνας. Περαιτέρω βελτιώσεις μπορούν να εφαρμοστούν, αφού εντοπίζονται και καταγράφονται μέσω των ενεργειακών ελέγχων και των ενεργειακών υπηρεσιών, οι οποίες θεωρούνται βασικά εργαλεία στη μετάβαση τους σε πιο ενεργειακά και αποδοτικά ξενοδοχεία (dena 2018b). Πέρα από αυτές τις υπηρεσίες, ένας αριθμός καινοτόμων μηχανισμών εξοικονόμησης ενέργειας διερευνάται από τη

Γερμανική Κυβέρνηση. Συνεχίζοντας να χρησιμοποιούν τη χρηματοδότηση και την τεχνική υποστήριξη, οι Γερμανοί ξενοδοχοί έχουν την ευκαιρία να εξοικονομήσουν ενέργεια, να μειώσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και να υποστηρίξουν μια θετική πορεία για τη μετάβαση σε έναν πιο πράσινο ξενοδοχειακό κλάδο.

Ελλάδα

Η Ελλάδα φιλοξένησε 31,3 εκατομμύρια τουρίστες το 2019, με έσοδα 17,8 δισ. Ευρώ. Άλλα 2,7 εκατομμύρια τουρίστες έφτασαν με κρουαζιερόπλοια, δαπανώντας περίπου 500 εκατομμύρια ευρώ, ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό αφίξεων σε περίπου 34 εκατομμύρια και έσοδα σε 18,3 δισεκατομμύρια ευρώ (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων [INSETE] 2020). Η Εικόνα 7 υπογραμμίζει μερικές από τις βασικές τάσεις των αφίξεων και διανυκτερεύσεων σε ελληνικά ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα. Τόσο οι αφίξεις, όσο και οι διανυκτερεύσεις έχουν αυξηθεί κατά την τελευταία δεκαετία. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία που υπάρχουν στο σχήμα για τις συγκεκριμένες χώρες είναι στοιχεία πριν και κατά την διάρκεια της πανδημίας του κορωνοϊού.

Εικόνα 7: Αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε ελληνικά ξενοδοχεία και παρόμοιες εγκαταστάσεις, 2018 (Hellenic Statistical Authority [ELSTAT] 2019)

Το βασικό έτος για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου για την Ελλάδα είναι το 1990, όπου εκτιμήθηκαν σε 106,2 Mt ισοδύναμου CO₂ (CO_{2eq}). Το 2018, οι αέριες εκπομπές του θερμοκηπίου (χωρίς LULUCF) ανήλθαν σε 92,21 Mt CO_{2eq} παρουσιάζοντας μείωση 10,73% σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990. Εάν συμπεριληφθούν οι εκπομπές/αφαιρέσεις από το LULUCF, τότε η μείωση θα ήταν στο 11,82%. Οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα αντιστοιχούσαν στο 77,85% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου το 2018 (χωρίς LULUCF) και μειώθηκε κατά περίπου 13,94% από το 1990. Οι εκπομπές μεθανίου αντιπροσώπευαν 10,94% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου το 2018 και μειώθηκαν κατά 8,61% από το 1990, ενώ οι εκπομπές οξειδίου του αζώτου αντιπροσώπευαν το 4,65% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου το 2018 και μειώθηκαν κατά 42,6% από το 1990. Τέλος, οι εκπομπές αερίων φθορίου (από την παραγωγή και την κατανάλωση) αντιπροσώπευαν το 6,56% του συνολικού ποσοστού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Οι

εκπομπές το 2018 αυξήθηκαν κατά 43,19% από το 1995 (έτος βάσης για τα φθοριούχα αέρια) (INSETE 2020).

Περισσότερα από 415.000 δωμάτια σε 10.782 ελληνικά ξενοδοχεία συμβάλλουν σε αυτές τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. **Σύμφωνα με τις υποθέσεις που υπολογίστηκαν για το έργο Hotels4Climate, οι συνολικές εκπομπές CO_{2eq}/yr που εκπέμπονται από τον ξενοδοχειακό κλάδο στην Ελλάδα είναι 3.849.556 τόνοι CO_{2eq}/yr περίπου, δηλαδή 3,6% των συνολικών εκπομπών της χώρας (INSETE 2020).** Πριν από την πανδημία, πολλά ξενοδοχεία και γενικότερα η τουριστική βιομηχανία ήταν πρόθυμη να επενδύσει σε τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για την μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν επίσης εντοπίσει ότι, πριν από το COVID-19, υπήρχε μια καλή δυναμική για τις τουριστικές επιχειρήσεις να επενδύσουν σε τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και ενεργειακών πιστοποιήσεων. Το 50% των ξενοδοχείων είχε προγραμματίσει την εφαρμογή μέτρων που σχετίζονται με τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας ή νερού. Οι ξενοδόχοι είχαν σκοπό να χρησιμοποιήσουν αυτά τα μέτρα για να μειώσουν το λειτουργικό τους κόστος, βελτιώνοντας ταυτόχρονα το περιβαλλοντικό προφίλ των ξενοδοχείων τους. Στην Ελλάδα υπάρχουν περισσότερες από 380 πιστοποιημένες εγκαταστάσεις από το σχέδιο Green Key, 153 πιστοποιημένες από την Travelife και δύο ξενοδοχεία που έχουν επαληθευτεί με το σύστημα EMAS (Green Key 2020, Travelife 2020 και EMAS 2020).

Προκειμένου να υποστηρίξει μια ενεργειακά αποδοτική πορεία, η κυβέρνηση της Ελλάδας έχει αναπτύξει διάφορα προγράμματα στήριξης, νομοθεσίες και κίνητρα (προγράμματα επιχορηγήσεων) για την προώθηση των ΑΠΕ και της περιβαλλοντικής πιστοποίησης. Για παράδειγμα, η μέγιστη χρήση ενέργειας και οι ελάχιστοι στόχοι ΑΠΕ για νέα και υπάρχοντα κτίρια του τριτογενή τομέα, ορίζονται στον κώδικα οικοδόμησης της χώρας. Είναι επίσης δυνατό να λαμβάνεται επιπλέον συντελεστής δόμησης έως και 10%, εάν ένα κτίριο επιτύχει ΠΕΑ Α+ ή όταν η ετήσια κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας είναι κάτω από 10kWh/m²/έτος. Επιπλέον, για ανακαινίσεις που απαιτούν άδεια οικοδομής, πρέπει να εκδίδεται Πιστοποιητικό Ενεργειακής Απόδοσης κτιρίου (ΠΕΑ). Οι ΜμΕ υποστηρίζονται ιδιαίτερα για βελτιώσεις στην ενεργειακή απόδοση και τις ΑΠΕ, μέσω προγραμμάτων που υποστηρίζουν τη χρήση καινοτόμων τεχνολογιών, όπως το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Ανταγωνιστικότητα, την Επιχειρηματικότητα και την Καινοτομία, το οποίο παρέχει πρόσθετη οικονομική υποστήριξη με τη μορφή επιχορηγήσεων σε επιχειρηματίες. Για ξενοδοχεία εκτός ΜμΕ, σύμφωνα με το νόμο 4342/2015, οι ενεργειακοί έλεγχοι είναι υποχρεωτικοί κάθε 4 χρόνια, οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν ως κίνητρο για το σχεδιασμό βελτιώσεων, επιτρέποντας στους ξενοδόχους να ιεραρχήσουν τα μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας. Τα περισσότερα από αυτά τα προγράμματα χρηματοδοτούνται από το **ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης)** με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα **Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ)** της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εκτός από τη νομοθετική υποστήριξη, υπάρχουν επίσης διάφορες επιλογές μηχανισμών χρηματοοικονομικής στήριξης που διατίθενται στην Ελλάδα για να βοηθήσουν τους ξενοδόχους να επιτύχουν εξοικονόμηση ενέργειας και μειώσεις των αερίων του θερμοκηπίου. Κυρίως δάνεια μέσω της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, που προωθεί επενδύσεις πράσινης ενέργειας, μέσω διαφόρων προϊόντων για επιχειρήσεις που προτείνεται η αγορά ενεργειακού αποδοτικού εξοπλισμού, μέσω των προγραμμάτων δανεισμού τους στο πλαίσιο της πολιτικής για την πράσινη ανάπτυξη. Η Alpha Bank και η Eurobank χρηματοδοτούν επίσης ενεργειακές επενδύσεις στο πλαίσιο της γενικής στρατηγικής χρηματοδότησης των επιχειρήσεων. Αξιοσημείωτη είναι η συμμετοχή της Τράπεζας Πειραιώς στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EIB) και το κοινό μέσο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Private Finance για την Ενεργειακή Απόδοση (PF4EE), που στοχεύει στην παροχή χρηματοδότησης με ευνοϊκούς όρους σε επιχειρήσεις που επιθυμούν να επενδύσουν σε βελτιώσεις της ενεργειακής απόδοσης. Το PF4EE συνδυάζει τη ρευστότητα με τη μορφή δανείου ή εγγύησης και χρηματοδοτείται μέσω του προγράμματος Life της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (PF4EE 2020).

Ενώ γενικά υπάρχει καλή νομοθετική υποστήριξη και μια ποικιλία διαθέσιμων δανείων για την ενεργειακή απόδοση, εκτός από τις θετικές στάσεις του ξενοδοχειακού κλάδου έναντι της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ο παράγοντας κόστους παραμένει μια σημαντική πρόκληση. Πολλά ελληνικά ξενοδοχεία έχουν ήδη λάβει πολλά δάνεια για τις βελτιώσεις στην ενεργειακή τους απόδοση και θεωρούνται πλέον επενδύσεις υψηλού ρίσκου. Ταυτόχρονα, οι Έλληνες ξενοδόχοι ενδιαφέρονται να αναλάβουν σχετικές δράσεις για πράσινες δραστηριότητες, ενώ πολλοί έχουν ήδη εφαρμόσει μέτρα χαμηλού κόστους. Επομένως, η πράσινη ανάκαμψη του ελληνικού ξενοδοχειακού κλάδου εξαρτάται πάρα πολύ από τα χρηματοοικονομικά μέσα, από επιχορηγήσεις ή άλλα μέσα που μπορούν να παρέχουν ρευστότητα για μεγαλύτερη εξοικονόμηση ενέργειας και έργα μείωσης των

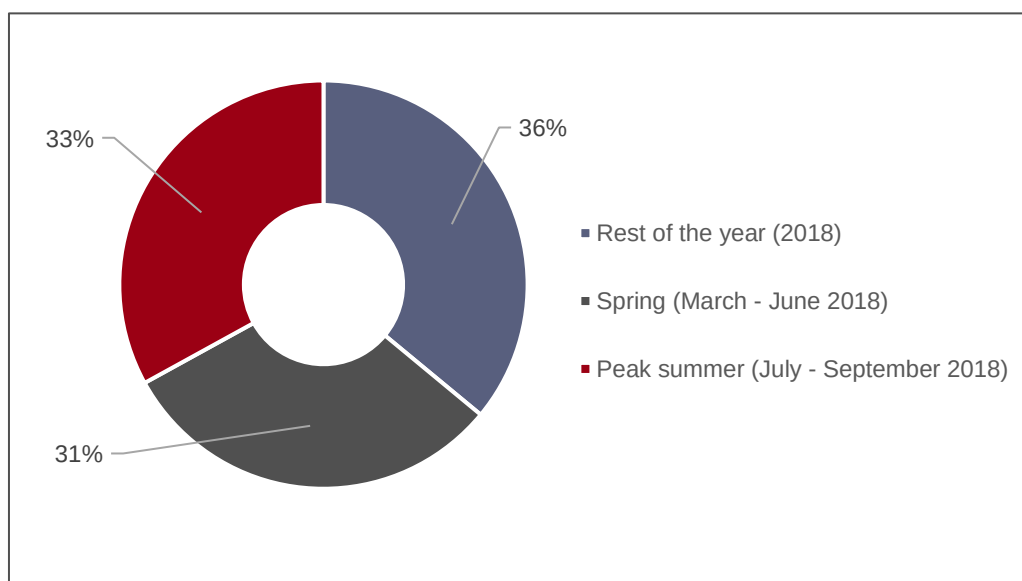
εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου με αυξημένο άνοιγμα δανείων και λιγότερες απαιτήσεις επιλεξιμότητας.

2 Αξιολόγηση των επιπτώσεων του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο

2.1 Οι επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο της ΕΕ

Η Ευρώπη είναι ο μεγαλύτερος τουριστικός προορισμός ανά το παγκόσμιο, με 563 δισεκατομμύρια διεθνείς αφίξεις. Το 2018, το 30% των εσόδων της ΕΕ προήλθαν από τον τουρισμό (UNWTO 2020). Στην ΕΕ, υπάρχουν περίπου 2,4 δισεκατομμύρια τουριστικές επιχειρήσεις, με το 90% από αυτές να αντιστοιχεί σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ). Ο τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση, συμβάλλει περίπου στο 10% του ΑΕΠ (EC 2020f). **Η Κύπρος και η Ελλάδα, βρίσκονται στις τρεις πρώτες χώρες, όπου η οικονομία τους εξαρτάται κυρίως από τον τουρισμό.** Ο τουρισμός συμβάλλει στο 22% του ΑΕΠ της Κύπρου και στο 21% του ΑΕΠ της Ελλάδας (EC 2020f). Επιπλέον, γίνονται και αρκετές πτήσεις από μια χώρα της ΕΕ σε άλλη. Για παράδειγμα, την άνοιξη του 2018, περισσότεροι από το 75% των ευρωπαίων πολιτών, ταξίδεψαν σε χώρες εντός της ευρωπαϊκής ένωσης. Το 22% ταξίδεψε σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα και μόλις το 8% ταξίδεψε εκτός ΕΕ (Eurostat 2020a). Η οικονομία αρκετών ευρωπαϊκών χωρών στηρίζεται και σχετίζεται άμεσα με τα ταξίδια και τον τουρισμό.

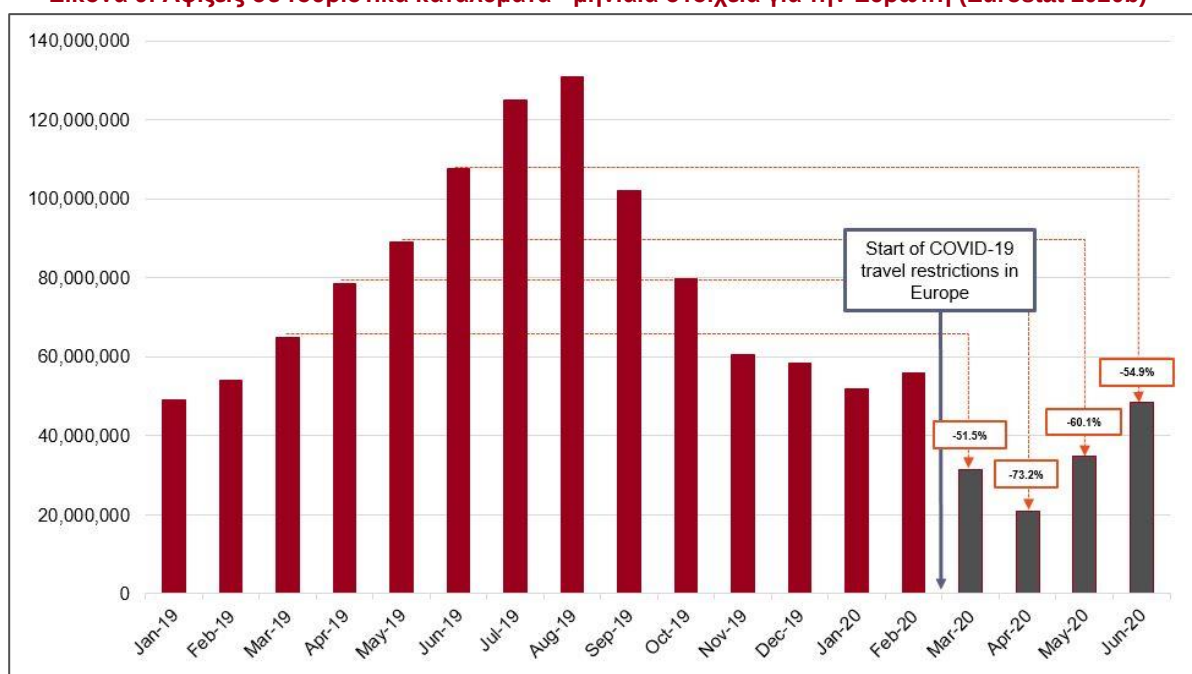
Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για να αντιμετωπίσει την πανδημία, έθεσε σε εφαρμογή προς το τέλος Φεβρουαρίου 2020 το πρώτο μέτρο, που ήταν να προμηθεύσει τον κατάλληλο εξοπλισμό για την προφύλαξη της υγείας των πολιτών. Στις αρχές Μαρτίου του 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αρχίζει να εκδίδει σχετικές κατευθυντήριες γραμμές για τη διαχείριση της ασφάλειας και υγείας από την πανδημία. Επίσης, εκδίδει μέτρα για προστασία του κοινού από την νόσο (EC 2020j). Στη συνέχεια, στις 17 Μαρτίου 2020, τα μέτρα εντατικοποιήθηκαν και έγιναν πιο αυστηρά. Με συντονισμένες αποφάσεις, επιβλήθηκε κλείσιμο των συνόρων των χωρών της ΕΕ και η απαγόρευση των ταξιδιών. Αρχικά, αυτό θα γινόταν μόνο για ένα μικρό χρονικό διάστημα, αλλά λόγω της εξάπλωσης της πανδημίας, έγινε παράταση των μέτρων αρκετές φορές (EC 2020g). Προς το τέλος του Μάρτη, τα κέντρα εστίασης, μπαρ, θεματικά πάρκα, μουσεία, τουριστικά αξιοθέατα, ξενοδοχεία, κτλ., έκλεισαν σε ολόκληρη την Ευρώπη, με τα ξενοδοχεία να αναστέλλουν όλες τις δραστηριότητές τους κατά την περίοδο της άνοιξης. Ελάχιστα ξενοδοχεία έμειναν ανοικτά, για να παρέχουν υπηρεσίες σε νοσηλευτικό προσωπικό, το οποίο εργαζόταν με ασθενείς που νοσούσαν από COVID-19 και απέφευγαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους, για να μην μεταδώσουν τον ιό στις οικογένειές τους (Niestadt 2020).

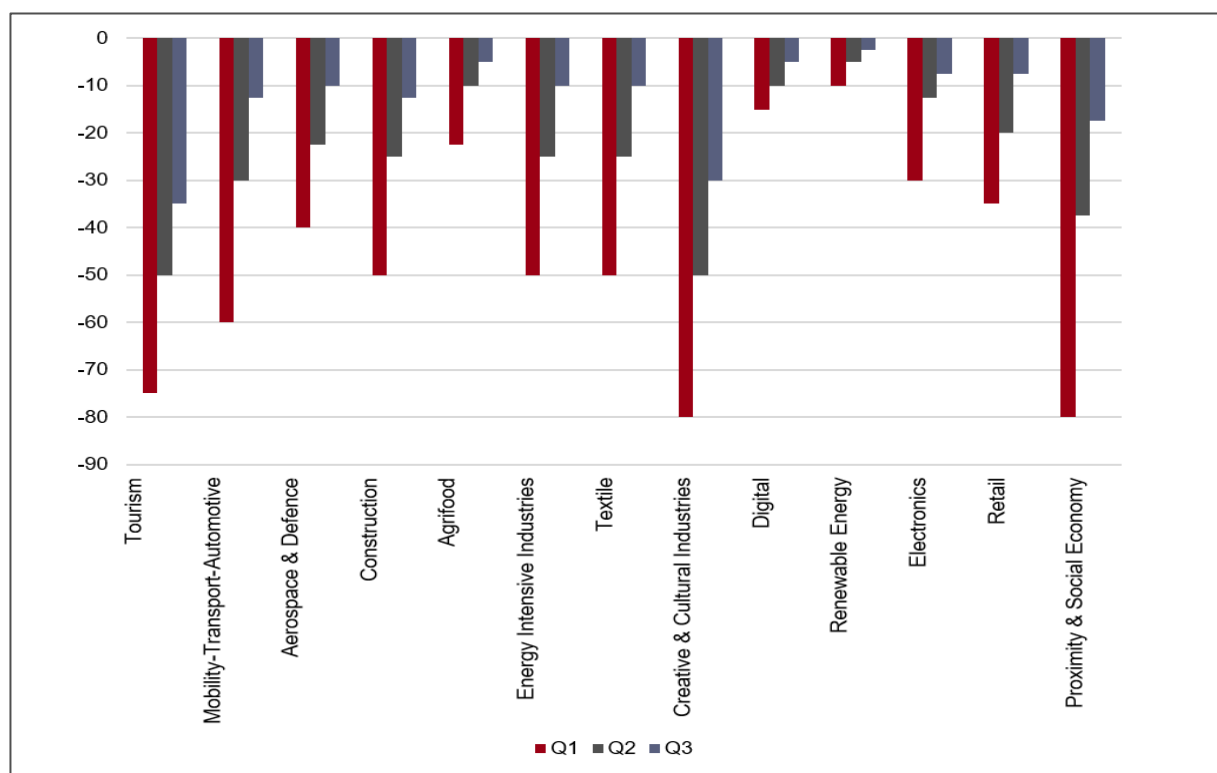

Εικόνα 8: Συνολικές διανυκτερεύσεις των Ευρωπαίων (Eurostat 2018)

Όλες οι περιοχές στην Ευρώπη πλήγηκαν από την πανδημία και τα περιοριστικά μέτρα που τέθηκαν σε εφαρμογή επηρέασαν τις διανυκτερεύσεις κατά την περίοδο της άνοιξης-καλοκαιριού όπως φαίνεται στην Εικόνα 8 (Eurostat 2020a). Παρουσιάζεται μια μείωση πάνω από το 50% των ταξιδιών σε όλες τις ηπείρους (UNWTO 2020d). Αν και το κλείσιμο των ξενοδοχείων επηρέασε κυρίως τα ξενοδοχεία την περίοδο της άνοιξης, τα συνεχόμενα μέτρα και τα νέα διατάγματα και πρωτόκολλα, έφεραν αρνητικά αποτελέσματα κυρίως κατά τους θερινούς μήνες, που θεωρούνται συνήθως περίοδος αιχμής. Για την περίοδο Μαρτίου-Αυγούστου 2019, η πληρότητα των τουριστικών καταλυμάτων είχε φτάσει περίπου το 64% των ετήσιων διανυκτερεύσεων (τόσο από πολίτες της ΕΕ όσο και από μη πολίτες της ΕΕ), σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο Μαρτίου-Αυγούστου 2018, όπου η πληρότητα των καταλυμάτων από Ευρωπαίους πολίτες να είναι γύρω στο 58% των ετήσιων διανυκτερεύσεων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να υπάρξουν 360 δισεκατομμύρια ευρώ τουριστικών δαπανών (Eurostat 2020a). Κατά την ίδια περίοδο του 2020, σημειώθηκε τεράστια πτώση στον αριθμό των αφίξεων σε τουριστικά καταλύματα, με τα ποσοστά πληρότητας να πέφτουν στο 3,3% σε ορισμένα κράτη μέλη, όπως στη Γαλλία (Niestadt 2020). Μόνο το Μάρτιο του 2020, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων μειώθηκε σχεδόν στο μισό, λόγω των περιορισμών στα ταξίδια και του κλεισίματος των συνόρων (European Dataportal 2020). Η Εικόνα 9 δείχνει αυτήν την έντονη διαφορά μεταξύ των ετών 2019 και 2020, με αποτέλεσμα να υπάρξουν σημαντικές μειώσεις του κύκλου εργασιών του ξενοδοχειακού κλάδου. Αυτή η εξέλιξη απεικονίζεται περαιτέρω στην Εικόνα 10, που δείχνει ότι ο τουρισμός είναι ένας από τους κλάδους που επηρεάζονται σημαντικά από την πανδημία του κορωνοϊού στην Ευρώπη.

Εικόνα 9: Αφίξεις σε τουριστικά καταλύματα - μηνιαία στοιχεία για την Ευρώπη (Eurostat 2020b)

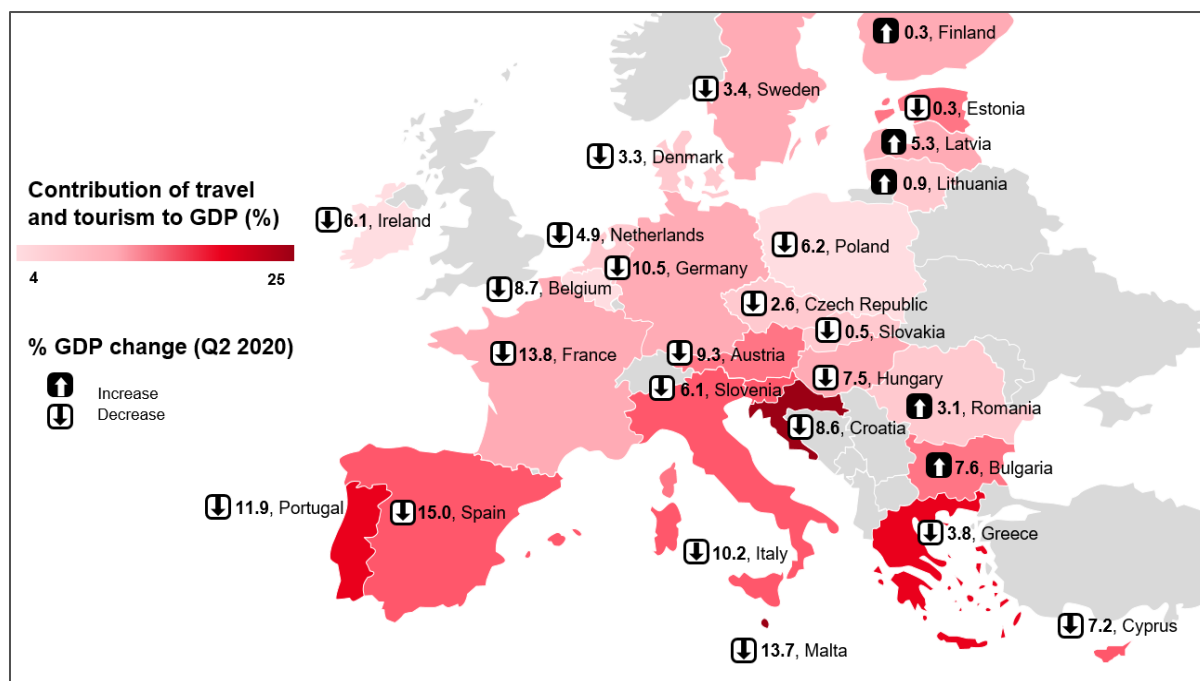

Εικόνα 10: Μειώσεις του κύκλου εργασιών στην βιομηχανία Q1, Q2 & Q3 2020 (EC 2020p)

Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2020, το ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ μειώθηκε κατά περίπου 3,8% (KfW 2020c). Πολλά κράτη μέλη της ΕΕ βασίζονται στην τουριστική βιομηχανία, η οποία συμβάλει σημαντικά στο ΑΕΠ τους. Η Έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD2020) εκτιμά ότι οι απώλειες στον ευρωπαϊκό τουρισμό, θα οδηγήσουν σε μακροπρόθεσμη πτώση του ΑΕΠ κατά 2% έως 5% (2020). Στην Εικόνα 11, απεικονίζεται η αλλαγή του ΑΕΠ των ευρωπαϊκών οικονομιών, σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, καθώς και η συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ (δηλαδή, όσο πιο σκούρο είναι το χρώμα, τόσο μεγαλύτερη εξάρτηση υπάρχει από τον τουρισμό). Είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο ότι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες που εξαρτώνται έντονα από τον τουρισμό (όπως η Αυστρία, η Κροατία, η Κύπρος, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Μάλτα, η Πορτογαλία, η Σλοβενία και η Ισπανία), παρατηρούνται έντονες πτώσεις στα ποσοστά του ΑΕΠ (Eurostat 2020d). Αυτή η μεγάλη πτώση στην τουριστική βιομηχανία θα επηρεάσει σημαντικά και τους τομείς της διαμονής, του φαγητού, τις διάφορες υπηρεσίες, καθώς και τους τομείς αναψυχής (UNCTAD 2020).

Ενώ τα στοιχεία σχετικά με τον αντίκτυπο της πανδημίας αλλάζουν συνεχώς, προβλέπονται μηνιαίες απώλειες ύψους περίπου 1 δισεκατομμυρίου ευρώ για την ευρωπαϊκή τουριστική βιομηχανία λόγω της επιδημίας του COVID-19 (Niestadt 2020). Κατά τη διάρκεια του πρώτου τριμήνου του 2020, η ευρωπαϊκή τουριστική βιομηχανία παρουσίασε μείωση του κύκλου εργασιών κατά περίπου 75%, μόνο από τις πολιτιστικές και κοινωνικές βιομηχανίες. Ως εκ τούτου, αναμένεται ότι το 85% των ευρωπαϊκών ξενοδοχείων θα αντιμετωπίσουν σημαντικές απώλειες εσόδων (ΕΚ 2020). Λόγω του γεγονότος ότι ένας (1) στους δέκα (10) Ευρωπαίους απασχολείται στον τουριστικό κλάδο, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Τουρισμού και Ταξιδιών (WTTC) προβλέπει 6,4 εκατομμύρια απώλειες θέσεων εργασίας το 2020 (WTTC 2020a).

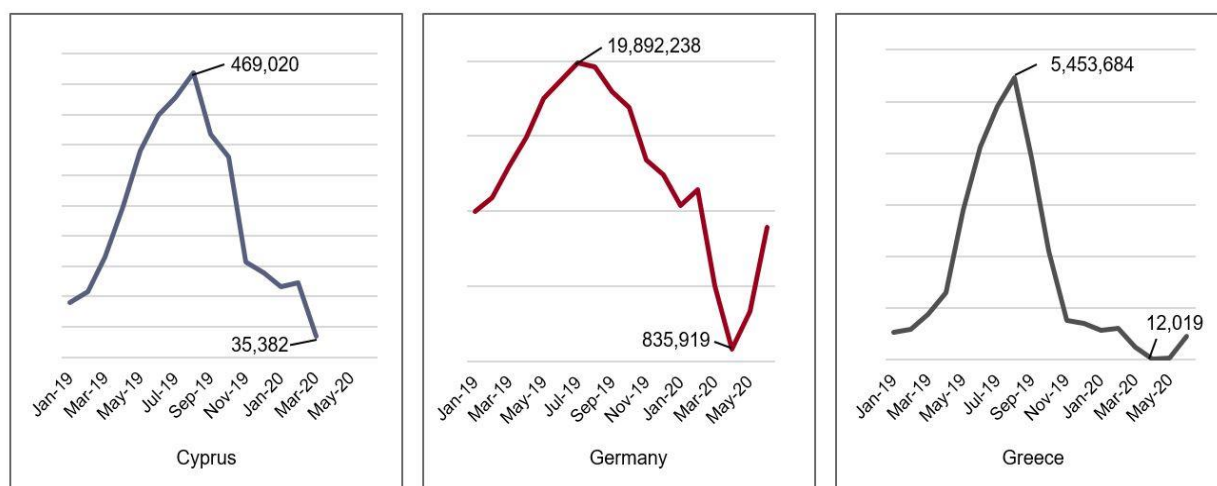

Εικόνα 11: Η μεταβολή του ΑΕΠ και η εξάρτηση του από τον τουρισμό στα κράτη μέλη της ΕΕ (Eurostat 2020d και WTTC 2020b)

Οι αρνητικές επιπτώσεις που καταγράφονται δεν είναι μόνο οικονομικές. Η ΕΕ, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO), και πολλοί άλλοι παγκόσμιοι και περιφερειακοί φορείς, εκδίδουν πληθώρα κατευθυντήριων γραμμών και εκπαιδευτικό υλικό για τις επισκέψεις σε ξενοδοχεία, για τις διαδικασίες καθαρισμού και προσωπικής υγιεινής, με σκοπό να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις να δημιουργήσουν ασφαλείς συνθήκες, μετά την άρση των περιορισμών. Πολλοί ξενοδοχοί εξακολουθούν να προσαρμόζονται στις νέες διαδικασίες. Σύμφωνα με έγγραφα της ΕΕ και του ΠΟΥ, το προσωπικό του ξενοδοχείου πρέπει να συνεχίσει να ασχολείται με τις κοινωνικές αποστάσεις (social distancing), να καθαρίζει συνεχώς και να απολυμαίνει τον ξενοδοχειακό εξοπλισμό, να ενθαρρύνει την αυξημένη χρήση της τεχνολογίας, με σκοπό να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και τις οδηγίες για την προστασία της υγείας των επισκεπτών (EC 2020m; ΠΟΥ 2020). Οι διευθυντές των ξενοδοχείων είναι επίσης υπεύθυνοι για τη συνεχή επαφή με τις υγειονομικές αρχές, ώστε να είναι ενήμεροι για τις τρέχουσες εξελίξεις, ενώ πρέπει να υπάρχει συνεχής συνεργασία με το προσωπικό και τους προμηθευτές. Αν και αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες, πρέπει να βρουν ένα «νέο φυσιολογικό» τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων τους προσαρμοσμένο στις ανάγκες που η πανδημία επιβάλλει.

2.2 Επιπτώσεις του COVID-19 στους τουριστικούς κλάδους των χωρών που εστιάζει το πρόγραμμα

Οι επιπτώσεις από την πανδημία στην Ευρώπη αντικατοπτρίζονται επίσης στις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα Hotels4Climate (δηλαδή την Κύπρο, την Γερμανία και την Ελλάδα). Όλες οι χώρες αντιμετώπισαν παρόμοιες καταστάσεις, όσον αφορά τους περιορισμούς στις μετακινήσεις. Η Εικόνα 12 δείχνει τις αφίξεις σε τουριστικά καταλύματα και τη μείωση τους σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το προηγούμενο έτος και για τις τρεις χώρες (Κύπρος, Γερμανία και Ελλάδα). Οι μειώσεις των αφίξεων των τουριστών σε Κύπρο, Γερμανία και Ελλάδα, είχαν σημαντικές επιπτώσεις, όχι μόνο στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, αλλά και στους κλάδους που σχετίζονται με τον τουρισμό, προκαλώντας εκτεταμένες οικονομικές επιπτώσεις. Αυτή η ενότητα περιγράφει τις επιπτώσεις στις χώρες όπου εστιάζει το πρόγραμμα, όσον αφορά τον αντίκτυπο των μέτρων περιορισμού, με έμφαση στον ξενοδοχειακό κλάδο. Αν και οι αριθμοί ενημερώνονται συνεχώς, οι πιο πρόσφατες διαθέσιμες πληροφορίες παρουσιάζονται παρακάτω για να παρέχουν μια επισκόπηση του status quo.

Εικόνα 12: Αφίξεις σε τουριστικά καταλύματα - μηνιαία στοιχεία για Κύπρο, Γερμανία και Ελλάδα (Eurostat 2020b)

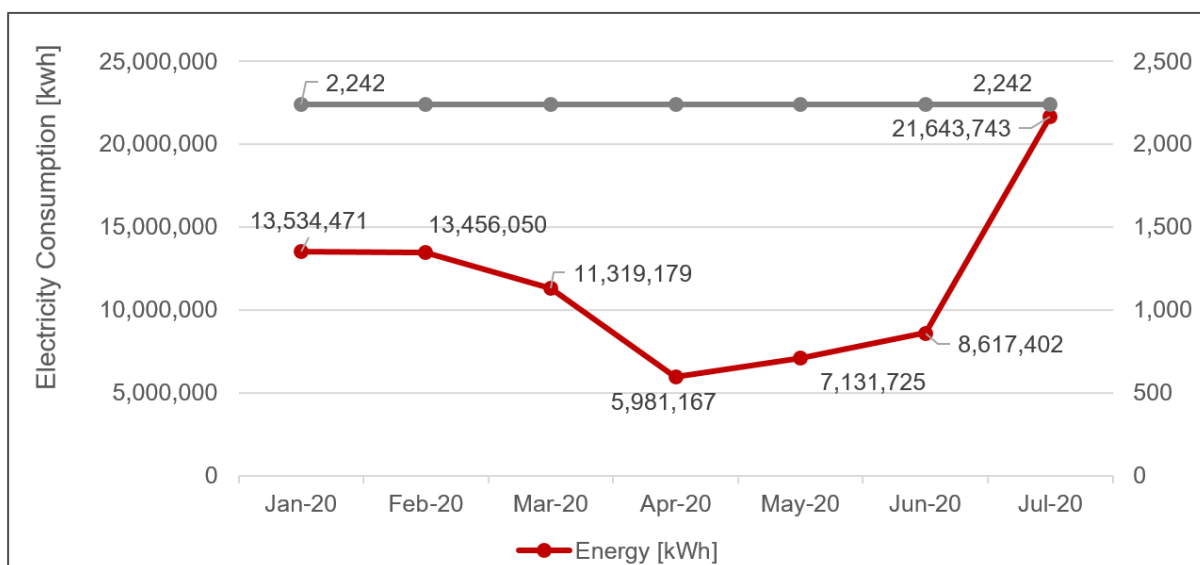
Κύπρος

Η Κύπρος, μετά από μια επιτυχημένη τουριστική χρονιά το 2019, είχε μεγάλες προσδοκίες για το 2020. Ωστόσο, η εξάπλωση του COVID-19 έπαιξε σημαντικό ρόλο στις αφίξεις του τουρισμού. Καταγράφηκε μια αύξηση περίπου 2% για τους δύο πρώτους μήνες του 2020, αλλά ακολούθησε απότομη πτώση το Μάρτιο του 2020, λόγω του περιορισμού των μετακινήσεων και των αφίξεων στην χώρα. Τα περιοριστικά μέτρα που τέθηκαν σε εφαρμογή στην Κύπρο το Μάρτιο του 2020, για την αναστολή της εξάπλωσης του COVID-19, οδήγησε όλα τα ξενοδοχεία να αναστείλουν τη λειτουργία τους έως τα τέλη Απριλίου 2020. Η απαγόρευση εισόδου για πολλές κατηγορίες ατόμων (ευάλωτες ομάδες, κτλ.), συμπεριλαμβανομένων των τουριστών, ήταν η αρχή των πολλαπλών επιπτώσεων στο ξενοδοχειακό κλάδο. Τα αεροδρόμια της Κύπρου άνοιξαν εκ νέου σε δύο φάσεις, 9 και 20 Ιουνίου 2020, αλλά όχι για επιβάτες από όλες τις χώρες. Οι χώρες προέλευσης επανεξετάζονταν σε τακτική βάση και ταξινομούνταν με βάση την επιδημιολογική κατάστασή τους και χωρίζονταν σε κατηγορίες Α, Β και Γ, με την κατηγορία Α να έχει την πιο θετική επιδημιολογική κατάσταση. Έτσι, η Κύπρος διασφάλισε ότι, μόνο χώρες με παρόμοια θετικά επιδημιολογικά δεδομένα, θα μπορούσαν να ταξιδέψουν στο νησί. Χώρες όπως το Ισραήλ, η Γερμανία, η Αυστρία και η Ελβετία συνέχισαν να ταξιδεύουν στην Κύπρο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Ωστόσο, ακόμη και οι αφίξεις τουριστών από χώρες της κατηγορίας Α, παρουσίασαν τεράστια μείωση, που φτάνει το 88% συνολικά. Ο Πίνακας 7 δείχνει την ποσοστιαία αλλαγή στις αφίξεις τουριστών τον Ιούλιο 2020 σε σύγκριση με το 2019 για συγκεκριμένες χώρες της κατηγορίας Α. Οι χώρες που παραδοσιακά ήταν οι κυριότερες για την τουριστική αγορά της Κύπρου, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ρωσία και οι σκανδιναβικές χώρες, ανήκαν στην κατηγορία Γ. Αυτό επηρέασε σημαντικά τις αφίξεις τουριστών στην Κύπρο. Συγκεκριμένα, οι αφίξεις τουριστών τον μήνα Ιούλιο του 2020 ανήλθαν στις 64.914 σε σύγκριση με τον Ιούλιο του 2019 που ανήλθαν στις 550.971, σημειώνοντας **μείωση 88,2%**. Για την περίοδο Ιανουαρίου - Ιουλίου 2020, οι αφίξεις τουριστών ανήλθαν στις 320.589 σε σύγκριση με τις 2.181.994 την αντίστοιχη περίοδο του 2019, σημειώνοντας **μείωση 85,3%** (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου [CYSTAT] 2020). Με βάση αυτήν την κατάσταση, μεγάλος αριθμός ξενοδοχείων παράμεινε κλειστός για το έτος 2020 και αναμένεται να λειτουργήσει ξανά το 2021. Παρά τα μέτρα στήριξης εγχώριου τουρισμού από την Κυπριακή Κυβέρνηση, δεν κατέστη εφικτή η επιτυχημένη επαναλειτουργία των ξενοδοχειακών μονάδων με μεγάλα ποσοστά πληρότητας.

Πίνακας 7: Οι αφίξεις τουριστών το 2020 από χώρες της κατηγορίας Α παρουσιάζονται μειωμένες σε σχέση με το 2019 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου 2020)

Χώρα προέλευσης	Αφίξεις Τουριστών (Ιούλιος)		% μεταβολής 2020/19
	2019	2020	
ΣΥΝΟΛΟ	550,971	64,914	-88.2
Ελλάδα	11,981	10,824	-9.7
Γερμανία	13,452	9,651	-28.3
Πολωνία	8,729	7,477	-14.3
Ελβετία	10,378	6,263	-39.7
Δανία	8,191	3,863	-52.8
Αυστρία	5,445	3,115	-42.8
Άλλη	492,795	23,721	-95.2

Λόγω αυτών των εξελίξεων, ένα μεγάλο ποσοστό των εσόδων των ξενοδοχείων έχει χαθεί και τα ξενοδοχεία προσπαθούν να επιβιώσουν. **Συγκεκριμένα, τα έσοδα μειώθηκαν κατά 85%, σε σύγκριση με το 2019. Τα ξενοδοχεία που αποφάσισαν να ανοίξουν ξανά αντιμετώπισαν μια απότομη μείωση της πληρότητάς τους, φτάνοντας το 10% έως 15% για την περίοδο Ιουνίου-Ιουλίου 2020.** Αν και τα ξενοδοχεία έχουν αναπτύξει ελκυστικά πακέτα για να προσελκύσουν τον τοπικό τουρισμό, αυτό δεν ήταν επαρκές για να καλύψει το οικονομικό χάσμα που δημιουργήθηκε, καθώς ο τοπικός τουρισμός δεν διαρκεί όλο το έτος και διαρκεί κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες και τα σαββατοκύριακα. Βασικοί εμπλεκόμενοι στον ξενοδοχειακό τομέα, δείχνουν ότι η γενική ανάπτυξη του ξενοδοχειακού τομέα θα επηρεαστεί ακόμη περισσότερο.

Εικόνα 13: Η Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στον ξενοδοχειακό κλάδο το 2020 που παρέχεται από τον Κυπριακό Διαχειριστή Συστήματος Διανομής (DSO 2020)

Η απότομη μείωση του κύκλου εργασιών των ξενοδοχείων, λόγω των περιοριστικών μέτρων, είχε αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση στις ξενοδοχειακές μονάδες. Η αναγκαστική ακύρωση της λειτουργίας των ξενοδοχείων έως τα τέλη Απριλίου και η απόφαση πολλών ξενοδοχείων να

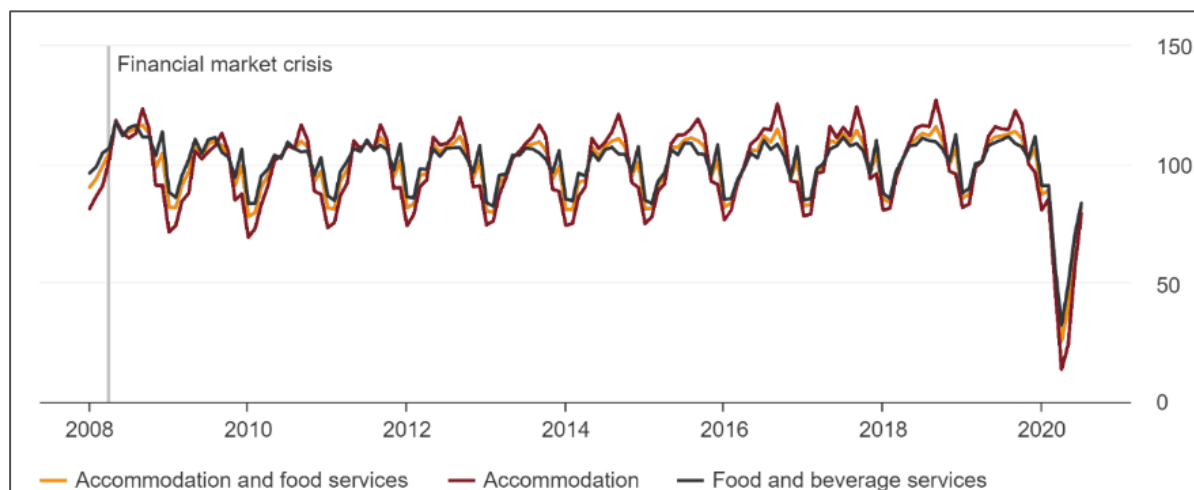
παραμένουν κλειστά μέχρι το τέλος του 2020, οδήγησαν πολλούς ανθρώπους στην ανεργία ή την εισαγωγή τους σε προγράμματα στήριξης από το κράτος. Τον Ιούλιο του 2020, οι εγγεγραμμένοι άνεργοι που σχετίζονται με την οικονομική δραστηριότητα «διαμονή και εξυπηρέτηση τροφίμων» αυξήθηκαν κατά 6.255 (**αύξηση 318%**) σε σύγκριση με τον Ιούλιο του 2019 (CYSTAT 2020). Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία που παρουσιάζονται στην Εικόνα 13, είναι προφανές ότι τα μέτρα για την καταστολή της πανδημίας είχαν σημαντικές επιπτώσεις και στην κατανάλωση ενέργειας των ξενοδοχείων στην Κύπρο, ειδικά για τους μήνες Φεβρουάριο έως Ιούνιο 2020 (DSO Κύπρος 2020).

Γερμανία

Η πρώτη περίπτωση κορωνοϊού στη Γερμανία αναφέρθηκε στις 27 Ιανουαρίου 2020 και την ίδια ημέρα, η γερμανική κυβέρνηση δημιούργησε την ειδική ομάδα Coronavirus Crisis Response Team, με σκοπό τον περιορισμό και την καθυστέρηση της εξάπλωσης του ιού. Τα κρούσματα στη Γερμανία παρέμειναν χαμηλά και μόλις στις 9 Μαρτίου 2020 ο υπουργός Υγείας συνέστησε την ακύρωση όλων των μεγάλων εκδηλώσεων με περισσότερα από 1.000 άτομα. Εκδόθηκε ταξιδιωτική οδηγία για μετακινήσεις που αφορούσαν την Ιταλία, με βάση την επιδείνωση της επιδημιολογικής εικόνας της χώρας, καθώς και λόγω του αυξανόμενου αριθμού κρουσμάτων στη Γερμανία. Οι περισσότεροι περιορισμοί αποφασίστηκαν στα μέσα Μαρτίου, κλείνοντας όλες τις επιχειρήσεις/ λιανικό εμπόριο, σχολεία και άλλα. Στη συνέχεια, η κυβέρνηση ανακοίνωσε πρωτοφανείς περιορισμούς για τη χώρα, συμπεριλαμβανομένου της απαγόρευσης συγκεντρώσεων ομάδων ατόμων πέραν των δύο που δε ζουν μαζί, καθιέρωσε προσωρινούς συνοριακούς ελέγχους και την έκδοση ειδικού εντύπου κατά των ταξιδιών. Σύμφωνα με τις ομοσπονδιακές εντολές, οι χώροι διαμονής έπρεπε να χρησιμοποιούνται μόνο όταν είναι απαραίτητο και να μην χρησιμοποιούνται για τουριστικούς σκοπούς (Presse- und Informationsamt der Bundesregierung 2020a).

Η χαλάρωση των περιοριστικών μέτρων ξεκίνησε στα τέλη Απριλίου 2020, με τα εστιατόρια και τα αξιοθέατα να επιτρέπουν το άνοιγμά τους με την τήρηση συγκεκριμένων κανονισμών υγιεινής και χωρητικότητας. Τα ταξίδια εντός της Ευρώπης και των τρίτων χωρών (όπου ο κίνδυνος μόλυνσης ήταν χαμηλός) έγιναν επιτρεπτά από τα μέσα Ιουνίου 2020, με τους διεθνείς περιορισμούς και τις ταξιδιωτικές προειδοποιήσεις να παραμένουν σε ισχύ. Για τουρίστες που επιστρέφουν από χώρες με υψηλά ποσοστά μόλυνσης, τα τεστ για τον COVID-19 ή ο αυτοπεριορισμός των 14 ημερών ήταν υποχρεωτικός. Τα τεστ προσφέρονταν δωρεάν στα αεροδρόμια μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου 2020. Οι περιορισμοί παρέμειναν για τις εκδηλώσεις μεγάλης κλίμακας, συμπεριλαμβανομένων εμπορικών εκθέσεων, διασκέψεων και συναυλιών μέχρι το τέλος Οκτωβρίου 2020.

Τα μέτρα έχουν προκαλέσει δραματικές επιπτώσεις στο ξενοδοχειακό κλάδο. Τα περισσότερα ξενοδοχεία που παραμένουν ανοικτά λειτουργούν με μειωμένη χωρητικότητα, όχι μόνο λόγω μειωμένων ταξιδιών, αλλά και λόγω των κανόνων διατήρησης της απόστασης. Ήδη το πρώτο τρίμηνο του 2020, οι ξενοδόχοι έβλεπαν μείωση της πληρότητας περίπου 20% σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του 2019, όπως φαίνεται στην Εικόνα 14 (Schlautmann 2020). Αυτές οι μειώσεις στην πληρότητα μεταφράζονται σε απώλεια εσόδων και το ένα τρίτο των ξενοδοχείων κινδύνευαν με κλείσιμο. Λόγω των ανταγωνιστικά χαμηλών τιμών (λόγω της μειωμένης ζήτησης για τα δωμάτια των ξενοδοχείων), τα έσοδα ανά δωμάτιο μειώθηκαν κατά 42% σε ολόκληρη τη χώρα (Fairmas 2020). Η Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία αναφέρει μείωση 43,8% των εσόδων στις υπηρεσίες τροφίμων και καταλυμάτων τον Μάρτιο, 75,3% τον Απρίλιο και 63,4% τον Μάιο σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μήνες του 2019 (Statistisches Bundesamt 2020). Η Εικόνα 14 δείχνει ότι αυτή είναι η χειρότερη πτώση του κύκλου εργασιών τα τελευταία χρόνια, πολύ χειρότερη από την κρίση της χρηματοπιστωτικής αγοράς του 2008, με τον κλάδο της στέγασης να πλήττεται περισσότερο (Statistisches Bundesamt 2020). Τον Ιούλιο 2020, οι πωλήσεις σε εστιατόρια και ξενοδοχεία αυξήθηκαν σε σύγκριση με τους προηγούμενους μήνες, αλλά παρέμειναν 43% χαμηλότερες από τον αντίστοιχο μήνα του 2019 (DEHOGA 2020d). Συνολικά, πάνω από το 80% των ξενοδόχων ανέφεραν μείωση των πωλήσεων, κυρίως από εταιρικές επιχειρήσεις, αλλά και από ιδιωτική ζήτηση (DEHOGA 2020b).

Εικόνα 14: Κύκλος εργασιών σε δραστηριότητες στέγασης και εξυπηρέτησης τροφίμων, σε σταθερές τιμές (σε πραγματικούς όρους) μη προσαρμοσμένη τιμή, 2015 = 100 (Statistisches Bundesamt 2020)

Οι επιπτώσεις στις ξενοδοχειακές μονάδες που βρίσκονται σε αστικά κέντρα ήταν πολύ διαφορετικές από αυτές που βρίσκονται σε περιοχές παραθερισμού. Τα ξενοδοχεία της πόλης και των επιχειρήσεων/συνεδρίων αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες λόγω της ακύρωσης εκδηλώσεων, συνεδρίων και εμπορικών εκθέσεων. Έτσι, αναγκάστηκαν να αναπτύξουν νέα επιχειρηματικά μοντέλα για την αντιμετώπιση της αλλαγής στη ζήτηση. Για παράδειγμα, άρχισαν να παρέχουν διάφορες υπηρεσίες σε νοσοκομεία ή σχολεία. Σε αντίθεση, στις κλασσικές τουριστικές περιοχές, όπως στις ορεινές ή παραθαλάσσιες περιοχές, παρατηρήθηκε αύξηση της πληρότητας, ιδίως από τους εγχώριους τουρίστες.

Σε γενικές γραμμές, η ζήτηση για κρατική βοήθεια αυξάνεται, με ένα μεγάλο ποσοστό ξενοδοχείων να χρησιμοποιούν ήδη τη βοήθεια από το κράτος (64,8%) και τη βοήθεια από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση (61,1%). Πάνω από 12% των επιχειρήσεων έχουν χρησιμοποιήσει τα προγράμματα KfW και 10,5% έχει επιλέξει να χρησιμοποιήσει τα δάνεια γρήγορης πρόσβασης KfW. Η εργασία μικρής διάρκειας (Kurzarbeit) έχει επίσης αποδειχθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική στην αποφυγή απολύσεων στον ξενοδοχειακό τομέα, με το 80% των ιδρυμάτων φιλοξενίας να χρησιμοποιούν αυτό το μέσο για να διατηρήσουν το προσωπικό απασχολημένο. Συγκεκριμένα, οι ξενοδόχοι δηλώνουν ότι χρειάζονται λιγότερη γραφειοκρατία και αποτελεσματικότερα μέτρα οικονομικής στήριξης (DEHOGA 2020b).

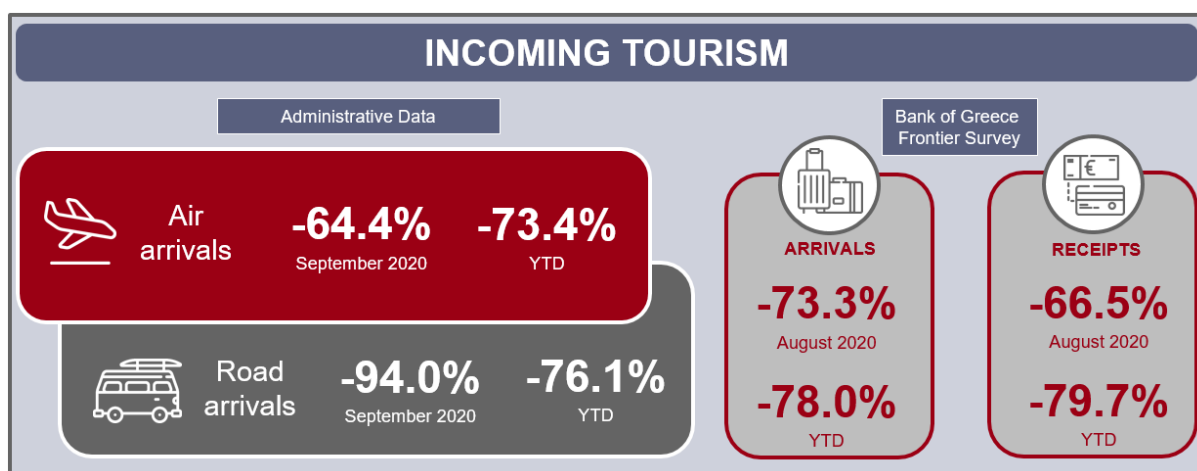
Ελλάδα

Η πρώτη περίπτωση κορωνοϊού στην Ελλάδα αναφέρθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2020, όταν μια 38χρονη γυναίκα από τη Θεσσαλονίκη που επισκέφθηκε πρόσφατα τη Βόρεια Ιταλία επιβεβαιώθηκε ότι μολύνθηκε. Μεταγενέστερες περιπτώσεις εμφανίστηκαν προς στα τέλη Φεβρουαρίου και αρχές Μαρτίου 2020 και αφορούσαν άτομα που είχαν ταξιδέψει στην Ιταλία, μια ομάδα προσκυνητών που είχαν ταξιδέψει στο Ισραήλ και την Αίγυπτο, όπου επιμολύνθηκαν οι ίδιοι και οι επαφές τους. Τα πρώτα μέτρα εγκρίθηκαν γύρω στα μέσα Μαρτίου από την ελληνική κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων περιορισμού που εφαρμόστηκαν κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2020 για την καταπολέμηση της εξάπλωσης του κορωνοϊού. Τα μέτρα αυτά χωρίζονται σε: (i) εθνικό περιορισμό που απαγορεύει την κυκλοφορία, εκτός από τις απαραίτητες μετακινήσεις, (ii) το κλείσιμο των σχολείων, (iii) τα εσωτερικά ταξίδια, (iv) τις απαγορεύσεις ταξιδιού για επισκέπτες από χώρες υψηλού κινδύνου και (v) επιβολή καραντίνας για διεθνείς τουρίστες και Έλληνες υπηκόους που επιστρέφουν από το εξωτερικό (Ελληνική Κυβέρνηση 2020). Η κυβέρνηση ζήτησε από τα ξενοδοχεία να κλείσουν στις 23 Μαρτίου στις 23:00 ή στις 26 Μαρτίου στις 12:00 εάν είχαν πληρότητα άνω του 10%.

Τα ξενοδοχεία και τα κάμπινγκ επέτρεψαν να ανοίξουν ξανά την 1^η Ιουνίου, με τα υπόλοιπα (εποχιακά) ξενοδοχεία να ανοίγουν ξανά στις 16 Ιουνίου. Για το άνοιγμα των ξενοδοχείων, η κυβέρνηση ζήτησε την εφαρμογή ενός πρωτοκόλλου που ονομάζεται Health First. Ωστόσο, πολλά ξενοδοχεία παρέμειναν κλειστά, καθώς οι περισσότεροι επισκέπτες ακύρωσαν τα ταξίδια τους και άλλες εκδηλώσεις. Από τον Ιούνιο του 2020, τέθηκαν σε εφαρμογή πολλοί περιορισμοί, ειδικά για διεθνείς αφίξεις,

συμπεριλαμβανομένης της υποχρεωτικής συμπλήρωσης της φόρμας εντοπισμού επιβατών (PLF) (Κυβέρνηση της Ελληνικής Δημοκρατίας 2020). Με το άνοιγμα των ελληνικών συνόρων στους τουρίστες στα τέλη Ιουνίου 2020, ο ημερήσιος αριθμός επιβεβαιωμένων κρουσμάτων που ανακοινωνόταν, συμπεριελάμβανε και τα κρούσματα που εντοπίζονταν μετά από τεστ στα σημεία εισόδου της χώρας. Όσον αφορά τα πρωτόκολλα και τις διάφορες απαιτήσεις, η κατάσταση εξακολουθεί να εξελίσσεται και είναι συνεχείς οι εβδομαδιαίες ενημερώσεις. Ωστόσο, η χώρα κατάφερε να ορίσει ασφαλή πρωτόκολλα επανεκκίνησης για τον τουριστικό τομέα. Έως την 1η Ιουλίου 2020, επιτράπηκε στα τουριστικά καταλύματα να λειτουργούν με βάση το πρωτόκολλο Health First και με διάφορους άλλους κανόνες (Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας της Ελλάδας 2020). Γενικά, ζητείται από όλους τους υπαλλήλους και τους τουρίστες να ακολουθούν τους κανόνες απόστασης, υγιεινής και χρήσης μάσκας σε εσωτερικούς χώρους. Παρά τις προσπάθειες να ενθαρρύνουν τη διακίνηση των τουριστών και το αίσθημα ασφάλειας στην Ελλάδα, ο εισερχόμενος τουρισμός παρουσιάστηκε μειωμένος το τρίτο τρίμηνο του 2020 (Εικόνα 15).

Εικόνα 15: Εισερχόμενος τουρισμός στην Ελλάδα, το 3^ο τρίμηνο 2020 (INSETE 2020)

Σε σύγκριση με την τουριστική περίοδο του 2019, λόγω της πανδημίας του COVID-19, τα έσοδα από τον τουρισμό για το 2020 αναμένονται να είναι κατά 3,5 δισεκατομμύρια ευρώ λιγότερα (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας Ελλάδας 2020). Αυτό, αναμένεται να έχει μεγάλη επίδραση τόσο στα εποχιακά ξενοδοχεία όσο και στα ξενοδοχεία που λειτουργούν όλο τον χρόνο. Ήδη, στα ξενοδοχεία παρατηρείται μείωση εισοδήματος από 40% μέχρι και 90% σε σύγκριση με το 2019. Ταυτόχρονα, το λειτουργικό κόστος είναι υψηλότερο από πριν, λόγω των υγειονομικών πρωτοκόλλων. Τα περισσότερα ξενοδοχεία που λειτούργησαν ξανά, μετά τα περιοριστικά μέτρα του Απριλίου, είχαν πληρότητα περίπου 10% - 25%. Η απώλεια εσόδων για τα ελληνικά ξενοδοχεία για το 2020 εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 4,46 δισεκατομμύρια ευρώ, εκ των οποίων 3,26 δισεκατομμύρια ευρώ σχετίζονται με τα εποχιακά ξενοδοχεία και 1,2 δισεκατομμύρια ευρώ για τα ξενοδοχεία που λειτουργούν ολόχρονα (Ernst & Young Global Limited 2020). Συνήθως, οι συμβάσεις μεταξύ ξενοδόχων και ταξιδιωτικών γραφείων για την επόμενη χρονιά, συνάπτονται τον Οκτώβριο της προηγούμενης χρονιάς. Ωστόσο, οι συμβάσεις για το 2021 αναμένεται να συναφθούν πολύ αργότερα, καθώς η ζήτηση για το 2021 δεν είναι ακόμη σαφής και πολλά ξενοδοχεία πιστεύουν ότι η τουριστική βιομηχανία δεν θα ξεπεράσει αυτήν την κατάσταση μέχρι το 2025. Ένα άλλο σημαντικό σημείο είναι ο φόβος της ανεργίας, που θα προκαλέσει διάφορες επιπτώσεις στις τοπικές κοινότητες. Προς το παρόν, το επίπεδο απασχόλησης διατηρήθηκε σταθερό, καθώς η υποστήριξη για τη διατήρηση των θέσεων εργασίας ήταν η προτεραιότητα της κυβέρνησης.

2.3 Οι μακροπρόθεσμες προκλήσεις για τον ξενοδοχειακό κλάδο

Η πανδημία έχει πλήξει το εισόδημα των τουριστών και παράλληλα, έθεσε ένα σημαντικό εμπόδιο στο κίνητρο του ταξιδιού, την επιθυμία και την ικανότητα επίσκεψης σε διάφορα μέρη. Εάν δεν εξαλειφθεί η πανδημία, η τουριστική δραστηριότητα δεν θα επιστρέψει στα επίπεδα του 2019, έως ότου αναπτυχθεί ένα αποτελεσματικό εμβόλιο ή φάρμακο κατά του COVID-19. Αυτό αποτελεί επικείμενη απειλή για τον ξενοδοχειακό κλάδο και τους συναφείς κλάδους για τα επόμενα χρόνια. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα αναμένεται ότι η εισερχόμενη τουριστική δραστηριότητα θα φτάσει τα επίπεδα του 2019, περίπου το

2024. Οι επιχειρήσεις στην τουριστική βιομηχανία που επηρεάζονται από την πανδημία, διαπιστώνουν ότι θα έχουν σημαντικό πρόβλημα στο μέλλον και θα αναγκαστούν να εφαρμόσουν τα μέτρα που λαμβάνουν οι αντίστοιχες κυβερνήσεις για να αντιμετωπίσουν την κρίση. Οι βασικές πιθανές μακροπρόθεσμες προκλήσεις που θα υπάρξουν στην Κύπρο, Ελλάδα και Γερμανία, καταγράφονται στο Πίνακα 8 και εντοπίστηκαν μετά από αξιολόγηση της αγοράς και μέσω συνεντεύξεων με τους βασικούς ενδιαφερόμενους.

Πίνακας 8: Πιθανές μακροπρόθεσμες προκλήσεις για τον ξενοδοχειακό κλάδο που απορρέουν από την κρίση της πανδημίας

Πιθανές προκλήσεις	Περιγραφή
Ανάγκη για τη διαχείριση της ασφάλειας και υγείας	Τα ξενοδοχεία στερούνται υποστήριξης στην εφαρμογή μέτρων ασφάλειας και υγείας, ειδικά στην προετοιμασία των αντίστοιχων σχεδίων. Ταυτόχρονα, οι απαιτήσεις για βελτιωμένα πρωτόκολλα υγείας και ασφάλειας θα συνεχιστούν και τα επόμενα χρόνια, καθώς οι τουρίστες θα επικεντρώνονται στην καθαριότητα και την υγιεινή. Το λειτουργικό κόστος αυξάνεται και η υγεία έχει καταστεί προτεραιότητα έναντι των ζητημάτων αειφορίας.
Αλλαγές στην ταξιδιωτική συμπεριφορά	Τα ενδιαφερόμενα μέρη προβλέπουν ότι οι μειωμένες αφίξεις θα συνεχιστούν τα επόμενα χρόνια και η τουριστική συμπεριφορά ενδέχεται να επηρεαστεί σε βάθος χρόνου. Τα εσωτερικά ταξίδια και τα ταξίδια σε γειτονικές χώρες αναμένεται να αυξηθούν, ενώ τα μεγάλα ταξίδια (κυρίως υπερατλαντικά) θα μειωθούν. Αυτό θα επηρεάσει ιδιαίτερα τις οικονομίες που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον διεθνή τουρισμό. Επιπλέον, αναμένεται ότι θα υπάρξει μετάβαση από πολλά και διαφορετικά είδη ταξιδιών, σε ταξίδια μικρής διάρκειας και σε κοντινές αποστάσεις - αυτό θα επηρεάσει αρνητικά τον τουρισμό στην πόλη. Οι ταξιδιωτικοί πράκτορες αντιμετωπίζουν ήδη ακυρώσεις διακοπών για το 2021. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, στοχεύουν επί του παρόντος, στην επίτευξη εσόδων σε ποσοστό 50% σε σύγκριση με τα επίπεδα του 2019. Στοχεύουν στη μείωση του κόστους υπηρεσιών, μέσω της αλλαγής της προσέγγισης των υπηρεσιών τους, που θα προσφέρονται με βάση τα νέα δεδομένα και τη χρήση της τεχνολογίας.
Μειωμένα έσοδα και κερδοφορία	Οι ξενοδόχοι προβλέπουν ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας θα επηρεάσουν τις επιχειρήσεις τους για τα επόμενα δύο με τρία χρόνια. Ορισμένοι θεωρούν ότι τα έσοδά τους θα είναι κάτω από το 20% σε σύγκριση με το 2019 για τα επόμενα τέσσερα χρόνια.
Έλλειψη ρευστότητας	Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ανέφεραν ότι οι ξενοδόχοι δυσκολεύονται να εξοφλήσουν τις δόσεις των δανείων τους. Ως αποτέλεσμα, η αναβάθμιση και η ανακαίνιση των επιχειρήσεων να καθυστερεί προκαλώντας περαιτέρω δυσκολίες. Γίνονται αναδιαρθρώσεις δανείων με σκοπό την αποτροπή του προβλήματος. Χρειάζεται να αυξηθεί η ρευστότητα το 2021.
Υψηλό ποσοστό ανεργίας	Οι απολύσεις εργαζομένων στον ξενοδοχειακό κλάδο θα έχει αλυσιδωτές επιπτώσεις στο λιανικό εμπόριο, εστιατόρια, εταιρείες τροφοδοσίας των ξενοδοχείων και στην κατασκευαστική βιομηχανία. Οι ξενοδόχοι εργάζονται σκληρά για να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας των υπαλλήλων τους, αλλά η αβεβαιότητα παραμένει, ειδικά εάν η κατάσταση επιδεινωθεί ξανά.
Υψηλός βαθμός αβεβαιότητας	Οι δυσκολίες στην πρόβλεψη των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων παραμένουν, καθώς η πανδημία συνεχίζεται. Οι πληροφορίες ενημερώνονται συνεχώς. Είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί ο αντίκτυπος της πανδημίας στον τουρισμό, όχι μόνο για τις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα, αλλά και παγκοσμίως, καθώς η πλειοψηφία των χωρών ανά το παγκόσμιο αγωνίζεται ακόμη να διαχειριστεί τα ποσοστά μόλυνσης.
Δίλημμα για δραστική προσαρμογή ή αδράνεια	Με παρατεταμένη την αβεβαιότητα σχετικά με το χρονικό διάστημα της πλήρους εξάλειψης του κινδύνου της πανδημίας, η τουριστική βιομηχανία αντιμετωπίζει το δίλημμα ως προς το εάν θα εφαρμόσει δραστικά μέτρα ή εάν θα παραμείνει σε αδράνεια για το επόμενο διάστημα.

Οι πιο δραστικές αλλαγές περιλαμβάνονται στην καθημερινή εργασία, με πρόσθετα πρωτόκολλα υγείας και ασφάλειας για το προσωπικό που χρειάζονται εξειδικευμένη εκπαίδευση και παρακολούθηση διάφορων προγραμμάτων (Euronews 2020). Τα ενδιαφερόμενα μέρη συμφωνούν ότι τα ξενοδοχεία υψηλών προδιαγραφών, θα συνεχίσουν τη λειτουργία τους, καθώς μπορούν εύκολα να υιοθετήσουν τους νέους κανονισμούς. Οι μικρότερες αλυσίδες και οι ανεξάρτητοι ξενοδόχοι θα πληγούν περισσότερο

από τους νέους κανονισμούς και πρωτόκολλα, λόγω της δυσκολίας σε λειτουργικές προσαρμογές. Οι αλλαγές στην ταξιδιωτική συμπεριφορά και οι αυξημένες προσδοκίες των τουριστών είναι σημαντικές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη από τον ξενοδοχειακό κλάδο.

Για παράδειγμα, η Κύπρος αναγκάστηκε να αναθεωρήσει τις υψηλές προσδοκίες του 2020, θέτοντας ένα νέο στόχο στην προσέλκυση τουλάχιστον 20% - 25% των αφίξεων του 2019, το οποίο μεταφράζεται σε περίπου 0,8 με 1 εκατομμύριο τουρίστες (Στατιστική Υπηρεσία 2020). Οι τάσεις κατά την πανδημία δείχνουν ότι οι τουρίστες θα μένουν στις χώρες τους για διακοπές ή θα ταξιδεύουν σε κοντινές χώρες, αναβάλλοντας τα σχέδιά τους για ταξίδια μεγάλων αποστάσεων και μεγάλης διάρκειας στο εξωτερικό. Συνεπώς, η μείωση των εσόδων και της κερδοφορίας είναι επίσης στην πρώτη γραμμή των μακροπρόθεσμων προκλήσεων. Αυτό οδηγεί περαιτέρω σε έλλειψη ρευστότητας. Αρκετοί ξενοδόχοι παραμένουν αισιόδοξοι ότι θα βελτιωθούν οι όροι δανείων, ώστε να μπορούν να συνεχίσουν να λειτουργούν, να πληρώνουν μισθούς προσωπικού και να κάνουν τις απαραίτητες ανακαινίσεις. Ένας από τους ερωτηθέντες δήλωσε ότι προβλέπει ότι τα έσοδα για το 2021 να είναι στο 60% αυτών του 2019 και στο 80% για το 2022. Οι απόψεις των βασικών ενδιαφερομένων, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας που διενεργήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, σχετικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο, παρουσιάζονται στον Πίνακα 9.

Πίνακας 9: Η άποψη των άμεσα εμπλεκόμενων αναφορικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο (OEB, 2020)

Άμεσα εμπλεκόμενοι φορείς (Key stakeholders)	Η άποψη των άμεσα εμπλεκόμενων αναφορικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο στην Κύπρο
Ξενοδοχεία (Hotels)	Οι εκπρόσωποι των ξενοδοχειακών μονάδων πιστεύουν ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας θα επηρεάσουν τις επιχειρήσεις τους για τα επόμενα 2 έως 3 χρόνια τουλάχιστον, με ορισμένους να φοβούνται ότι μπορεί να χρειαστεί περισσότερος χρόνος για να ανακάμψουν και καθιστά δύσκολη την πρόβλεψη των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων. Η πλειοψηφία συμφωνεί ότι οι μειώσεις εσόδων και η χαμηλότερη κερδοφορία θα είναι σημαντικές επιπτώσεις τα επόμενα χρόνια. Ένας από τους ερωτηθέντες δήλωσε ότι προβλέπει ότι τα έσοδα για το 2021 θα είναι στο 60% των εσόδων του 2019 και στο 80% για το 2022.
Δημόσιοι φορείς (Public bodies)	Οι δημόσιοι φορείς πιστεύουν ότι, τόσο οι μεσοπρόθεσμες, όσο και οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, θα είναι πολύ αρνητικές για τον ξενοδοχειακό κλάδο. Προβλέπουν υψηλό ποσοστό ανεργίας που θα έχει αλυσιδωτές επιπτώσεις στα εστιατόρια και τους προμηθευτές ξενοδοχείων, καθώς και στον κατασκευαστικό κλάδο. Προβλέπουν επίσης ότι οι μειωμένες αφίξεις θα συνεχιστούν τα επόμενα χρόνια και η τουριστική συμπεριφορά ενδέχεται να επηρεαστεί μακροπρόθεσμα.
Επαγγελματικοί Σύνδεσμοι (Associations)	Προβλέπουν ότι τα ξενοδοχεία θα αντιμετωπίσουν ζητήματα όπως έλλειψη ρευστότητας, ειδικά για το 2021, και θα αντιμετωπίσουν δυσκολίες για να διατηρήσουν τις επιχειρήσεις τους και να αναβαθμίσουν τις μονάδες και τις εγκαταστάσεις τους.
Χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (Financial institutions)	Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ανέφεραν ότι οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από την προσαρμογή των τιμών των ξενοδοχείων στην τοπική αγορά. Δήλωσαν ότι το μορατόριουμ των τραπεζικών δόσεων έχει παρεξηγηθεί κατά την αντιμετώπιση των προβλημάτων ρευστότητας, ενώ ορισμένες αναδιαρθρώσεις δανείων βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη, με στόχο την αποτροπή του προβλήματος. Εξετάζεται ήδη μια παράταση του μορατόριουμ των δόσεων, η οποία θα αυξήσει σημαντικά τη ρευστότητα το 2021.

Άμεσα εμπλεκόμενοι φορείς (Key stakeholders)	Η άποψη των άμεσα εμπλεκόμενων αναφορικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο στην Κύπρο
Σύμβουλοι (Consulting bodies)	Ένα ποσοστό των συμβουλευτικών εταιρειών παρουσιάζει μια πιο αισιόδοξη άποψη, καθώς πιστεύουν ότι, λόγω του γεγονότος ότι η Κύπρος προσελκύει τον τουρισμό χαμηλού προϋπολογισμού, τα πράγματα θα επανέλθουν στην ομαλότητα τα επόμενα δύο χρόνια. Ωστόσο, η πλειοψηφία πιστεύει ότι είναι δύσκολο να προβλεφθούν οι μακροχρόνιες επιπτώσεις, λόγω της απρόβλεπτης κατάστασης της πανδημίας COVID-19.

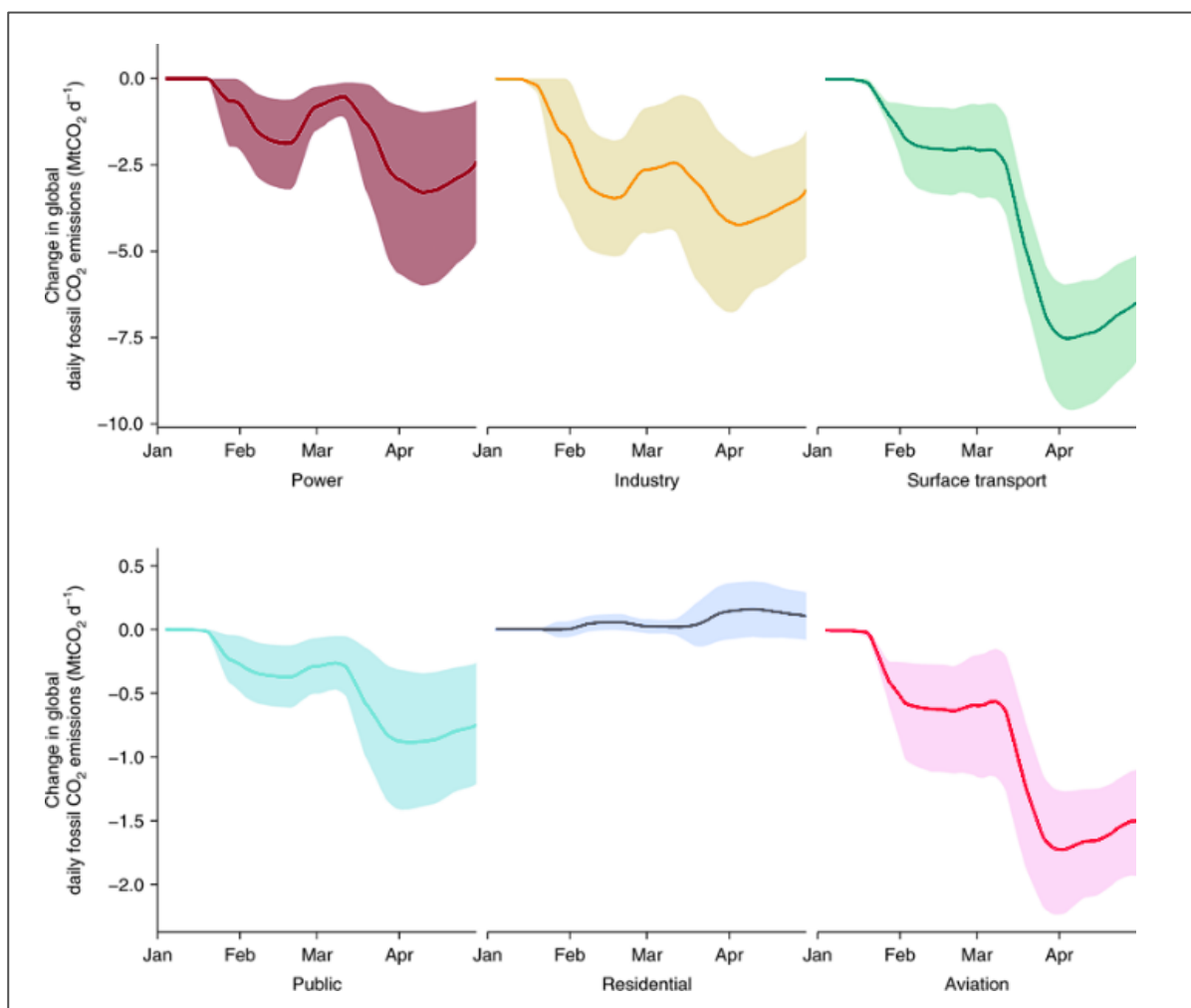
Θα πρέπει να γίνουν ενέργειες συνεχούς υποστήριξης από τις κυβερνήσεις και τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση. Οι ξενοδόχοι στην Ελλάδα, έχουν δηλώσει ότι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την υποστήριξη που παρέχεται από την κυβέρνηση για να επιβιώσουν. Ένα άλλο σημαντικό σημείο που πρέπει αναφερθεί είναι τα πιθανά αυξημένα ποσοστά ανεργίας στο ξενοδοχειακό κλάδο, που επηρεάζουν αλυσιδωτά άλλους κλάδους και προκαλούν ευρύτερα οικονομικά προβλήματα. Παρόλο που οι ξενοδόχοι στην Ελλάδα έχουν δηλώσει ότι έχουν δώσει προτεραιότητα στη διατήρηση του προσωπικού, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στον ξενοδοχειακό κλάδο σε όλη την Ευρώπη λόγω της πανδημίας, υποδηλώνουν μακροπρόθεσμες προκλήσεις στη διατήρηση του προσωπικού. Τέλος, ο υψηλός βαθμός αβεβαιότητας για την εξέλιξη της πανδημίας, καθιστά ασαφές το πλαίσιο επηρεασμού του τουρισμού για τα επόμενα χρόνια. Η παρατεταμένη αβεβαιότητα σχετικά με τη χρονική στιγμή της εξάλειψης της πανδημίας, αφήνει την τουριστική βιομηχανία, τα κέντρα αναψυχής και άλλες σχετικές επιχειρήσεις, να αντιμετωπίζουν το δίλημμα, εάν θα προσαρμοστούν μόνιμα σε αυτές τις ενέργειες ή εάν θα παραμείνουν αδρανείς για το επόμενο διάστημα. Αυτό μπορεί επίσης να οδηγήσει σε αναποφασιστικότητα μεταξύ γρήγορης δράσης και αδράνειας, όχι μόνο από τα ξενοδοχεία, αλλά και από κυβερνήσεις, χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και άλλους σημαντικούς φορείς.

Οι ξενοδόχοι πιστεύουν ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας θα επηρεάσουν τις επιχειρήσεις τους για τα επόμενα δύο έως τρία χρόνια, με κάποιους να φοβούνται ότι θα χρειαστεί περισσότερος χρόνος για να ανακάμψουν, καθιστώντας δύσκολη την πρόβλεψη των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων. Η πλειοψηφία συμφωνεί ότι οι μειώσεις εσόδων και η χαμηλότερη κερδοφορία θα είναι οι σημαντικότερες επιπτώσεις τα επόμενα χρόνια. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πιστεύουν πως, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από την προσαρμογή των τιμών των ξενοδοχείων στην αγορά και αυτό ίσως ρυθμιστεί και με μειώσεις στο κόστος ενέργειας ή προώθησης σχεδίων μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας και ΑΠΕ. Σε ολόκληρη την Ευρώπη, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για τους ξενοδόχους περιλαμβάνουν τη διαχείριση ταμειακών ροών και κεφαλαίων, τη μείωση του λειτουργικού κόστους και την αξιολόγηση της οικονομικής βιωσιμότητας της λειτουργίας τους, όταν σταματήσουν οι περιορισμοί και το πώς η προσέλκυση των τουριστών θα εξαρτηθεί από τις τιμές των δωματίων (JLL Hotels & Hospitality 2020).

2.4 Οι επιπτώσεις του COVID-19 στην πρόοδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου

Το έτος 2020 υπήρξε ο λεγόμενος «μαύρος κύκνος» ως προς τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Με την πανδημία να προκαλεί άμεσες επιπτώσεις στα ποσοστά των παγκόσμιων εκπομπών, κυρίως από τη μείωση των αεροπορικών ταξιδιών και της κατανάλωσης ενέργειας λόγω των «lockdowns», μπορεί να εξαχθεί εσφαλμένα το συμπέρασμα ότι, οι εκπομπές έχουν μειωθεί και ότι έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος. Η Εικόνα 16 δείχνει τη μείωση των παγκόσμιων ημερήσιων εκπομπών CO₂, σε τομείς μεταφορών που σχετίζονται με τον τουρισμό, όπως οι οδικές μεταφορές ή οι αερομεταφορές. Ωστόσο, αυτές είναι προσωρινές μειώσεις, δεν είναι μόνιμες και εμφανίζουν αύξηση μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων και πιστεύεται πως θα επανέλθουν στα προ της πανδημίας επίπεδα (Le Quéré et al. 2020).

Οι βασικές επιπτώσεις που αναφέρονται από τα ενδιαφερόμενα μέρη, σχετίζονται κυρίως με λειτουργικές αλλαγές. Για παράδειγμα, λόγω προστασίας της υγείας των πελατών και του προσωπικού, ο αέρας δεν επιτρέπεται να επανακυκλοφορεί στο ξενοδοχείο. Αυτό μεταφράζεται σε μειωμένη ανάκτηση θερμότητας και ανάγκη για περισσότερη ενέργεια για παροχή καθαρού αέρα σε όλο το ξενοδοχείο. Μια άλλη ανησυχία είναι ότι η επέκταση της λειτουργίας των ξενοδοχείων και την χειμερινή περίοδο θα καταστήσει αναγκαία τη χρήση θέρμανσης εξωτερικών χώρων. Η δημιουργία άνετων εξωτερικών χώρων θα είναι καθοριστικής σημασίας για την παράταση της τουριστικής περιόδου έως το τέλος του 2020. Η αυξημένη και εκτεταμένη χρήση της εξωτερικής θέρμανσης, μεταφράζεται σε αυξημένη χρήση ορυκτών καυσίμων, προκαλώντας μεγαλύτερες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και λειτουργικό κόστος. Επιπλέον, λόγω των κανονισμών ασφάλειας και υγείας, οι ξενοδοχοί προβλέπουν περισσότερη παραγωγή αποβλήτων (π.χ. γάντια, μάσκες, πετσέτες απολύμανσης, κλπ.). Είναι επομένως απαραίτητη η διερεύνηση μόνιμων λύσεων για τις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19, στις μειώσεις των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου στις ξενοδοχειακές μονάδες.

Εικόνα 16: Μεταβολή των παγκόσμιων καθημερινών εκπομπών CO₂ ανά τομέα (MtCO₂ d⁻¹) (Le Quéré et al. 2020)

Λόγω της πανδημίας, ο ξενοδοχειακός κλάδος αναγκάστηκε να αναστείλει την εφαρμογή των μέτρων μείωσης των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου, καθώς η οικονομική βιωσιμότητα και η ασφάλεια και υγεία έχουν προτεραιότητα. Σε γενικές γραμμές, οι συνεντεύξεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη έδειξαν ότι η πλειονότητα των ξενοδοχείων που προγραμματίζουν να εφαρμόσουν μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου πριν από την πανδημία, δεν είναι πλέον σε θέση να προχωρήσουν με αυτούς τους σχεδιασμούς. Για παράδειγμα, στην Κύπρο, το 71,4% των συμμετεχόντων στην έρευνα, σχεδιάζε να προχωρήσει σε βελτιώσεις της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων πριν από την πανδημία του κορωνοϊού και μόνο οι μισοί από αυτούς σχεδιάζουν τώρα να τις εφαρμόσουν.

Προς το παρόν, υπάρχει έλλειψη ρευστότητας για την εφαρμογή των μέτρων βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης και μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Λόγω της αβεβαιότητας της κατάστασης επηρεάζονται σημαντικά οι σχεδιασμοί των ξενοδόχων ως προς την υλοποίηση των μέτρων αυτών. Πολλοί ξενοδόχοι δηλώνουν ότι τα άμεσα μέτρα που πρέπει να ληφθούν είναι η ενσωμάτωση των νέων μέτρων υγείας και ασφάλειας στις μονάδες τους. Τα μέτρα για μείωση αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου πήραν παράταση.

Στον Πίνακα 10 που ακολουθεί, παρουσιάζεται η άποψη των άμεσα εμπλεκόμενων φορέων στην Κύπρο, που έλαβαν μέρος στην έρευνα, αναφορικά με τις επιπτώσεις του COVID-19 στην πρόοδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Κύπρο.

Πίνακας 10: Άποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τις επιπτώσεις του COVID-19 στην πρόοδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Κύπρο (ΟΕΒ, 2020)

Άμεσα εμπλεκόμενοι φορείς (Key stakeholders)	Άποψη εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τις επιπτώσεις του COVID-19 στην πρόοδο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην Κύπρο
Ξενοδοχεία (Hotels)	Η έρευνα έδειξε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ξενοδόχων (71,4%) σχεδίαζε να εφαρμόσει ορισμένα μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου πριν από την πανδημία COVID-19. Ωστόσο, μόνο το 50% από αυτούς σχεδιάζουν να προχωρήσουν στην εφαρμογή τους, λόγω της έλλειψης ρευστότητας και της αβεβαιότητας της κατάστασης.
Δημόσιοι φορείς (Public bodies)	Οι δημόσιοι φορείς δήλωσαν ότι η πανδημία COVID-19 επηρέασε αρνητικά την εφαρμογή μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου βραχυπρόθεσμα και πιθανώς μακροπρόθεσμα. Η κύρια προτεραιότητα των ξενοδοχείων είναι να διατηρήσουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησής τους.
Επαγγελματικοί Σύνδεσμοι (Associations)	Οι Σύνδεσμοι πιστεύουν ότι οι επιχειρήσεις θα προχωρούσαν με τις προγραμματισμένες δράσεις, καθώς αναγνωρίζουν τη σημασία αυτών.
Χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (Financial institutions)	Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πιστεύουν ότι η πανδημία επηρεάζει θετικά τις προγραμματισμένες δράσεις, μιας και η υλοποίηση τους θα επιφέρει μείωση λειτουργικών δαπανών.
Σύμβουλοι (Consulting bodies)	Οι συμβουλευτικοί φορείς πιστεύουν ότι λόγω του κλεισίματος των ξενοδοχείων και της έλλειψης ταμειακών ροών, τα ξενοδοχεία δεν θα μπορούν να προχωρήσουν στις προγραμματισμένες δράσεις.

Παρά τις επιπτώσεις της πανδημίας στα ζητήματα μείωσης των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου, οι ξενοδοχειακές μονάδες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πιστεύουν ότι αρκετές επιχειρήσεις θα προχωρήσουν (αν και με κάποια καθυστέρηση) με προγραμματισμένες βελτιώσεις στην ενεργειακή απόδοση και γενικά με την πράσινη εικόνα των επιχειρήσεων. Αναμένεται ότι δεν θα εφαρμοστούν μέτρα μείωσης των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου με μεγάλο κόστος, αλλά μέτρα με χαμηλότερο κόστος.

3 Στρατηγικές για την ανάκαμψη από την πανδημία COVID-19

3.1 Στρατηγικές ανάκαμψης και μέτρα για την επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου

Σε επίπεδο ΕΕ, το σχέδιο ανάκαμψης της Ευρώπης είναι η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αντιστάθμιση των οικονομικών και κοινωνικών ζημιών, που έχουν προκύψει από την πανδημία. Αυτό το σχέδιο στοχεύει στην κινητοποίηση επενδύσεων, για την υποστήριξη βασικών τομέων και την παροχή μέτρων για να επανεκκινήσει η οικονομία και να μπορέσουν οι εταιρείες να διατηρήσουν τις υφιστάμενες θέσεις εργασίας και να δημιουργήσουν νέες ευκαιρίες εργασίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενίσχυσε τον προϋπολογισμό της ΕΕ με επιπλέον 1.100 δισεκατομμύρια ευρώ για το 2021 έως το 2027 και εισήγαγε το λεγόμενο μέτρο ανάκαμψης της επόμενης γενιάς (Next Generation EU) ύψους 750 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το τελευταίο μέτρο θα δοθεί σε κονδύλια την περίοδο 2021-2024 με άξονα τους παρακάτω τρεις πυλώνες:

1. Υποστήριξη των κρατών μελών για ανάκαμψη με έμφαση στην πράσινη ανάκαμψη.
2. Επανεκκίνηση οικονομίας μέσω ιδιωτικών επενδύσεων.
3. Μαθαίνοντας από την πανδημία.

Η υποστήριξη του ξενοδοχειακού κλάδου εμπίπτει άμεσα στο δεύτερο πυλώνα, αλλά υπάρχει και έμμεση συσχέτιση με τους άλλους δύο πυλώνες. Επίσης, περαιτέρω μέτρα, σε επίπεδο ΕΕ, περιγράφονται στον Πίνακα 12. Κατά τις συζητήσεις και διαπραγματεύσεις του Ιουλίου του 2020, και τα 27 κράτη μέλη συμφώνησαν σχετικά με τον προϋπολογισμό της ΕΕ, για την επόμενη γενιά (Next Generation EU), συμπεριλαμβανομένων 390 δισεκατομμύρια ευρώ που θα εκταμιευθούν ως άμεση ενίσχυση με τη μορφή επιχορηγήσεων και 360 δισεκατομμύρια ευρώ ως δάνεια. **Επιπλέον, συμφώνησαν ότι το 30% των συνολικών δαπανών αυτών των κονδυλίων θα πρέπει να κατευθύνεται σε έργα που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, όπως θερμομόνωση κτιρίων, δημόσιες συγκοινωνίες, ηλεκτροδότηση και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2020).**

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παραμένει πλήρως δεσμευμένη στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, δηλαδή τον αναπτυξιακό χάρτη πορείας που έχει σχεδιαστεί για να καταστήσει την οικονομία της ΕΕ πιο βιώσιμη. Τα μέτρα του νέου σχεδίου ευθυγραμμίζονται με τις πολιτικές πρωτοβουλίες του EGD, οι οποίες συμβάλουν στην περαιτέρω ανάκαμψη. Ορισμένες στρατηγικές έχουν ήδη καθοριστεί και περιλαμβάνουν, ανακαινίσεις, ενσωμάτωση της κυκλικής οικονομίας, έργα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθαρότερες μεταφορές και ενίσχυση του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης (EC 2020a). Επιπλέον, όλες οι δαπάνες στο πλαίσιο του Next Generation EU θα πρέπει να ευθυγραμμιστούν με τους στόχους της ΕΕ για το κλίμα μέχρι το 2030, τη συμφωνία του Παρισιού και με τον τελικό στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για την κλιματική ουδετερότητα της ΕΕ, έως το 2050 (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2020).

Κύπρος

Στην Κύπρο, το 2020, η κυβέρνηση ανακοίνωσε ένα σημαντικό πακέτο τόνωσης, το οποίο περιλαμβάνει πάνω από 60 μέτρα και ποσό περίπου 1,2 δισ. ευρώ. Αυτό το πακέτο στήριξης σε σύγκριση με το μέγεθος και το δυναμικό της κυπριακής οικονομίας είναι ένα από τα μεγαλύτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Προσφέρει ένα ολοκληρωμένο και συνεκτικό πλαίσιο, το οποίο παρέχει ένα ισχυρό δίκτυο κοινωνικής προστασίας και υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα. Τα μέτρα πολιτικής περιγράφονται λεπτομερώς στον Πίνακα 12, αλλά μπορούν να ταξινομηθούν ως:

1. Μέτρα για κάλυψη δαπανών,
2. Φορολογικά μέτρα,
3. Μέτρα σε συγκεκριμένους τομείς, εκτός από τα φορολογικά, και,
4. Άλλα μέτρα.

Με αυτό το πακέτο τόνωσης, η κυβέρνηση διατήρησε το διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών της σε ικανοποιητικό επίπεδο κατά την περίοδο του περιορισμού των μετακινήσεων, αλλά ταυτόχρονα εφαρμόστηκαν πολιτικές που μείωσαν το κόστος και τα έξοδα. Παρασχέθηκε επιπλέον υποστήριξη στον

τομέα της γεωργίας και της υγείας μ σημαντικά κονδύλια. Οι πληρωμές δόσεων και τα επιτόκια όλων των δανείων τέθηκαν σε αναστολή για δέκα μήνες. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά υποστηρίχθηκαν μέσω μειωμένων συντελεστών ηλεκτρικής ενέργειας και αναστολής πληρωμών φόρων και χρεών. Ένα νέο πακέτο στήριξης για την οικονομία κατά την περίοδο επανεκκίνησης κυκλοφόρησε από το Υπουργείο Οικονομικών (MOF 2020).

Γερμανία

Στη Γερμανία, το προτεινόμενο σχέδιο ανάκαμψης από την πανδημία έχει όγκο 130 δισεκατομμυρίων ευρώ (δηλαδή περίπου 13,3% του ΑΕΠ), θέτοντας σαν στόχους, την προστασία του κλίματος, την προώθηση νέων προηγμένων τεχνολογιών και κοινωνικοπολιτικών πτυχών. Στοχεύει στη μείωση της κατανάλωσης, στην εξασφάλιση της απασχόλησης και ταυτόχρονα στην πραγματοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών που θα διαρκέσουν για περίπου δέκα χρόνια. Το πακέτο οικονομικών κινήτρων ("Konjunkturpaket") με το τίτλο **Corona Protective Shield**, είναι το μεγαλύτερο πακέτο βοήθειας που δημιουργήθηκε ποτέ στη Γερμανία. Η υποστήριξη του πακέτου στηρίζεται σε τρία βασικά θέματα:

1. Αύξηση της ζήτησης ενισχύοντας την αγοραστική δύναμη, διασφαλίζοντας θέσεις εργασίας και σταθεροποιώντας την οικονομία.
2. Προώθηση επενδύσεων από εταιρείες και τοπικές αρχές.
3. Επένδυση στον εκσυγχρονισμό της χώρας.

Το πακέτο περιλαμβάνει επιχορηγήσεις και δάνεια για ελεύθερους επαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενους και μικρές επιχειρήσεις, ενώ έχουν δημιουργηθεί παροχές για τη σταθεροποίηση της οικονομίας στο σύνολό της (Bundesministerium der Finanzen 2020a). Γενικά, η πρόσβαση στο βασικό εισόδημα και στα οφέλη στέγασης διευκολύνεται, με πολλά άλλα μέτρα για την προστασία των εργαζομένων, των ενοικιαστών και των θέσεων εργασίας. Ταυτόχρονα, η **Corona Protective Shield** στοχεύει στην αποτροπή μελλοντικών επιπτώσεων του κορωνοϊού μέσω κυβερνητικού προγράμματος πολλών δισεκατομμυρίων ευρώ, φορολογικών μέτρων, διαφύλαξη της απασχόλησης και κοινής ευρωπαϊκής διαχείρισης κρίσεων (Bundesministerium der Finanzen 2020b). Τα σχετικά μέτρα περιγράφονται στον Πίνακα 12. Συνολικά, η υγιής δημοσιονομική πολιτική της Γερμανίας συνέβαλε σημαντικά στην ικανότητά της να ανταποκρίνεται γρήγορα και με τέτοια κλίμακα (Bundesministerium der Finanzen 2020c).

Ελλάδα

Η κυβέρνηση της Ελλάδας εφάρμοσε μέτρα για σταδιακή ανάκαμψη και εξομάλυνση της οικονομικής δραστηριότητας από την 1^η Ιουλίου 2020. Όσον αφορά τις φορολογικές ρυθμίσεις, η κυβέρνηση ανακοίνωσε μια δημοσιονομική δέσμη μέτρων συνολικού ύψους περίπου του 14% του ΑΕΠ, δηλαδή 24 δισεκατομμύρια ευρώ, συμπεριλαμβανομένων εγγυήσεων και δανείων, χρηματοδοτούμενων από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους. Τα βασικά μέτρα περιλαμβάνουν:

1. Δαπάνες στον τομέα της υγείας με πρόσληψη 3.300 γιατρών και νοσοκόμων, προμήθεια ιατρικών αναλωσίμων και μπόλους σε εργαζόμενους στον τομέα της υγείας.
2. Προσωρινές επιχορηγήσεις σε ευάλωτους πολίτες, συμπεριλαμβανομένων επιδομάτων και πλήρους κάλυψης των συντάξεων. Παροχή επιδομάτων σε υπαλλήλους στον τομέα υγείας, σε υπαλλήλους που εργάζονται σε επιχειρήσεις που επηρεάστηκαν από την πανδημία και σε αυτοαπασχολούμενους επαγγελματίες. Επέκταση βοηθητικών παροχών σε ανέργους, υποστήριξη της απασχόλησης, επιδοτήσεις σε νοικοκυριά με καθυστερημένα δάνεια τα οποία συνδέονται με την κύρια κατοικία τους και άδεια μετ' αποδοχών για γονείς που έχουν παιδιά που δε μεταβαίνουν στο σχολείο λόγω περιορισμού στις μετακινήσεις.
3. Υποστήριξη μέσω παροχής ρευστότητας σε επιχειρήσεις που επλήγησαν, με μέτρα όπως εγγυήσεων δανείων, επιδοτήσεων πληρωμών τόκων, επιστρεπτέων προκαταβολών, μειώσεων ενοικίων και αναβαλλόμενων πληρωμών φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης.
4. Μειώσεις στον συντελεστή φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) για προϊόντα που απαιτούνται για προστασία από τον COVID-19, σε ερευνητικές δαπάνες και στον τομέα των μεταφορών και ξενοδοχειακό κλάδο. Επιπλέον, οι τράπεζες θα επιτρέψουν την αναβολή των αρχικών δόσεων για τα υπάρχοντα δάνεια για τα άτομα που έχουν πληγεί έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 2020 και τις εταιρείες έως τα τέλη Δεκεμβρίου 2020 (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο [ΔΝΤ] 2020).

Λεπτομέρειες σχετικά με την οικονομική βοήθεια που διατίθεται στον ελληνικό τουριστικό τομέα παρέχονται στον Πίνακα 11.

Πίνακας 11: Επισκόπηση των μέτρων υποστήριξης για την επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου (σε επίπεδο ΕΕ, Κύπρου, Γερμανίας και Ελλάδας)

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
EU level			
Recovery and Resilience Facility (RRF) - EC ^{4,5} <i>Grants and loans</i>	This main economic instrument to the COVID-19 recession aims to help fund the EU transition to a net zero carbon economy by 2050.	Grants are to be paid out based on an allocation key, taking into consideration the population, GDP per capita, and unemployment rates. Member States must submit a Recovery and Resilience plan to outline their proposed reforms and investments addressing the main challenges of the European Semester, the coronavirus crisis, and the green and digital transition. The plan should further explain how the proposed targets will contribute to the countries' growth potential, resilience and cohesion within Europe. The maximum loan amount for any Member State may not be more than 4.7% of its GDP.	The RRF will provide large-scale financial support in the form of up to € 310 billion in grants and up to € 250 billion in loans. The focus is on public investments, especially in green, digital and social sectors in order to make European economies more resilient to future threats. Instalments of the loan are paid upon completion of milestones and targets as outlined in the Member States Recovery and Resilience plans. A Technical Support component of the RRF additionally helps the Member States to implement the reforms by assisting them with the design of appropriate policies and strategies.
Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe (REACT-EU) – EC ⁶ <i>Grants and loans</i>	To ensure a balanced recovery from the coronavirus crisis throughout Europe, the instrument aims to foster convergence, ensuring no Member State is left behind. The instrument enables citizens and companies to	A new allocation key will be used to distribute funds, taking into account key crisis areas, uninterrupted funding, appropriate measures, and providing support where it is most needed. Compared to the 2018 proposal for the Cohesion policy, there is a now more	The package provides an additional € 55 billion for the European Regional Development Fund (ERDF) and European Social Fund (ESF) to address investment gaps for SMEs across all sectors, including tourism. The programme specifically will work towards better exploiting the potential of culture and tourism, while at the same time

³ e.g. legislative, reward, advisory, fiscal, grant, loan, etc.⁴ European Commission [EC] (2020b): Recovery and resilience facility: Helping EU countries to come out of the coronavirus crisis stronger. Retrieved 21.07.2020 from: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020mff_covid_recovery_factsheet.pdf⁵ European Commission [EC] (2020i): Questions and Answers on the EU budget for recovery: Recovery and Resilience Facility. Retrieved 27.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_949⁶ European Commission [EC] (2020h): EU budget for recovery: Questions and answers on REACT-EU, cohesion policy post-2020 and the European Social Fund+. Retrieved 27/07/2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_948

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
	recover with the foundation needed to restore growth and employment, and ensure a resilient economy in the long term with a focus on a green and digital transition.	flexibility. Member States can now transfer resources among EU funds at any point in time during the financing period and can also complete operations that have not been completed yet under the 2014-2020 programmes.	strengthening support for workers through measures such as 50% pre-financing.
Enhanced InvestEU Programme & new Strategic Investment Facility – EC, EIB ⁷ <i>Loan</i>	The instrument aims to strengthen the resilience of EU's strategic sectors (notably, those linked to the green and digital transition such as artificial intelligence or supercomputing) for a sustainable recovery from the coronavirus pandemic.	Applications for the loan are completed through commercial banks. Fully developed project plans are required for the application and are subject to climate proofing, as per impact assessment requirements for large projects under the EC.	Through provisioning of an EU budget guarantee, the size and scope of the InvestEU programme will be increased to finance investments via the European Investment Bank (EIB) group and national banks. Features of the programme include the InvestEU Hub, which provides technical support and capacity building to prepare and develop projects, while the InvestEU Portal matches investors with projects via a database. Additionally, a Strategic Investment Facility will be set up to finance the building and strengthening of strategic investments in sustainable infrastructure and reinforcement of value chains within the EU. Relevant to the hotel industry is that € 10 billion is set aside for small and medium-sized enterprises (SMEs). Also potentially relevant is that € 3.6 billion are intended for social investment and skills and € 10 billion has been allocated for research, innovation and digitisation.
New Solvency Support Instrument (SSI) – EC, EIB ⁸ <i>Loan</i>	This instrument mobilises up to € 300 billion to support equity of viable companies and help prevent insolvencies due to coronavirus within	Companies must fulfil the following criteria to access the instrument: • be established and operating in the EU; • be economically viable;	This instrument will channel guarantees from the EU budget, through the EIB group to national banks, financial intermediaries, and Special Purpose Vehicles to provide support to viable European companies, including hotels.

⁷ European Commission [EC] (2020c): Questions and answers: The proposed InvestEU Programme. Brussels: European Commission press corner. Retrieved 15.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_947

⁸ European Commission [EC] (2020d): Solvency Support Instrument: Helping kickstart the European economy. Retrieved 15.07.2020 from: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ssi-factsheet.pdf>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
	the framework of the European Fund for Strategic Investments (EFSI).	• be hit by the pandemic and unable to secure sufficient financing themselves through the market; and • have no financial difficulties at the end of 2019, according to EU State aid rules. Fund managers will independently decide on the final selection of the companies, in line with ESFI criteria.	
Tourism and Transport package - EC ⁹ <i>Advisory</i>	The package provides guidance to the tourism sector to safely restore free movement of people and safe transport, safely resume tourism services, provide information to travellers and protect their rights, and to get tourism back on track.	No requirements.	The EC provides three sets of guidelines and a recommendation to help with the lifting of travel restrictions specifically for the tourism sector to ensure a common approach for the coronavirus recovery. Recommendations include issuing of vouchers, protection of health as a key priority, staff training on COVID-10 measures, among others.
Re-open EU - EU ¹⁰ <i>Advisory</i>	The Re-open EU website assists travellers in staying safe and informed while planning their European holidays.	No requirements.	For all EU countries, information is available on travel restrictions and guidelines, accommodations, and services. The website is updated frequently to provide the most up-to-date information possible.

⁹ European Commission [EC] (2020e): Questions and answers – Tourism and transport package. Brussels: European Commission press corner. Retrieved 15.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_870

¹⁰ European Union [EU] (2020a): Re-open EU. Retrieved 10.08.2020 from: <https://reopen.europa.eu/en>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
Cyprus			
Special Plan for Hotel and Tourist Accommodations Decision (No. 40) of 2020 - Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance ^{11,12} <i>Grant</i>	This plan provides a special unemployment benefit payment to prevent the unemployment in the hotel units and tourist accommodations sector by providing financial support to up to 80% of their employees, during the COVID-19 pandemic.	Any hotel unit or tourist accommodation that has not reopened or has or foresees a reduction of the business' turnover beyond 35% between 01 -31 August 2020 compared to the corresponding period of the previous year and the decrease in turnover is solely due to the situation of the company due to the coronavirus COVID-19. A critical condition for participation in the scheme is that no employee has been dismissed between 01 March 2020 and 31 October 2020. The main requirement for participating hotels and tourist accommodation is to provide attractive offers for domestic tourism, in cooperation with the Deputy Ministry of Tourism. This requirement will be examined by the Deputy Ministry of Tourism throughout the validity of the scheme.	This support scheme is relevant to all hotel units and tourists' accommodations, impacted by the effects of COVID-19 pandemic, due to closures, reduction of incomes, cancellations, extra operational measures taken, etc.
Special Plan for Economic Activities related to the Tourism Industry or Economic Activities directly affected by Tourism or Economic Activities linked to Businesses under Mandatory Full Suspension – Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance ¹³	The objective of the special unemployment benefit payment is to prevent the unemployment in businesses of the tourism Industry or economic activities related to tourism.	Any business whose economic activity is linked to the tourism industry or carries out an economic activity that is directly affected by tourism or carries on an economic activity related to an undertaking which is subject to mandatory full suspension if it has or forecasts a reduction in turnover of more than 40% between 01 – 31 August 2020 compared to the corresponding period of the	This support scheme is relevant to all businesses linked to the tourism industry, impacted by the effects of COVID-19 pandemic, due to closures, reduction of incomes, cancellations, extra operational measures taken, etc.

¹¹ Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020a): Support Measure 1. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/6-measure1?lang=en>

¹² Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020b): Support Measure 3. Retrieved 17.09.2020 from: https://www.pio.gov.cy/coronavirus/en/press/3092020_3.pdf

¹³ Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020c): Support Measure 2. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/6-measure2?lang=en>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
<i>Grant</i>		previous year and the decrease in their turnover is due solely to the COVID-19 pandemic. A basic condition for participation in this Special Plan is that no employee has been dismissed between 01 March 2020 and 31 October 2020.	
Special Plan of Certain Categories of Self-Employed – Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance ¹⁴ <i>Grant</i>	The objective of the plan is to provide a special unemployment benefit payment to economically support the self-employed in various categories of professions during the COVID-19 pandemic.	Self-employed in one of the following categories of professions: photographers, car rental owners, tour guides for tourists and visitors (e.g. to archaeological sites, museums, galleries, etc.), taxi drivers, tourist bus drivers, street food sellers, street vendors other than food (excluding street vendors lotteries) and if they have or anticipate a reduction in their turnover of more than 40% between 01 and 31 August 2020 compared to the corresponding period of the previous year and the decrease in their turnover is solely due to the COVID-19 pandemic.	This impacts the hotel industry as it supports activities linked to the tourism industry, such as car rental owners, tour guides for tourists and visitors (e.g. to archaeological sites, museums, galleries, etc.), taxi drivers, tourist bus drivers.
Special Schemes for the Training of Employees – Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance ¹⁵ <i>Grant</i>	The scheme for training of employees provides economic support up to € 14 million for the period beginning after the end of October 2020, aiming to enable 1,000 SMEs to train on average once a month their employees with the training cost	Any SMEs, which have sustained substantial reduction in their turnover due to the pandemic are able to use this instrument.	The majority of hotel units in Cyprus are small and medium sized and thus, are eligible to participate in this scheme.

¹⁴ Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020d): Support Measure 6. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/6-measure6?lang=en>

¹⁵ Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020e): Support Measures to deal with the effects of Covid-19 Coronavirus. Press conference, 3/9/2020. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/post/%CE%BC%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BE%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%80%CF%84%CF%8E%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%89%CE%BD%CE%BF%CF%8A%CE%BF%CF%85-covid-19-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-3-9-2020?lang=en>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
	being covered by the Scheme (€ 12 per hour for a total of 200 hours of training).		
10% Reduction of electricity tariff from March to December 2020 – Electricity Authority of Cyprus ¹⁶ <i>Grant</i>	The objective of the reduction of the electricity tariff is to strengthen the financial capacity of all Cyprus citizens and businesses.	No requirements.	Following a decision by the Cyprus Energy Regulatory Authority (CERA) and in accordance with a government proposal, the Electricity Authority of Cyprus (EAC) is announcing a 10% reduction to the price of electricity (excluding VAT, RES and European Social Fund [ESF] charges), which affects the hotel industry businesses.
Interest Subsidy Scheme for new business loans – Ministry of Finance ^{17,18} <i>Grant</i>	The aim of the subsidy scheme is to prevent unemployment through improving the prospects of providing liquidity to enterprises, including self-employed, facing a sudden lack of cash flow, through the subsidy of interest for new business loans.	Very small enterprises as well as the self-employed that have contracted or will contract business loans between 01 March 2020 and 31 December 2020. The Plan also includes loans that will be approved until 31 December 2020 through the EIB, the Cyprus Entrepreneurship Fund and the Pan-European Guarantee Fund. Business loans whose interest rate is subsidised by other special government projects are excluded.	The scheme subsidises the business loan interest rate for four years, with a subsidy of up to 3.50% for the first two years and 1.50% or 2.00%, depending on the size of the business, for the last two years. The maximum amount of the subsidized loan should not exceed € 800,000 per group of companies and the loan amount is determined based on percentages related to the salary cost or turnover of the company for 2019. The majority of hotel units in Cyprus are small and medium sized and thus, are eligible to participate in this scheme. The grant is available through Hellenic Bank, ¹⁹ Ancoria Bank, ²⁰ Astrobank, ²¹ and Bank of Cyprus ²² .

¹⁶ Electricity Authority of Cyprus (EAC) (2020): EAC: ELECTRICITY PRICE REDUCED BY 10%, announced on 19.03.2020. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.eac.com.cy/EN/eac/newsandannouncements/Pages/miositistimisenergias.aspx>

¹⁷ Cyprus Ministry of Finance Interest Subsidy Scheme for new business loans (2020a). Retrieved on 17.09.2020 from: <http://mof.gov.cy/en/press-office/announcements/705/?ctype=ar>

¹⁸ Cyprus Ministry of Finance Interest Subsidy Scheme for new business loans (2020b). Retrieved on 17.09.2020 from: http://mof.gov.cy/assets/modules/wnp/articles/202007/705/docs/sxedio_epix_daneaia.pdf

¹⁹ Hellenic Bank (Cyprus, 2020): Government Interest Subsidy Scheme for New Housing Loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.hellenicbank.com/portalservlet/hb-en-portal/en/personal-banking/borrow/i-need-a/housing-loans/stegastiko>

²⁰ Ancoria Bank (Cyprus, 2020a): Interest rate subsidy scheme for new housing loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://ancoriabank.com/news/ancoria-bank-interest-rate-subsidy-scheme-new-housing-loans>

²¹ Astrobank (Cyprus, 2020): Government Interest Subsidy Scheme for New Housing Loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.astrobank.com/nea-anakoinoseis/i-astrobank-stirizei-kai-tis-epiheiriseis/>

²² Bank of Cyprus (2020a): Restart Business Loan. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.bankofcyprus.com.cy/en-gb/business/restart-business-loan/#:~:text=Interest%20rate%20subsidy%20of%20up,within%20the%20Republic%20of%20Cyprus.&text=Eligible%20for%20the%20scheme%20are,well%20as%20large%20corporate%20companies>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
		Businesses can participate if they have not or will not dismiss more than 2% of their staff.	
Business Loans for Small and Medium Enterprises – Financial Institutions ^{23,24} <i>Loan</i>	The objective of the loans for SMEs is to extend the existing measures by the granting of loans on favourable terms by commercial banks.	SMEs with a maximum number of 250 employees.	The majority of hotel units in Cyprus are SMEs and thus, are eligible to participate in this scheme. Cyprus Entrepreneurship Fund (CYFEP) and European Investment Bank via commercial banks such as Bank of Cyprus ²⁵ and Ancoria Bank ²⁶ .
Connectivity Scheme for Airlines based on Load Factor – Ministry of Finance and Hermes airports in Cyprus ²⁷ <i>Grant</i>	This scheme has the main objective to encourage the restart of airlines operations to Larnaca and Paphos airports after the suspension of flights due to COVID-19.	The scheme will take effect from 1 July 2020 and will be offered to all airlines enlisted in the program for the flights that would operate to/from Cyprus between the period 10 June to 31 December 2020. The airlines will receive a blended support for load factor performance between 41% -70%. The amount that each eligible airline will be entitled to receive for each route will be from € 7 to € 17 per departing passenger during the period June - September 2020 and from € 5 to € 15 per departing passenger during the period October - December 2020 for flights with load factors greater or equal to 41%.	This scheme impacts indirectly the tourism and hotel industry, as it will give the opportunity to more passengers' travel to Cyprus up to December 2020, affecting the hotel bookings.

²³ Cyprus Press and Information Office (2020c): Presentation of the new economic support package by the Minister of Finance Mr. Konstantinos Petridis. Retrieved on 17.09.2020 from :

<https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=13964#flat>

²⁴ Directorate General for European Programmes, Coordination and Development (Cyprus, 2020): Cyprus Entrepreneurship Fund. Retrieved on 17.09.2020 from:

http://www.dgepcd.gov.cy/dgepcd/dgepcd.nsf/page23_gr/page23_gr?OpenDocument

²⁵ Bank of Cyprus (2020b): European Investment Bank (EIB) Loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.bankofcyprus.com.cy/en-gb/business/-/2/loans---eu-products/-/>

²⁶ Ancoria Bank (2020b): Business Loans/ CYPEF - co-financed loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://ancoriabank.com/content/business-loans>

²⁷ Hermes Airports (Cyprus, 2020): Connectivity Scheme for Airlines Based on Load Factor (2020). Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.hermesairports.com/corporate/doing-business-with-us/incentive-schemes>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
Suspension of the additional contributions to the General Health System for a period of three months – Ministry of Finance ²⁸ <i>Grant</i>	The main objective of the suspension of health contributions is to increase the disposable income of employees, self-employed and businesses as it will lower business costs.	All employees, employers, self-employed, pensioners.	This impacts the hotel industry directly (hotel businesses, tourism businesses as their business' costs are lower).
Vacation Plan for Low-Income Retired Cypriot citizens – Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance ²⁹ <i>Grant</i>	This plan should aid the local businesses through increasing domestic bookings, as they would offer an attractive package to retired Cypriots with low income and extend the tourism season in Cyprus. It will additionally help to reduce the recession in the economy and maintain employment due to effects from COVID-19.	A grant will be provided to: (a) beneficiaries of the Vacation Plan for Low-Income Retired (receiving a small check), (b) low-income retirees who are entitled to the Minimum Guaranteed Income, (c) retirees with an annual income of up to € 15,500 for single people (d) retirees with an annual income of up to € 20,000 for families as well as their dependents, as defined in the Vacation Plan for Low-Income Retired	Hotels and hotels apartments available for booking under this scheme are in the Troodos area and Pyrgos Tilliria during the period from 14 September 2020 - 15 November 2020
Domestic Tourism Support Scheme – Deputy Ministry of Tourism, Association of Cyprus Travel Agents, Tourist Accommodations (Hotels, Organised Apartments, Tourist	The tourism support scheme aims to encourage the domestic holidays in Cyprus, support local businesses and extend the summer season in 2020 and reduce the pandemic impacts on	Tourist Accommodations (Hotels, Organised Apartments, Tourist Villages, Agritourism Accommodations) must offer rooms at the maximum price of € 80 per night for a double room with breakfast throughout September, € 70 for a double room with breakfast in October and a maximum of € 60 for a double	The scheme will last from 1 September to 30 November 2020. In addition, the Plan provides for the coverage of 25% of the cost of accommodation by the State Department, including charges for children who will live in the same room with their parents.

²⁸ Cyprus Ministry of Finance (2020c): Suspension of the additional contributions to the General Health System for a period of three months. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://mof.gov.cy/en/press-office/announcements/613/?ctype=ar>

²⁹ Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020e): Vacation Plan for Low-Income Retired Cypriot citizens. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/mlsi.nsf/All/B9F6E21A1498FD38C22585CF00409778?OpenDocument>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
Villages, Agritourism Accommodations) ^{30,31} <i>Grant</i>	the economy and maintain employment in the tourism industry.	room and breakfast in November. Two nights are set as the minimum stay. Travel agents that participate in this scheme must provide vouchers of 20 euros.	It is reminded, finally, that the program "Small getaways to your measures" is also in force, through which holiday packages in Cyprus are offered by travel organisers. The packages also include the provision of vouchers worth 20 euros each, for their redemption in restaurants. This will be available from July 2020 until June 2021.
Incentive plan for the tourist areas of Paralimni and Marina Zone – Ministry of Interior ³² <i>Grant</i>	The objective of this incentive plan is to strengthen the tourism development in specific areas in Cyprus, as well as the use of renewable energy sources.	Available for tourism developments only in the tourist areas of Paralimni and Marina zone.	In August 2020, the Ministry of Interior announced the modification of the incentive plan so that tourism development in the specific areas enjoys the same benefits as the other tourist areas. In addition, it was decided to grant an increased building plot ratio of 5%, meaning that they will use renewable energy sources.
Grant Scheme for Cultural/Artistic Events organised in Cyprus (DE MINIMIS) – Deputy Ministry of Tourism ³³ <i>Grant</i>	The grant scheme has the objective to the strengthen the positive image of Cyprus abroad as a high-quality tourism destination and to the enrichment of the tourist product. It is a direct and indirect way of attracting additional numbers of foreign travellers and provide the opportunity for interactions between locals and tourists, enhancing the	Natural or legal persons who intend and can undertake the planning of a cultural / artistic event in Cyprus.	The Deputy Ministry of Tourism announces that, due to the adverse effects of COVID-19, it has amended the scheme and will financially support the total expenditure events over €30,000 that take place in Cyprus in 2020. Hotels can participate in this scheme.

³⁰ Cyprus Deputy Ministry of Tourism (2020a): 2nd Invitation for participation of additional Hotel Businesses and Tourist Accommodations in the Domestic Tourism Support Scheme. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.tourism.gov.cy/tourism/tourism.nsf/All/E68C1936B54C2FF0C22585DC003C73AA?OpenDocument>

³¹ Cyprus Deputy Ministry of Tourism (2020b): Small getaways to your measures. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.tourism.gov.cy/tourism/tourism.nsf/All/CD0B318115DAC593C225859800430329?OpenDocument>

³² Cyprus Press and Information Office (2020a): incentive plan in relation to tourism developments in the tourist zones of Paralimni and the special zone of the marina. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=15291#flat>

³³ Cyprus Deputy Ministry of Tourism (2020c): Grant Scheme for Cultural/Artistic Events organized in Cyprus (DE MINIMIS). Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.tourism.gov.cy/tourism/tourism.nsf/All/A339A7332AB26ACEC2258521003B5153?OpenDocument>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
	positive image of genuine Cypriot hospitality.		
Reduction of the VAT rates from 9% to 5% in the sectors of tourist accommodation and catering – Tax Department, Ministry of Finance ³⁴ <i>Fiscal</i>	This fiscal instrument has the objective to reduce the retail prices to the benefit both of the consumers and the enterprises, due to the invigoration of consumer demand.	Businesses in the restaurant services and other catering services, hotel and tourism accommodation and similar places including the provision of holiday accommodation.	Reduction of the VAT rates from 9% to 5% for the period 1 July 2020 until 10 January 2021. It is expected that the reduction will bring a benefit to sectors that have been hit stronger by the COVID-19 pandemic, in particular for the sectors of catering, hotels and tourist accommodation.
Temporary suspension of VAT payments – Tax Department, Ministry of Finance ³⁵ <i>Fiscal</i>	The aim of the suspension of VAT is to strengthen the financial capacity of businesses in specific categories.	All businesses, except electricity producers, water suppliers, groceries, supermarkets, retail sale, pharmacies, telecommunications and internet services, etc. The hotel and tourism related businesses are eligible for this scheme.	It is noted that taxable persons, whose code of economic activity does not fall into the above categories, will be exempted from the imposition of additional tax and interest in accordance with Article 45 (3) of the Law, provided they submit their tax return on time and pay the due VAT until 10 November 2020.
COVID-19 Press and Information Office – Cyprus Press and Information Office ³⁶ <i>Advisory</i>	This government website was developed to provide up to date information on the COVID-19 pandemic gathered in one place for all citizens, businesses, etc. Information includes all the press releases from the relevant ministries, decrees on COVID-19, educational videos, posters, guidelines, information on flight restrictions, etc.	No requirements for accessing it. Available online.	Even though this website is not specifically dedicated to tourism, hoteliers can find all the relevant information here to assist them with the health and safety guidelines on their workplace, latest decrees that affect their industry, up to date press releases on specific restrictions and any changes in the other countries' flying status.

³⁴ Cyprus Tax Department (2020a): VAT rates. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.mof.gov.cy/mof/tax/taxdep.nsf/All/A0559F53CE375AC7C2258251002BA874?OpenDocument>

³⁵ Cyprus Tax Department (2020b): Temporary suspension of VAT payments under the support scheme to address the impacts of the COVID 19. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.mof.gov.cy/mof/TAX/taxdep.nsf/All/697602AE780FCD0DC225853B003842B0?OpenDocument>

³⁶ Cyprus Press and Information Office (2020b): COVID 19 Coronavirus Website. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/en/>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
Germany			
Federal Bridging Aid – German government ³⁷ <i>Grant</i>	The bridging aid has the objective to secure the economic existence of affected companies, the self-employed and freelancers. In the event of a substantial loss of revenue due to the coronavirus crisis, fixed costs are partially reimbursed.	Companies and organisations from all sectors are eligible, provided they are not qualified to participate in the Economic Stabilisation Fund (which focuses on large companies with more than 250 employees). An important prerequisite is a revenue decrease between April and May 2020 by at least 60% from the previous year. The application is submitted digitally in cooperation with a tax advisor, auditor or sworn accountant.	In the months of June until August 2020, beneficiaries are able to receive grants of up to € 50,000 per month. They can be used to cover rents and leases, financing costs, other fixed expenses, costs for trainees, and property taxes. The reimbursements are based on the drop in revenues; basically, the bigger the drop, the higher the subsidy. The total budget amounts to € 25 billion.
Immediate Assistance Programme - German government ⁴⁸ <i>Grant</i>	The objective of this programme is to cover operating costs of small businesses affected by the coronavirus with little administrative effort.	Applicants must be self-employed, micro-entities or small companies (i.e. up to ten employees – full-time equivalents).	This is particularly relevant to small, family owned hotels. Through this programme, a one-time grant of up to € 15,000 for three months is offered, with a foreseen total budget of € 50 billion.
Relief in electricity costs – German government ⁴⁸ <i>Grant</i>	This measure aims to reduce the cost of electricity.	No requirements.	Starting in 2021, the German Renewable Energy Sources Act (Erneuerbare-Energien-Gesetz [EEG]) surcharge will be reduced to 6.5 cents/kWh in 2021 and to 6.0 cents/kWh in 2022 through grants from the federal budget. This will help to reduce energy costs in hotels.
Special Programme - KfW ³⁸ <i>Loan</i>	The programme aims to provide quick access to liquidity for businesses of all sizes during the coronavirus crisis.	The application process has been significantly streamlined and prerequisites have been relaxed loans of up to € 3 million per company are now processed through	Flexible financing structures are provided for investments and working capital. Four options for taking out this loan are available for the hotel sector (i.e. Enterprise resource planning [ERP] Start-up Loans; Direct KfW participation in

³⁷ Bundesministerium der Finanzen (2020c): Corona Überbrückungshilfe des Bundes startet. Retrieved 28.07.2020 from: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Schlaglichter/Konjunkturpaket/2020-07-08-ueberbrueckungshilfe.html>

³⁸ KfW Group (2020): KfW coronavirus aid: loans for companies. Retrieved 20.07.2020 from: <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Companies/KfW-Corona-Hilfe/>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
		regular bank / financing partners, thus KfW refrains from conducting its own risk assessment. The loans are based on age and size of the company and are available to companies who can prove financial difficulties due to the coronavirus crisis.	syndicated loans; KfW Entrepreneur Loans; and the KfW Quick Loan Programme 2020). The loan terms are now improved (e.g. 3% interest rates for up to 10 years), cover a higher share of companies' risks, are processed in a more unbureaucratic way, and can be accessed in a step-wise-manner.
VAT reduction - German government ³⁹ <i>Fiscal</i>	This instrument stimulates consumption during the coronavirus crisis.	No requirements.	From 1 July 2020 until 31 December 2020 the VAT is reduced from 19% to 16%, and the reduced rate from 7% to 5%. Hoteliers can benefit from reduced prices on necessary goods.
Tax related measures – German government ⁴⁰ <i>Fiscal</i>	The objective of Germany's tax related measures are to improve liquidity for those suffering from the consequences of the coronavirus lockdown.	Applications can be completed through the tax office.	The following measures are available for hotel enterprises and/or employees: • Refunds of tax payments (receive sooner); • Adjusted tax prepayments (pay less); • Higher compensation for short-time work are tax exempted (pay less); • Tax deferrals (pay later); and • Suspension of enforcement measures (pay later).
Short-time work – German government ⁴¹ <i>Fiscal</i>	The objective of the short-time work scheme is to maintain employment levels and avoid layoffs. In order to relieve companies, the state pays for a portion of the employees' salaries.	Applications are filed by companies directly with the Federal Employment Agency and are retroactive from 1 March 2020. Negative balances no longer need to be built up in order to claim compensation, as previously required. The scheme is also available for temporary and agency workers.	The rules governing short-time work allowances have been relaxed so that businesses can use the scheme once 10% of employees are affected by a loss of work (compared to the usual 33%) due to coronavirus lockdowns.

³⁹ Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2020): Konjunkturpaket – "Ein ambitioniertes Programm". Retrieved 20.07.2020 from: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/konjunkturpaket-1757482>

⁴⁰ Bundesministerium der Finanzen (2020d): Infographics on the Protective Shield. Retrieved 15.07.2020 from: https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Bilderstrecken/Media_Centre/Graphics/2020-04-14-corona/2020-04-14-corona.html

⁴¹ Bundesministerium der Finanzen (2020e): Protective shield to manage the coronavirus pandemic: Compensation for short-time work. Retrieved 20.08.2020 from: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Standardartikel/Topics/Priority-Issues/Corona/2020-03-24-protective-shield-short-time-work.html>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
Corona Navigator – BAFA & the Federal Government Centre of Excellence for Tourism ⁴² <i>Advisory</i>	The navigator collects and bundles information (e.g. news, facts, analyses and funding) related to the coronavirus crisis to disseminate to tourism professionals, focusing on sector-specific measures to recover from the coronavirus lockdown. The main objective is to keep tourism enterprises informed on the latest guidelines for operating with improved health and safety and available financial subsidies.	No requirements.	This website is specific to the tourism sector. Hoteliers can find funding options using the financing search feature specific to their region and needs.
Greece			
New legislation for the promotion of installation of small windmills – Greek government ⁴³ <i>Regulatory</i>	This regulation promotes the installation of windmills and RES to all companies and investors.	Accessible to businesses to install small wind turbines.	The new institutional framework concerns the installation of small wind turbines. Installed power stations up to sixty (60) kW are connected to the low voltage distribution network. The stations are exempted from the obligation to issue a Producer Certificate and Installation and Operation Licenses.
Articles 61, 65, 70 and 71 of the act of Legislation issued on the 13 April 2020 – Greek government ⁴⁴ <i>Regulatory</i>	This measure aims to address the ongoing consequences of the COVID-19 pandemic by guaranteeing future business for the tourism sector.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	Provisions of Article were in force from 15 April 2020 until 6 July 2020 and outlined that vouchers should be provided instead of refund in case of cancelation of trips (hotels, flights, sea travels).

⁴² Kompetenzzentrum Tourismus des Bundes (2020): Corona-Navigator – Wichtige Informationen für den Tourismus. Retrieved 15.07.2020 from: <https://corona-navigator.de/>

⁴³ Greek Government (2020i): Government Gazette 3150 date 30/7/2020

⁴⁴ Greek Government (2020f): Government Gazette A 84

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
Article 2 of the act of Legislation issued on the 20 th March 2020 – Implementing Agency ⁴⁵ <i>Grant / Regulatory</i>	This legislation has the objective to increase liquidity for companies.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	Rent reduction of up to 40% was available until the end of August 2020. The lessee of a professional lease to establish a business, for which special and extraordinary measures have been taken to suspend or temporarily prohibit operation for preventive or repressive reasons related to COVID-19 coronavirus, is released from the obligation to pay 40% of the total rent for March, April and May 2020, by way of derogation from the existing lease provisions. Stamp duty and VAT on a case-by-case basis are recalculated and imposed on the rent resulting from the above partial payment. In some cases, rented equipment can also qualify. The partial non-payment of the rent of the first subparagraph does not give rise to a right to terminate the contract against the tenant or any other civil claim. Increased capital impairment rents payable at the commencement of the lease are repaid in full on the agreed dates.
Article 11 of the act of Legislation issued on the 20 March 2020 – Greek government ⁴⁶ <i>Grant</i>	The objective of this instrument is to strengthen flexibility in employment contracts.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	The Article allows companies to suspend the contracts of their employees, which are then paid by the government. This was available for all the companies that are not operating any more at the maximum amount.
Article 122 of Law 4714/2020 – Greek government ⁴⁷ <i>Grant</i>	The government seeks to provide subsidies for social insurance contributions for seasonal operating companies.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	Exceptionally, for the period from 15 June 2020 to 30 June 2020, the employers' insurance contributions corresponding to the time during which the employees are not employed, are paid from the State Budget at a rate of 60%. For the period from 1 July 2020 to 15 October 2020, 100% of the total insurance contributions corresponding to

⁴⁵ Greek Government (2020g): Government Gazette A 68. Retrieved 20.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/%CE%A0%CE%9D%CE%A020.03.2020/2020>

⁴⁶ Greek Government (2020a): Government Gazette A 68 20-03-2020

⁴⁷ Greek Government (2020b): Government Gazette A 148

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
			the time during which the employees are not employed are paid by the State Budget.
Support from Banking sector – Financial Institutions <i>Grant</i>	The grant supports working capital loans to enhance the liquidity of companies that have been suspended or restricted due to the COVID-19 pandemic.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	Loans are eligible for a 100% subsidised interest rate for two years. Banks have additionally deferred capital and interest repayments on loans. The loans are granted directly by partner banks after evaluation. As a result the company only pays the capital for 2 years. For the rest of the loan 40% of the interest rate is subsidized. At the end of the two years, the interest is paid by the company.
Article 3 of the act of Legislation issued on the 30 th of March 2020 – Greek government ⁴⁸ <i>Grant</i>	This subsidy aims to support companies that have been financially affected by the appearance and spread of COVID-19 coronavirus.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	1. Companies which have been financially affected by the appearance and spread of COVID-19 coronavirus may be granted repayable aid, in whole or in part, in the form of a 'repayable advance'. 2. The aid shall be granted in accordance with the provisions of C (2020) 1863 / 19.3.2020 Communication from the European Commission "Provisional framework for State aid measures to support the economy during the current outbreak of COVID-19" and after approval of the relevant aid scheme by the Commission. The aid may also be granted in accordance with Commission Regulation (EU) 1407/2013 of 18 December 2013 (L 352/1) on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the functioning of the European Union to de minimis aid. 3. By joint decision of the Ministers of Finance and Development and Investment, the beneficiaries are determined, the amount of aid, the conditions for granting and returning it, the relevant application process, the required data, the method of payment and return of aid, the

⁴⁸ Greek Government (2020h): Government Gazette A 75. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/%CE%A0%CE%9D%CE%A030.03.2020/2020>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
			obligations of beneficiaries , as well as any other details for the application of this. 4. The aid in the form of a "repayable advance" is unsecured, tax-free and is not offset against any debt.
Green restart scheme – Ministry of Environment ⁴⁹ <i>Grant</i>	The purpose of this action is to strengthen the market for pure electric or hybrid electric vehicles.	Accessible to all businesses, including all hotel enterprises.	Grant for electric mobility with a budget of € 100 million to support the purchase of electric or hybrid vehicles (with a CO ₂ emission limit of 50 g / km), including two-wheelers, tricycles and bicycles, with the possibility of withdrawing (or replacing) the old vehicle, and installation of "smart" home recharging point. Hotels are able to replace vehicles in their fleet by using this instrument.
Article 11 of the act of Legislation issued on the 20 March 2020 – Greek government ⁵⁰ <i>Grant</i>	The objective of this instrument is to strengthen flexibility in employment contracts.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	The Article allows companies to suspend the contracts of their employees, which are then paid by the government. This is available for all the companies that are not operating any more at the maximum amount.
Article 2 of the act of Legislation issued on the 11 March 2020 – Greek government ⁵¹ <i>Fiscal</i>	The objective of this subsidy is to improve fiscal liquidity of the companies.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	Suspension of tax payments was made for the period from March until June for companies that have been financially affected due to the appearance and spread of coronavirus COVID-19 as well as in employees of these companies. The payment deadlines may also be extended. During the period of extension of the deadline and suspension of payment, the amounts due are not charged with interest or surcharges. The provisions also include leasing of real estate to companies that have been financially affected due

⁴⁹ Greek Ministry of Environment (2020): I move electrically. Retrieved 30.09.2020 from: <https://kinoumeilektrika.gov.gr/>

⁵⁰ Greek Government (2020j): Government Gazette A 68 20-03-2020

⁵¹ Greek Government (2020c): Government Gazette A 55. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/%CE%A0%CE%9D%CE%A011.03.2020/2020>

Name and type of instrument ³	Objectives	Requirements to access instrument	Details (Relation to hotel industry, functionality)
			to the appearance and spread of the COVID-19 coronavirus.
Article 18 of Law 4714/2020 – Greek government ⁵² <i>Fiscal</i>	This fiscal instrument aims to increase liquidity for companies.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	The obligation to pay tax in advance for the current fiscal year is reduced by 30% to 100% depending on the drop of income of the company's 2020 net income.
Article 11 of Law 4690/2020 – Greek government ⁵³ <i>Fiscal</i>	The reduction of VAT intends to provide companies in the hospitality sector with more liquidity and to reduce costs.	No restriction to access the instrument – companies and organisations from all sectors are eligible.	The reduction of VAT on F&B and on transport from 24% to 13%. The provisions apply from 1 June 2020 until 31 October 2020.
COVID-19 Governmental portal – Greek government ⁵⁴ <i>Advisory</i>	The objective of the COVID-19 website is to keep all citizens informed with up-to-date information.	Accessible to businesses and public.	The website is a governmental portal with all the COVID-19 statistics and legislation per sector.

⁵² Greek Government (2020d): Government Gazette A 148. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/4714/2020>

⁵³ Greek Government (2020e): Government Gazette A 104

⁵⁴ Hellenic Republic Government (2020): The official information website for the measures taken by the Greek Government for the new coronavirus. Retrieved 28.09.2020 from: <https://covid19.gov.gr/>

3.2 Καλές πρακτικές για τη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου τα οποία συμβάλλουν στην επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου

Στην προηγούμενη ενότητα, παρουσιάστηκαν διάφορα μέτρα για τη στήριξη της ανάκαμψης του ξενοδοχειακού κλάδου, με έμφαση στα άμεσα μέτρα. Ωστόσο, τα μέτρα μπορούν να συνδυάζουν οικονομικά και περιβαλλοντικά στοιχεία, τα οποία είναι απαραίτητα για μια πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου. Σε αυτήν την ενότητα, καταγράφονται ορισμένα παραδείγματα - καλές πρακτικές - που στηρίζουν την οικονομική ανάκαμψη που σχετίζεται με την πανδημία και συνδυάζονται με την ανάγκη για μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου. Τα μέτρα στοχεύουν συγκεκριμένα τον ξενοδοχειακό κλάδο και παρέχουν συστάσεις και δράσεις που συμβάλλουν στη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου και την πράσινη επανεκκίνηση και ταυτόχρονα βοηθούν στην αποκατάσταση των οικονομικών επιπτώσεων που προκλήθηκαν λόγω της πανδημίας.

Σχέδια στήριξης για τη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου σε ΜμΕ (non-ETS sectors) – Τμήμα Περιβάλλοντος, Υπουργείο Γεωργίας Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος

Μέτρα επιχορήγησης – Κύπρος

Για υποστήριξη των ΜμΕ μέσω της πανδημίας του κωρονοϊού, σε συνεργασία με τοπικούς φορείς και χρηματοδότηση από Climate-KIC και European Climate Initiative (EUKI), το Τμήμα Περιβάλλοντος ετοίμασε ένα προσχέδιο Σχεδίου Χορηγιών για τη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου.

Το σχέδιο στήριξης που ετοιμάστηκε από το Τμήμα Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος της Κύπρου, στοχεύει στη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου σε διάφορους τομείς εκτός του ETS, επιδοτώντας επιχειρήσεις και οργανισμούς με επαληθευμένες μειώσεις εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου. Οι μειώσεις των αερίων του θερμοκηπίου επικυρώνονται με ήδη μελετημένη και δοκιμασμένη μεθοδολογία και εργαλεία. Η μεθοδολογία και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προγράμματος Business4Climate (Climate-KIC, EUKI), όπου συμμετείχε το Τμήμα Περιβάλλοντος.

Την περίοδο 2021-2023 θα διατεθεί χρηματοδότηση έως 20 εκατομμύρια ευρώ. Αυτό το σύστημα στήριξης θα καλύπτει μόνο ένα μέρος του κόστους μείωσης των αέριων εκπομπών ισοδύναμων τόνων διοξειδίου του άνθρακα. Το έτος αναφοράς για τις αέριες εκπομπές είναι το 2018. Επομένως, το σύστημα δεν καλύπτει μειώσεις αέριων εκπομπών με αναδρομική ισχύ, δηλαδή πριν από την ημερομηνία εφαρμογής του Σχεδίου. Οι πιστοποιημένες εταιρείες με επικυρωμένες μειώσεις εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου θα λάβουν χορηγία, την εκάστοτε ισχύουσα τιμή της άδειας άνθρακα (tCO_{2eq}) για κάθε tCO_{2eq} που έχει μειωθεί, σε σχέση με το έτος αναφοράς και ως το 2030, από την ημερομηνία εφαρμογής ενός μέτρου μείωσης των εκπομπών. Το Σχέδιο αναμένεται να τεθεί σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2021 (Τμήμα Περιβάλλοντος Κύπρου 2020).

Μέτρα μείωσης των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου

Μελέτες έχουν δείξει ότι η εφαρμογή αυτού του μέτρου θα έχει **άμεση επίπτωση στη μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου**. Απαιτούμενη μείωση των εκπομπών εκτός του ETS το 2030, σύμφωνα με το Effort Sharing Regulation και το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια & το Κλίμα της Κύπρου: μείωση περίπου 1.000 ktons CO_{2eq} σε σύγκριση με το 2005. Το επίσημο σενάριο Business as Usual ως το 2030, απαιτείται μείωση 1.100 ktons για την επίτευξη του στόχου του 2030. Το πρόγραμμα θα συμβάλει σε μειώσεις περίπου 500 ktons ή 11,2% το 2030. Σύμφωνα με το σενάριο Business as Usual οι εκπομπές του 2030, προβλέπονται στα 4.458 ktons CO_{2eq}.

Πρόγραμμα ενεργειακής απόδοσης – Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW)

Μέτρα επιχορηγήσεων μέσω δανείων με χαμηλό επιτόκιο – Γερμανία

Η ενεργειακή απόδοση μπορεί να δημιουργήσει ευκαιρίες για τη μείωση του κόστους, ειδικά σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Λαμβάνοντας υπόψη την κρίση που προκλήθηκε λόγω του κορωνοϊού, η γερμανική κυβέρνηση διέθεσε 1 – 2,5 δισεκατομμύρια ευρώ για ενίσχυση των προγραμμάτων ενεργειακής απόδοσης KfW το 2020 και το 2021. Το πρόγραμμα επικεντρώνεται στη μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στα κτίρια (Bundesministerium der Finanzen 2020^a).

Στη Γερμανία, το πρόγραμμα ενεργειακής απόδοσης αποτελεί βασικό μέσο υποστήριξης, καθώς βοηθά οικονομικά περίπου το ένα τρίτο όλων των ανακαινίσεων κτιρίων. Επιχειρήσεις όλων των μεγεθών και από όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, μπορούν να υποβάλουν αίτηση για δάνειο μέσω της κανονικής τους τράπεζας. Ενώ υπάρχουν πολλές επιλογές για δάνεια στο πλαίσιο του προγράμματος, τα ξενοδοχεία είναι επιλέξιμα για το δάνειο ενεργειακής απόδοσης για κατασκευή και ανακαίνιση, το οποίο υποστηρίζει τη μείωση του ενεργειακού κόστους σε εμπορικά κτίρια. Το δάνειο διατίθεται για χρηματοδότηση ετήσιου ποσοστού 1% (APR) έως και 25 εκατομμύρια ευρώ είτε για νέα κατασκευή ή ανακαίνιση υφιστάμενου κτιρίου, λαμβάνοντας υπόψη τα πρότυπα KfW (KfW 2020b). Το πρότυπο καθορίζεται μέσω της κατανάλωσης ενέργειας που απαιτείται από το κτίριο σε σύγκριση με ένα κτίριο αναφοράς (ως ποσοστό). Έτσι, ένα κτίριο KfW 70 καταναλώνει μόνο το 70% της ενέργειας του κτιρίου αναφοράς. Αυτό το δάνειο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη χρηματοδότηση ορισμένων μέτρων όπως:

- Ενεργειακές ανακαινίσεις εμπορικών κτιρίων που πληρούν τα πρότυπα KfW Efficiency Building 70, 100 ή Monument (δηλ. απλουστευμένη έκδοση του καθεστώτος υποστήριξης για τη μετασκευή ιστορικών κτιρίων που αξίζουν ιδιαίτερα προστασία)
- Μεμονωμένα μέτρα για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, όπως θερμομόνωση, φωτισμό (μεταξύ άλλων), και,
- Νέα κατασκευή εμπορικών κτιρίων που πληρούν τα πρότυπα 55 ή 70 της KfW Energy Efficiency Building.

Ο ακρογωνιαίος λίθος του προγράμματος είναι το σύστημα επιδότησης αποπληρωμής, όπου η υψηλότερη εξοικονόμηση ενέργειας που επιτυγχάνεται οδηγεί σε υψηλότερες επιχορηγήσεις. Ανάλογα με το επίπεδο εξοικονόμησης ενέργειας που επιτυγχάνεται, η εταιρεία μπορεί να λάβει επιδότηση έως και 27,5% (KfW 2020b).

Μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου

Μελέτες έχουν δείξει μείωση **9,5 εκατομμυρίων τόνων ισοδύναμου CO₂ (CO_{2e})** στη Γερμανία από έργα που χρηματοδοτήθηκαν μέσω των προγραμμάτων της KfW (KfW 2018). Η μεγαλύτερη μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου παρατηρήθηκε σε παλιά κτίρια. Στο πλαίσιο του προγράμματος Energy Efficient Refurbishment, υποστηρίζονται **μειώσεις εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου** καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής ενός κτιρίου, όπως ο προγραμματισμός, η προετοιμασία, η θέση σε λειτουργία και το κόστος κατασκευής και υλοποίησης, συμπεριλαμβανομένων των **συστημάτων διαχείρισης ενέργειας**. Το πρόγραμμα επιτρέπει στις εταιρείες να επενδύσουν σε **καινοτόμες τεχνολογίες για την προστασία του κλίματος**, όπως η ψηφιοποίηση ή η αποθήκευση ενέργειας, και την αποτελεσματική χρήση της ενέργειας. Τέλος, οι ελάχιστες τεχνικές απαιτήσεις και τα επίπεδα εξοικονόμησης ενέργειας για επιδοτήσεις αποπληρωμής διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη μεγαλύτερων ποσοστών μείωσης των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου (KfW 2018).

Ετοιμότητα επενδύσεων σε Πράσινα Χρηματοδοτικά Προγράμματα - International Finance Corporation (IFC) & UNWTO

Συμβουλευτικά μέσα – Διεθνή

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO) (United Nations World Tourism Organization) έχει συνεργαστεί με το IFC της Παγκόσμιας Τράπεζας (WBG) σε προγράμματα τεχνικής κατάρτισης που στοχεύουν στη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάκαμψης ξενοδοχείων από την κρίση που προκλήθηκε λόγω του κορωνοϊού. Σειρά από εργαστήρια έχει σαν στόχο την προώθηση χρηματοδότησης για την προστασία του κλίματος και στην επιτάχυνση της ανάκαμψης του τουρισμού και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το συμβουλευτικό πρόγραμμα περιλαμβάνει μια σειρά διαδικτυακών σεμιναρίων και εργαστηρίων κατάρτισης που εστιάζουν στην ανάκαμψη της τουριστικής βιομηχανίας. Ταυτόχρονα, προωθείται η πράσινη χρηματοδότηση για την ενίσχυση της βιωσιμότητας σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας του τουρισμού (UNWTO 2020e). Το πρόγραμμα παρέχει πρώτα μια γενική επισκόπηση των τουριστικών επενδύσεων. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η πρόσβαση σε πράσινους μηχανισμούς χρηματοδότησης, με έμφαση στα αειφόρα ξενοδοχεία. Παρέχονται μελέτες περιπτώσεων, οι οποίες επισημαίνουν τα πράσινα κίνητρα κυβερνήσεων και τις πράσινες επενδυτικές στρατηγικές, προκειμένου να δείξουν στους ξενοδόχους πώς μπορεί να ενισχυθεί η κερδοφορία τους μέσω των συγκεκριμένων προγραμμάτων. Καθ' όλη τη διάρκεια του εκπαιδευτικού προγράμματος, δημιουργείται μια ισχυρή επιχειρηματική ιδέα για τα βιώσιμα-αειφόρα ξενοδοχεία. Στο τέλος του προγράμματος, οι συμμετέχοντες μπορούν να έχουν την διαπίστωση κατάρτισης του Excellence in Design for Greater Efficiencies (EDGE). Οι εκπαιδευτές στοχεύουν κυβερνητικούς αξιωματούχους, επενδυτές στον ξενοδοχειακό κλάδο και τουριστικούς επενδυτές. Η εγγραφή είναι δωρεάν και διαθέσιμη για άτομα που ενδιαφέρονται ή εργάζονται στον τουριστικό κλάδο, συμπεριλαμβανομένων των διαχειριστών των ξενοδοχείων, των διαχειριστών ακινήτων, των συμβούλων επενδύσεων και των υπευθύνων έργων. Επιπλέον, σε όλα τα προηγούμενα διαδικτυακά σεμινάρια, το εκπαιδευτικό υλικό παρέχεται **δωρεάν** στο διαδίκτυο στη διεύθυνση <https://www.unwto.org/green-investments-for-sustainable-tourism>.

Μέτρα μείωσης των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου

Κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, δόθηκε έμφαση στην αναγκαιότητα για **αειφόρο ανάπτυξη** στον τουριστικό τομέα, μέσα από τα **μέτρα προώθησης της πράσινης ανάπτυξης** και εντοπίζοντας στοιχεία στην αλυσίδα αξίας του ξενοδοχείου για βελτίωση της απόδοσης και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών. Συμπεριλαμβάνονται συγκεκριμένες ενότητες για **δράση ως προς την κλιματική αλλαγή** και την **κυκλική οικονομία**. Δίνεται έμφαση στην υιοθέτηση **πράσινων τεχνικών κατασκευής κτιρίων**, συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και πράσινης πιστοποίησης. Η παρουσίαση δεξιοτήτων στη δημιουργία τεχνικών που προσανατολίζονται περισσότερο σε νέες επενδύσεις, οδεύει προς την **απεξάρτηση από τον άνθρακα**, τις **ενεργειακές ανακαινίσεις** και στη χρήση των διαθέσιμων κυβερνητικών χρηματοδοτικών μέσων σε όλο τον κόσμο (UNWTO 2020e).

Πακέτο ανάκαμψης του Τουρισμού από τη νόσο COVID-19 - United Nations World Tourism Organisation (UNWTO)

Συμβουλευτικά μέσα – Διεθνή

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO) δημοσίευσε σειρά προτάσεων για την τουριστική βιομηχανία, προκειμένου να στηρίξει τη βιώσιμη ανάκαμψη από την κρίση που προκλήθηκε λόγω της πανδημίας.

Ο UNWTO δημιούργησε το πακέτο *Tourism Recovery Technical Assistance Package* (UNWTO 2020b) και το *One Planet Vision for a Responsible Recovery of the Tourism Sector* (UNWTO 2020c), με στόχο την παροχή συγκεκριμένων συστάσεων για τους τουρίστες κατά τη διάρκεια της κρίσης της πανδημίας. Τα πακέτα δίνουν μεγάλη σημασία στην πράσινη ανάκαμψη και την ενσωμάτωση των δεικτών των στόχων αειφόρου ανάπτυξης (SDGs). Οι προτάσεις των δύο πακέτων παρέχουν στις κυβερνήσεις, στον ιδιωτικό τομέα, και στη διεθνή κοινότητα, έναν κατάλογο μέτρων για την αποκατάσταση του τουριστικού τομέα, συμπεριλαμβανομένου της μείωσης των απωλειών θέσεων εργασίας και της πτώχευσης των εταιρειών. Το Πακέτο *Tourism Recovery Technical Assistance Package* παρέχει βασικά στοιχεία για την ανάκαμψη, ενώ το *One Planet Vision* επικεντρώνεται στην ενσωμάτωση των SDGs και των στόχων της Συμφωνίας του Παρισιού. Οι συστάσεις του *Tourism Recovery Technical Assistance Package* εμπίπτουν σε τρεις βασικούς πυλώνες στο πακέτο:

1) **Οικονομική Ανάκαμψη** – Παροχή βοήθειας (ειδικά για ΜμΕ) για την εφαρμογή κυκλικών λύσεων που εξετάζουν ολόκληρη την τουριστική αλυσίδα, εντοπίζοντας ευκαιρίες χρηματοδότησης για τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης του κλάδου, συμπεριλαμβανομένων διαφορετικών λύσεων και δημιουργώντας καταναλωτικές και παραγωγικές στρατηγικές για οικονομική ανάκαμψη σε όλο το φάσμα της τουριστικής αλυσίδας.

2) **Διαφήμιση Προώθηση** – Δημιουργία στρατηγικών μάρκετινγκ βάσει των νέων απαιτήσεων που δημιουργήθηκαν για τον τουρισμό μετά την πανδημία. Για παράδειγμα, η προώθηση του οικο-τουρισμού, η ενίσχυση των ταξιδιών εκτός περιόδων αιχμής, τα εγχώρια ταξίδια, και διάφορες προσφορές αξιοθέατων σε νέες αγορές-στόχους.

3) **Θεσμική ενίσχυση και Προσαρμοστικότητα** – Ενίσχυση ικανοτήτων για αντιμετώπιση κρίσεων, όπως ενίσχυση της γνώσης των υπευθύνων για λήψη αποφάσεων και άλλων σημαντικών θεσμικών παραγόντων σε θέματα SDGs, ανάπτυξη ικανοτήτων για το σχεδιασμό μηχανισμών και χαρτών πορείας με κατεύθυνση την δημιουργία ενός αειφόρου τουρισμού.

Ταυτόχρονα, το *One Planet Vision* παρέχει πιο λεπτομερείς συστάσεις για την απαλλαγή από τον άνθρακα και τη βιωσιμότητα του τουριστικού τομέα στο μέλλον. Οι συστάσεις καλύπτουν τα θέματα της δημόσιας υγείας, της κοινωνικής ένταξης, της διατήρησης της βιοποικιλότητας, της δράσης για το κλίμα, της κυκλικής οικονομίας, της διακυβέρνησης και της χρηματοδότησης, προκειμένου να αναδιαμορφωθεί ο τουριστικός τομέας προς τη βιωσιμότητα, κάνοντας τη βέλτιστη χρήση των πόρων, της γνώσης και της εμπειρίας.

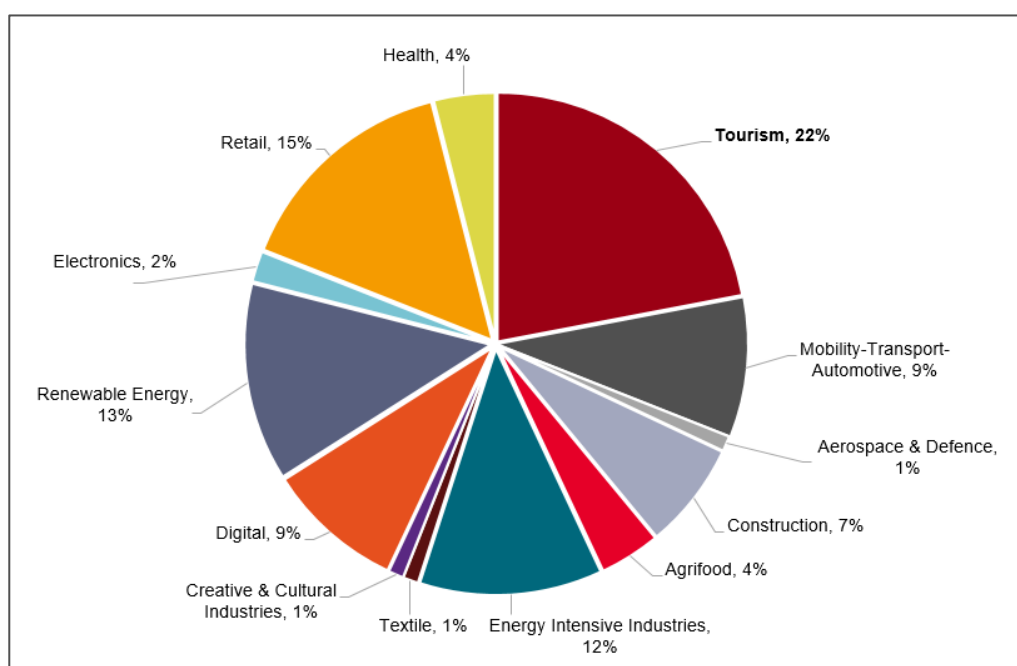

Μέτρα μείωσης των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου

Αυτό που δεν μετριέται, δεν μπορεί να μετριάσει, έτσι η σημασία της παρακολούθησης των εκπομπών CO₂ από τον τομέα του τουρισμού επισημάνθηκε από το UNWTO *One Planet Vision*. Πρωωθεί, συγκεκριμένες συστάσεις για τις τουριστικές επιχειρήσεις για μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα μέσω της απομάκρυνσης πηγών άνθρακα (είτε άμεσα μέσω των φυσικών συστημάτων στο χώρο ή μέσω πιστώσεων), να δίνεται περισσότερη έμφαση στην αλυσίδα αξίας όσον αφορά την κατανάλωση και την παραγωγή (UNWTO 2020c). Ταυτόχρονα, το πακέτο προωθεί την κυκλική οικονομία μέσα από καινοτόμες λύσεις, όπως την ψηφιοποίηση, σε όλη την τουριστική αλυσίδα αξίας.

4 Συστάσεις πολιτικής/ Προτάσεις για μια πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου

Όπως παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες, η ΕΕ και οι κυβερνήσεις στις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα έχουν καταβάλει προσπάθειες για την εφαρμογή μέτρων στήριξης για την ανάκαμψη του ξενοδοχειακού κλάδου από την πανδημία. Η Εικόνα 17 δείχνει τους κύριους τομείς (που αντιπροσωπεύουν περίπου το 70% της οικονομίας της ΕΕ) και τα αντίστοιχα εκτιμώμενα κενά επενδύσεων που εντοπίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείχνει ότι, ο τουριστικός τομέας έχει το μεγαλύτερο επενδυτικό κενό και αυτό θα πρέπει να καλυφθεί, γεγονός που αντιπροσωπεύει την έντονη ανάγκη για πρόσθετη χρηματοδότηση (EC 2020p). Τα θέματα μιας «πράσινης και ψηφιακής αλλαγής» προορίζονται να οδηγήσουν τις τρέχουσες προσπάθειες προς την ανάκαμψη του τουρισμού. Τα περισσότερα υφιστάμενα μέτρα δεν αντιμετωπίζουν άμεσα τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και στην πραγματικότητα, έχει δοθεί μικρή έμφαση στο θέμα κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Οι ξενοδόχοι και οι ενδιαφερόμενοι φορείς στις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα, έχουν δηλώσει ότι υπάρχει περιορισμένος χρόνος και πόροι για τα ξενοδοχεία για να μπορέσουν να μειώσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, καθώς δεν έχουν ανακάμψει ακόμη οικονομικά από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τουρισμός συνεισφέρει σημαντικό μερίδιο σε πολλές ευρωπαϊκές οικονομίες, είναι ζωτικής σημασίας να εισαχθούν περαιτέρω μέτρα στήριξης, για να παρασχεθεί στον τομέα αυτό η απαραίτητη υποστήριξη που χρειάζεται για μια βιώσιμη ανάκαμψη.

Εικόνα 17: Βασικά κενά επενδύσεων σε βασικούς τομείς (EC 2020p)

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, σχετικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο της Κύπρου, της Γερμανίας και της Ελλάδας, διανεμήθηκαν ερωτηματολόγια σε διάφορους άμεσα εμπλεκόμενους φορείς, οι οποίοι κλήθηκαν να μοιραστούν τη γνώμη τους σχετικά με το ποια πρόσθετα χρηματοοικονομικά και μη χρηματοοικονομικά μέτρα στήριξης απαιτούνται, για την προώθηση της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον κλάδο. Οι απαντήσεις συλλέχθηκαν, αναλύθηκαν και ομαδοποιήθηκαν, προκειμένου να δημιουργηθούν οι επόμενες συστάσεις. Η Εικόνα 18 δείχνει τα προτεινόμενα χρηματοοικονομικά μέτρα, ενώ η Εικόνα 19 παρουσιάζει τα μη χρηματοοικονομικά μέτρα. Το σχετικό μέγεθος και η ένταση του χρώματος δείχνουν την προτίμηση μεταξύ των ενδιαφερομένων και στις τρεις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα.

Εικόνα 18: Προτιμήσεις των ενδιαφερομένων φορέων για μέτρα οικονομικής στήριξης στον ξενοδοχειακό κλάδο για την προώθηση της πράσινης επανεκκίνησης

Οι πιο δημοφιλείς προτάσεις μεταξύ των ξενοδόχων ήταν: η χρηματοδότηση της εφαρμογής πράσινων πιστοποιήσεων, η παροχή επιχορηγήσεων για μεμονωμένα μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας και χρήσης ΑΠΕ κυρίως για θέρμανση/ψύξη, η μείωση των εταιρικών ή άλλων φόρων, η παροχή δανείων χαμηλού επιτοκίου με κρατικές εγγυήσεις ή άλλες εξασφαλίσεις, η μετάβαση σε κυκλικά ξενοδοχεία και η ψηφιοποίηση. Σύμφωνα με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, απαιτούνται τόσο βραχυπρόθεσμα, αλλά και μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα, καθώς οι επιπτώσεις της πανδημίας αναμένεται να διαρκέσουν κατά τα προσεχή έτη.

Εικόνα 19: Προτιμήσεις των ενδιαφερομένων φορέων για υποστήριξη μέσω μη χρηματοδοτικών μέτρων για τη ξενοδοχειακή βιομηχανία για την προώθηση μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου

Όσον αφορά τα μέτρα μη χρηματοοικονομικής υποστήριξης, όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς συμφώνησαν ότι η κατάρτιση του προσωπικού για απόκτηση πράσινων δεξιοτήτων, η ανάπτυξη σχεδίων για εναλλακτικό τουρισμό και οι ρυθμίσεις που βασίζονται σε μια δομή κυκλικής οικονομίας, θα έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην υποστήριξη των ξενοδοχείων, για εφαρμογή μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

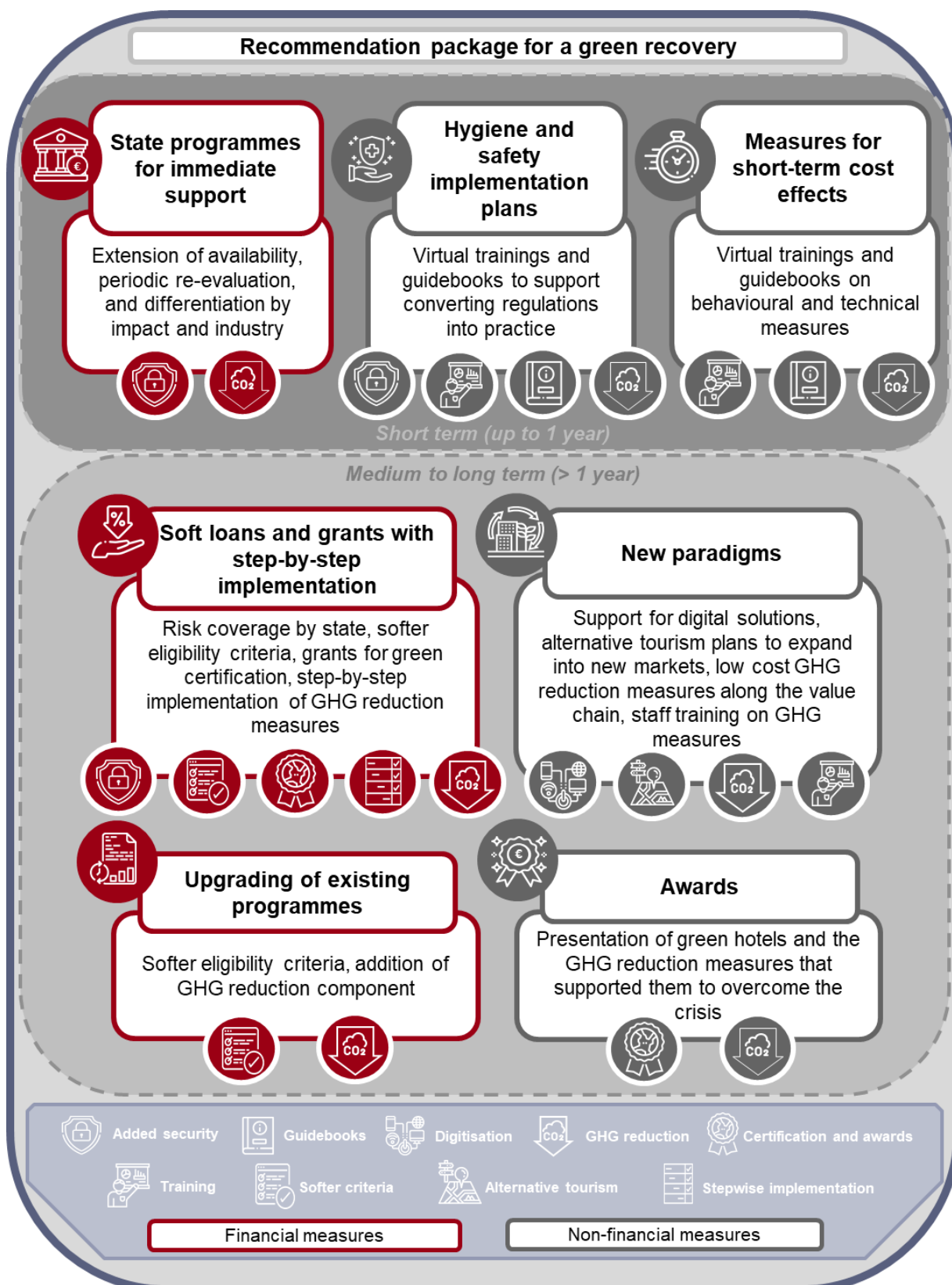
Με βάση αυτές τις απόψεις, την ανάλυση αγοράς και την αξιολόγηση των κενών στα υπάρχοντα μέτρα ανάκαμψης της ΕΕ και των χωρών που εστιάζει το πρόγραμμα, δημιουργήθηκε πακέτο με προτεινόμενα μέτρα για την προώθηση μιας πράσινης ανάκαμψης του ξενοδοχειακού κλάδου (βλ. Εικόνα 20). Στα μέτρα περιλαμβάνονται, προγράμματα βραχείας διάρκειας εργασίας (όπως το πρόγραμμα Kurzarbeit της Γερμανίας), φορολογικές απαλλαγές και μειώσεις (όπως μείωση του ΦΠΑ στην Ελλάδα) ή άλλα οικονομικά μέτρα (όπως το πρόγραμμα επιδότησης επιτοκίου του Υπουργείου Οικονομικών της Κύπρου για νέα επιχειρηματικά δάνεια).

Αυτά τα προγράμματα θα πρέπει να περιλαμβάνουν λιγότερη «γραφειοκρατία» και να έχουν ταχύτερες διαδικασίες έγκρισης, προκειμένου να εξασφαλιστούν προς τους ξενοδόχους τα απαραίτητα οικονομικά βοηθήματα και η απαιτούμενη υποστήριξη το συντομότερο δυνατό. Είναι αναγκαίο τα προγράμματα να παραμείνουν διαθέσιμα για μεγάλο χρονικό διάστημα και να επαναξιολογούνται περιοδικά, ώστε να προσδιορίζεται το ποσοστό της αποτελεσματικότητάς τους και να βελτιώνονται αναλόγως. Δεδομένου ότι υπάρχουν διαφορών ειδών ξενοδοχείων, αναμένεται πως έχουν επηρεαστεί διαφορετικά από την πανδημία. Η βοήθεια πρέπει να διανέμεται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ξενοδοχειακής μονάδας και να έχουν προτεραιότητα οι ξενοδοχειακές μονάδες με μεγαλύτερο ποσοστό επηρεασμού από την πανδημία.

Βραχυπρόθεσμα, συνιστάται η εφαρμογή γρήγορων μέτρων για άμεσα αποτελέσματα στον ξενοδοχειακό κλάδο. Αυτό απαιτεί, για παράδειγμα, μέτρα και συστάσεις που μπορούν εύκολα να εφαρμοστούν για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και κατά συνέπεια του κόστους. Επιπλέον, οι (διαδικτυακές) εκπαιδεύσεις μπορούν να περιλαμβάνουν στρατηγικές για τον αποτελεσματικό τρόπο λειτουργίας των ξενοδοχείων σε χαμηλά ποσοστά πληρότητας. Ακόμη, διάφορα σεμινάρια μπορούν να βοηθήσουν τους ξενοδόχους να ενσωματώσουν τα κρατικά διατάγματα και πρωτόκολλα, στους εσωτερικούς κανονισμούς υγείας και ασφάλειας. Μπορούν επίσης να περιληφθούν λύσεις χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, καθώς τα αυξημένα μέτρα ως προς την υγεία, έχει σταματήσει τις προσπάθειες μείωσης των αποβλήτων σε πολλά ξενοδοχεία (λόγω των μεγάλων ποσοτήτων αποβλήτων μιας χρήσης που δημιουργούνται).

Μεσοπρόθεσμα, μια βιώσιμη ανάκαμψη για τον ξενοδοχειακό κλάδο θα πρέπει να περιλαμβάνει δάνεια ταχείας σύναψης και επιχορηγήσεις για μέτρα μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Αυτή η προσέγγιση θα βοηθούσε στο να αυξηθεί το ενδιαφέρον από τους ξενοδόχους, αφού θα παρέχονται ευνοϊκοί όροι δανείων και ήπια κριτήρια επιλεξιμότητας. Για να διευκολυνθεί η πρόσβαση σε πράσινα μέτρα, θα μπορούσε η κυβέρνηση να αναλάβει την κάλυψη κινδύνων που θα παρουσιαστούν (τουλάχιστον εν μέρει), αντί να γίνει αυτό από τις εμπορικές τράπεζες. Επίσης, θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για μέτρα βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης, έξυπνης μέτρησης, τεχνολογιών ΑΠΕ, επιχορηγήσεις για πράσινη πιστοποίηση και κυκλικής οικονομίας.

Επιπλέον, οι ευκαιρίες για μειώσεις των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο με τη βοήθεια προγραμμάτων που υπήρχαν πριν από την πανδημία θα πρέπει να επαναξιολογηθούν. Για παράδειγμα, τα κριτήρια επιλεξιμότητας μπορούν να αλλάξουν και να προσαρμοστούν με τρόπο που να γίνεται ευκολότερη η πρόσβαση από τους ξενοδόχους. Στην Κύπρο, η ΟΕΒ έχει ήδη συστήσει Ομάδα Εργασίας με στόχο την προετοιμασία των υποβολών λεπτομερών προτάσεων για την πράσινη επανεκκίνηση της οικονομίας, μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων. Η πρόταση περιλαμβάνει προσθήκες στα υφιστάμενα μέτρα και μέτρα επιτάχυνσης που προβλέπονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ενέργεια και το Κλίμα. Για να διασφαλιστεί η βιώσιμη οικονομική ανάκαμψη της Κύπρου και ότι είναι σύμφωνη με τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις, ελήφθη υπόψη η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για οικονομική ανάκαμψη, με μεγάλη έμφαση στην πράσινη ανάπτυξη και στην ψηφιοποίηση της οικονομίας των ευρωπαϊκών χωρών.

Εικόνα 20: Συνοπτικός πίνακας με τα προτεινόμενα μέτρα

Προκειμένου να βρεθούν οι κατάλληλες λύσεις στην καταπολέμηση της πανδημίας, απαιτείται από τις επιχειρήσεις να προσαρμοστούν ανάλογα μέσω της εφαρμογής νέων μοντέλων. Η δημιουργία οικολογικών προορισμών, νέων τουριστικών προϊόντων και προσφορών που να είναι συναρπαστικές για τους οικολογικούς ή εγχώριους τουρίστες, μπορεί να αυξήσουν την ζήτηση. Αυτό συνεπάγεται περαιτέρω επενδύσεις στις βιώσιμες μεταφορές, την επεξεργασία των υδάτων και των αποβλήτων, το περιβάλλον και την υγεία. Για τη βελτιστοποίηση των

προορισμών, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο που θα διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ των ενδιαφερομένων φορέων (τοπικές αρχές, ξενοδοχεία, εταιρείες που προσφέρουν δραστηριότητες, τροφοδοσία κ.λπ.) και θα προωθείται η ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων με την κατάλληλη διαφήμιση και προώθηση.

Επιπλέον, τα ξενοδοχεία μπορούν να επενδύσουν σε ψηφιακές λύσεις, όπως είσοδο χωρίς κλειδί σε δωμάτια και έλεγχο του κλιματισμού μέσω εφαρμογών τηλεφώνου, παρακολούθηση της ενέργειας ή του μενού φαγητού, τον αριθμό των ατόμων στο spa και στα εστιατόρια, σαρώνοντας έναν κωδικό QR. Τέτοιες καινοτόμες λύσεις μπορούν να συμβάλουν περαιτέρω στα μέτρα υγείας και την ανθεκτικότητα των επιχειρήσεων σε περιόδους κρίσεων και απειλής της υγείας. Οι επιτόπιες επισκέψεις σε ξενοδοχεία που εφάρμοσαν τέτοιου είδους μέτρα ψηφιακής τεχνολογίας, θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες, για την περαιτέρω προώθησή τους. Πρόσθετες στρατηγικές που εστιάζουν στη δημιουργία βιώσιμων και κυκλικών αλυσίδων αξίας, με προμηθευτές που χρησιμοποιούν λιγότερες συσκευασίες, έχουν λιγότερες ανάγκες μεταφοράς και προωθούν την έννοια της μείωσης, της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης, θα ήταν επίσης επωφελείς. Οι ξενοδόχοι μπορούν να υποστηριχθούν σε αυτήν τη διαδικασία μετάβασης μέσω των αντίστοιχων εκπαιδεύσεων (χαμηλού κόστους επένδυση) για την ευαισθητοποίηση ως προς τις δυνατότητες μείωσης των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου, των υπαλλήλων και των επισκεπτών.

Τέλος, μπορούν να εγκαθιδρυθούν βραβεία για τους ξενοδόχους που αποδεικνύουν τη δέσμευσή τους στην μείωση των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, όπως το ClimaHost που χρηματοδοτείται από το Γερμανικό Υπουργείο Περιβάλλοντος, διατήρησης της Φύσης και της Πυρηνικής Ασφάλειας. Τα ξενοδοχεία που κατάφεραν να περάσουν την κρίση, λόγω των μέτρων που εφάρμοσαν για μείωση των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου, θα πρέπει να επισημανθούν και να αναγνωριστούν ως καλές πρακτικές και να εγκαθιδρυθεί σχέση συνεργασίας με άλλους ξενοδόχους. Συνολικά, αυτές οι δραστηριότητες θα μπορούσαν να υλοποιηθούν, ως μέρος μιας ειδικής καμπάνιας επικοινωνίας, που ευαισθητοποιεί τους ιδιοκτήτες ξενοδοχείων και ενημερώνει για τη διαθέσιμη υποστήριξη και τις πιθανές ευκαιρίες, για πράσινη ανάκαμψη και προώθηση των πράσινων ταξιδιών.

Συνολικά, αυτά τα μέτρα έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν την πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου. Η περίοδος μέχρι την πλήρη ανάκαμψη από την πανδημία προσφέρει μια ευκαιρία για την τουριστική βιομηχανία, να επιταχύνει τις απαραίτητες προσαρμογές για μείωση των εκπομπών αέριων του θερμοκηπίου, οι οποίες ήταν ήδη εμφανείς πριν από την πανδημία. Οι τάσεις δείχνουν ξεκάθαρα την αυξανόμενη επιθυμία των ταξιδιωτών να εντοπίζουν και να προσαρμόζουν τα ταξίδια τους στις προσωπικές τους ανάγκες, να αναζητούν νέες εμπειρίες και νέους τρόπους αλληλεπίδρασης, καθώς και την αυξανόμενη σημασία της βιωσιμότητας. Στην πραγματικότητα, ορισμένες από τις τάσεις που είχαν ήδη αναδυθεί πριν από την πανδημία, έχουν γίνει ακόμη εντονότερες λόγω της πανδημίας, όπως η ανάγκη για βιώσιμο τουρισμό, η αύξηση της ψηφιοποίησης του τουρισμού και την δημιουργία πιο έντονων εμπειριών με αυξημένο το στοιχείο της αυθεντικότητας.

5 Συμπεράσματα

Αυτή η έκθεση ετοιμάστηκε με στόχο να παρέχει μια επισκόπηση των επιπτώσεων του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο σε επίπεδο των χωρών που εστιάζει το πρόγραμμα (Κύπρος, Γερμανία και Ελλάδα) και σε επίπεδο ΕΕ. Έχει σκοπό να δημιουργήσει συστάσεις για μια πράσινη επανεκκίνηση του ξενοδοχειακού κλάδου μετά την πανδημία. Τα αποτελέσματα αυτής της έκθεσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να καθοδηγήσουν τα ενδιαφερόμενα μέρη του ξενοδοχειακού κλάδου, τους υπεύθυνους για τη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη πολιτικής, στην ανάπτυξη νέων μέτρων εφαρμογής, καθώς και την κλιμάκωση ή εμπλουτισμό των υπάρχοντων μέτρων, για την αντιμετώπιση των κρίσιμων ζητημάτων που σχετίζονται με την οικονομική αναστάτωση της τουριστικής βιομηχανίας που προκαλείται από την πανδημία και τους συναφείς ταξιδιωτικούς περιορισμούς.

Ειδικά, αυτό το έγγραφο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να βοηθήσει τις συζητήσεις που αφορούν ολιστικές προσεγγίσεις στην προσπάθεια ανάκαμψης, όχι μόνο στις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα αλλά και σε ολόκληρη την ΕΕ. Προκειμένου να εντοπιστούν κρίσιμα ζητήματα, πραγματοποιήθηκε αξιολόγηση αγοράς και διενεργήθηκαν συνεντεύξεις με βασικούς ενδιαφερόμενους, όπως ξενοδόχους, ξενοδοχειακούς συνδέσμους, δημόσιους φορείς, συμβούλους, ταξιδιωτικούς πράκτορες και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, κατά τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 2020. Η έκθεση έχει διαρθρωθεί σε τρία κύρια κεφάλαια, την αξιολόγηση των επιπτώσεων του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο, πρωτοβουλίες για την ανάκαμψη, και σε συστάσεις πολιτικής για τη στήριξη των ξενοδοχειακών μονάδων, για μια στροφή προς τον αειφόρο τουρισμό, την μετατροπή τους σε πράσινα ξενοδοχεία και τη μείωση των αερίων εκπομπών του θερμοκηπίου.

Υπάρχει ήδη μια σειρά νομοθετικών και χρηματοδοτικών μέσων που υποστηρίζουν τις προσπάθειες μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, σε όλες τις χώρες που εστιάζει το πρόγραμμα, εφαρμόζονται όλο και περισσότερο μέτρα που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή και επιχορηγούνται πράσινες πιστοποιήσεις. **Ωστόσο, η χρηματοδότηση των μέτρων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου παραμένει βασική πρόκληση.** Αξιολογήθηκαν οι επιπτώσεις του COVID-19 στον ξενοδοχειακό κλάδο και στις προσπάθειες μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. **Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο κύκλος εργασιών του ξενοδοχειακού κλάδου μειώθηκε σημαντικά από την αρχή των ταξιδιωτικών περιορισμών στην Ευρώπη.** Για παράδειγμα, μόνο τον Μάρτιο του 2020, οι διανυκτερεύσεις στην Ευρώπη ήταν μειωμένες κατά 50% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019. Σε όλη την Ευρώπη, οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ μειώθηκαν, με τον τουρισμό και τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις να είναι οι τομείς που πλήττονται περισσότερο από την πανδημία. Αναμένεται ότι η σημαντική απώλεια εσόδων θα επηρεάσει περίπου το 85% των ευρωπαϊκών ξενοδοχείων (EC 2020). Καθώς ένας στους δέκα Ευρωπαίους απασχολείται στον τουριστικό κλάδο, αυτό θα έχει ακόμη περισσότερες επιπτώσεις στα ποσοστά ανεργίας και στην κοινωνική ανισότητα τα επόμενα χρόνια. Οι συνεντεύξεις αποκάλυψαν ότι οι επιπτώσεις δεν περιορίζονται αμιγώς στις οικονομικές πτυχές, μιας και οι καθημερινές δραστηριότητες στον ξενοδοχειακό κλάδο είναι πλέον αυστηρά τυποποιημένες, όσον αφορά τις διαδικασίες προσωπικής υγιεινής και καθαριότητας (απολύμανσης κλπ.), προκειμένου να ικανοποιηθούν τα διατάγματα και τα πρωτόκολλα, αλλά και οι προσδοκίες των επισκεπτών για υγεία και ασφάλεια. Οι διευθυντές ξενοδοχείων πρέπει να παρακολουθούν και να πληρούν τα απαραίτητα μέτρα υγείας, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να εξισορροπούν τις ανάγκες των επισκεπτών, του προσωπικού και των προμηθευτών τους.

Οι επιπτώσεις στις χώρες που εξετάζονται από το πρόγραμμα, ήταν παρόμοιες με αυτές που εντοπίστηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όσον αφορά τους τοπικούς περιορισμούς, τις απαγορεύσεις μετακινήσεων ή άλλων περιορισμών και απαιτήσεων στις αφίξεις, παρατηρήθηκε σημαντική μείωση στα ποσοστά των αφίξεων. Ο ξενοδοχειακός κλάδος επηρεάστηκε, αλλά ταυτόχρονα και οι σχετικές αλυσίδες αξίας και άλλες επιχειρήσεις σχετιζόμενες με την τουριστική βιομηχανία, προκαλώντας εκτεταμένες οικονομικές επιπτώσεις. Οι ξενοδόχοι αγωνίστηκαν να διατηρήσουν τα καταλύματα τους ανοιχτά, να ανταπεξέλθουν στις οφειλές τους σε λογαριασμούς και στη μισθοδοσία του προσωπικού. Καθώς η πανδημία συνεχίζεται και η τουριστική δραστηριότητα είναι απίθανο να επιστρέψει στα επίπεδα του 2019 τα επόμενα χρόνια, **οι προκλήσεις που αναμένονται να αντιμετωπίσει ο ξενοδοχειακός κλάδος είναι:**

- Ανάγκη για τη διαχείριση της υγείας και της ασφάλειας.

- Αλλαγές στην ταξιδιωτική συμπεριφορά.
- Μειώσεις εσόδων και χαμηλότερη κερδοφορία.
- Έλλειψη ρευστότητας.
- Υψηλός βαθμός αβεβαιότητας για την πρόβλεψη μακροπρόθεσμων επιπτώσεων.
- Δίλημμα μεταξύ δραστηκής και εντατικής προσαρμογής στους νέους κανονισμούς και πρότυπα ή και αδράνεια αναμένοντας την κατάσταση να επανέλθει στα φυσιολογικά.

Με μια πιο προσεκτική ματιά στις επιπτώσεις του COVID-19, στις προσπάθειες μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον ξενοδοχειακό κλάδο, διαπιστώθηκε ότι η πανδημία είχε άμεση επίδραση στον περιορισμό των παγκόσμιων εκπομπών (κυρίως λόγω της μείωσης κατανάλωσης καυσίμων κίνησης, μεταφορών και ενέργειας). Ωστόσο, αυτές οι μειώσεις είναι προσωρινές και μη βιώσιμες και οι μελέτες δείχνουν επιπτώσεις της πανδημίας σε αυξημένη χρήση ενέργειας (π.χ. εξαερισμό), καθώς και στη δημιουργία αποβλήτων λόγω COVID-19 (π.χ. μάσκες, γάντια, συσκευασίες μίας χρήσης κλπ.). Επιπλέον, ο ξενοδοχειακός κλάδος αναγκάστηκε να θέσει σε αναστολή την εφαρμογή των μέτρων μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου, καθώς η οικονομική βιωσιμότητα και η ασφάλεια και υγεία έχουν μετατραπεί σε προτεραιότητες. Οι ξενοδοχειακοί σύνδεσμοι, ωστόσο, είναι αισιόδοξοι ότι το κόστος για την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, θα επιφέρει και τα αντίστοιχα οφέλη για την εικόνα του κλάδου, εάν προωθηθούν σωστά μέτρα, ώστε το ενδιαφέρον των ξενοδόχων να αναζωπυρωθεί.

Οι επιπτώσεις της πανδημίας αντιμετωπίστηκαν μέσω της υιοθέτησης πολλών μέτρων από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και εντός των χωρών που μελετώνται από το πρόγραμμα. Σε επίπεδο ΕΕ, έχει ξεκινήσει ένα σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη, το οποίο θα παρέχει υποστήριξη στους ξενοδόχους μέσω βασικών χρηματοοικονομικών μέσων, όπως το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το SURE και γενικότερα το Next Generation EU, αλλά και μέσω συμβουλευτικών πακέτων. Επίσης, σε εθνικό επίπεδο, έχουν υιοθετηθεί οικονομικά και φορολογικά μέτρα, στο πλαίσιο των πακέτων στήριξης, ιδίως σε βιομηχανίες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, όπως ο τουρισμός και τα ξενοδοχεία. Τα περισσότερα από τα υπάρχοντα μέσα εστιάζονται στην οικονομική ανάκαμψη, με άμεσες δράσεις. Ωστόσο, τα μέτρα μπορούν να σχεδιαστούν για να συνδυάζουν τόσο οικονομικά όσο και περιβαλλοντικά στοιχεία, τα οποία απαιτούνται για μια «πράσινη επανεκκίνηση» του ξενοδοχειακού κλάδου. Έχουν παρουσιασθεί παραδείγματα τέτοιων προγραμμάτων τα οποία μπορούν να παρέχουν καθοδήγηση, για την ανάπτυξη νέων πολιτικών και μέτρων, προς υποστήριξη μιας πράσινης ανάκαμψης.

Παρά τις προσπάθειες της ΕΕ και των κυβερνήσεων να υποστηρίξουν την ανάκαμψη από την πανδημία, η τουριστική βιομηχανία σημείωσε σημαντική μείωση στις επενδύσεις, σε σύγκριση με τα επίπεδα πριν από την πανδημία. Λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη συνεισφορά της τουριστικής βιομηχανίας στο ΑΠΕ πολλών ευρωπαϊκών οικονομιών, είναι σημαντικό οι πρόσθετες προσπάθειες, συμπεριλαμβανομένων των οποιονδήποτε πρόσθετων μέτρων στήριξης, να παρέχουν στη βιομηχανία, την προσαρμοσμένη υποστήριξη που απαιτείται για μια βιώσιμη ανάκαμψη. Με βάση την ανάλυση της αγοράς, την αξιολόγηση του χάσματος και τα ενδιαφερόμενα μέρη, δημιουργήθηκε ένα πακέτο με προτεινόμενα μέτρα για την προώθηση της πράσινης ανάκαμψης της ξενοδοχειακής βιομηχανίας.

Οι βασικές συστάσεις για **βραχυπρόθεσμα μέτρα** περιλαμβάνουν:

- Τα υφιστάμενα προγράμματα κρατικών ενισχύσεων για άμεση υποστήριξη του ξενοδοχειακού κλάδου, για κάλυψη λειτουργικών αναγκών, θα πρέπει να παραμένουν διαθέσιμα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, με περιοδική επανεκτίμηση, για την παροχή ασφάλειας στον ξενοδοχειακό κλάδο.
- Εκπαίδευση σε στελέχη ξενοδοχειακών μονάδων, για τα μέτρα μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και κυκλικής οικονομίας, καθώς και άλλες έξυπνες εφαρμογές π.χ. έξυπνη μέτρηση.

- Οικονομική και συμβουλευτική βοήθεια στην εφαρμογή των πρωτοκόλλων υγείας και ασφάλειας στις καθημερινές τους δραστηριότητες.

METRO 01

Τα υφιστάμενα προγράμματα κρατικών ενισχύσεων για άμεση υποστήριξη του ξενοδοχειακού κλάδου, για κάλυψη λειτουργικών αναγκών, θα πρέπει να συνεχιστούν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, με περιοδική επανεκτίμηση, για την παροχή ασφάλειας στον ξενοδοχειακό κλάδο.

METRO 02

Εκπαίδευση σε στελέχη ξενοδοχειακών μονάδων, για τα μέτρα μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και κυκλικής οικονομίας, καθώς και άλλες έξυπνες εφαρμογές π.χ. έξυπνη μέτρηση.

METRO 03

Οικονομική και συμβουλευτική βοήθεια στην εφαρμογή των πρωτοκόλλων υγείας και ασφάλειας στις καθημερινές τους δραστηριότητες.

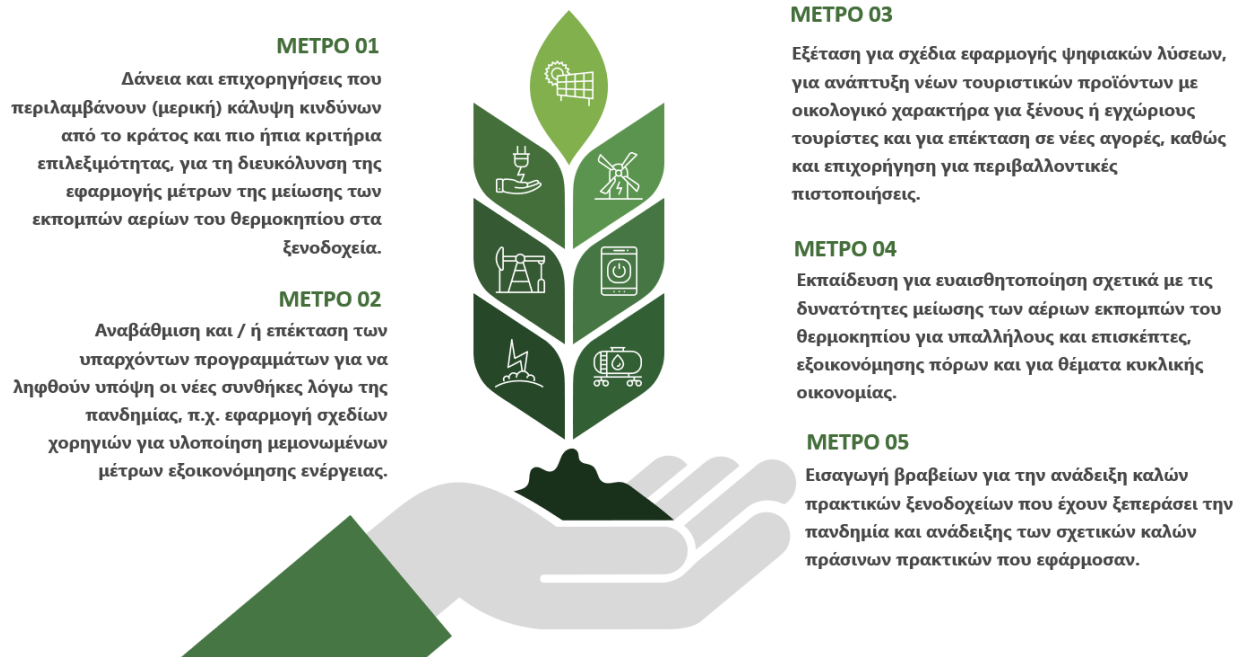
Εικόνα 21: Συστάσεις για βραχυπρόθεσμα μέτρα

Τα **μεσοπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα**, τα συνιστάμενα μέτρα περιλαμβάνουν:

- Δάνεια και επιχορηγήσεις που περιλαμβάνουν (μερική) κάλυψη κινδύνων από το κράτος και πιο ήπια κριτήρια επιλεξιμότητας, για τη διευκόλυνση της εφαρμογής μέτρων της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στα ξενοδοχεία.
- Αναβάθμιση ή/και επέκταση των υπαρχόντων προγραμμάτων για να ληφθούν υπόψη οι νέες συνθήκες λόγω της πανδημίας, π.χ. εφαρμογή σχεδίων χορηγιών για υλοποίηση μεμονωμένων μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας.
- Εξέταση για σχέδια εφαρμογής ψηφιακών λύσεων, ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων με οικολογικό χαρακτήρα για ξένους ή/και εγχώριους τουρίστες και για επέκταση σε νέες αγορές, καθώς και επιχορήγηση για περιβαλλοντικές πιστοποιήσεις.
- Εκπαίδευση για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις δυνατότητες μείωσης των αέριων εκπομπών του θερμοκηπίου για υπαλλήλους και επισκέπτες, εξοικονόμησης πόρων και για θέματα κυκλικής οικονομίας.
- Εισαγωγή βραβείων για την ανάδειξη καλών πρακτικών ξενοδοχείων που έχουν ξεπεράσει την πανδημία και ανάδειξης των σχετικών καλών πράσινων πρακτικών που εφάρμοσαν.

Μέσω του συνδυασμού οικονομικών και μη οικονομικών μέτρων, καθώς και βραχυπρόθεσμων και μεσο-μακροπρόθεσμων μέτρων, το προτεινόμενο πακέτο συστάσεων για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει μια πράσινη επανεκκίνηση, που απαιτείται από τον ξενοδοχειακό κλάδο για να ανακάμψει από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Τα μέτρα μπορούν να συμβάλουν όχι μόνο στη βιώσιμη ανάκαμψη, αλλά και στην επίτευξη των στόχων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου των SDGs και της Συμφωνίας του Παρισιού. Η περίοδος μέχρι την πλήρη ανάκαμψη προσφέρει επίσης την ευκαιρία προσαρμογής στις εξελίξεις και στις τάσεις του κλάδου, που ήταν ήδη εμφανείς πριν από την πανδημία COVID-19, όπως το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον αειφόρο τουρισμό, την ψηφιοποίηση της τουριστικής εμπειρίας και την αυξημένη σημασία της αυθεντικότητας, των τοπικών προϊόντων και της προσαρμογής στις προσωπικές ανάγκες των ταξιδιωτών. Ως εκ τούτου, η περαιτέρω αναβάθμιση και η ωρίμανση των τουριστικών προϊόντων (αλυσίδες αξίας και εμπειριών), πρέπει να βασίζεται στους άξονες της αειφορίας και της ψηφιακής

τεχνολογίας, της απαραίτητης δημόσιας υποδομής και της αποτελεσματικής διαχείρισης και προώθησης προορισμών ως μοναδικών αλυσίδων αξίας.

Εικόνα 22: Συστάσεις για μεσο- και μακροπρόθεσμα μέτρα

6 Βιβλιογραφία

- Ancoria Bank (2020a): Interest rate subsidy scheme for new housing loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://ancoriabank.com/news/ancoria-bank-interest-rate-subsidy-scheme-new-housing-loans>
- Ancoria Bank (2020b): Business Loans/ CYPEF - co-financed loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://ancoriabank.com/content/business-loans>
- AstroBank (Cyprus, 2020): Government Interest Subsidy Scheme for New Housing Loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.astrobank.com/nea-anakoinoseis/i-astrobank-stirizei-kai-tis-epiheiriseis/>
- Bank of Cyprus (2020a): Restart Business Loan. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.bankofcyprus.com.cy/en-gb/business/restart-business-loan/#:~:text=Interest%20rate%20subsidy%20of%20up,within%20the%20Republic%20of%20Cyprus.&text=Eligible%20for%20the%20scheme%20are,well%20as%20large%20corporate%20companies>
- Bank of Cyprus (2020b): European Investment Bank (EIB) Loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.bankofcyprus.com.cy/en-gb/business/-2/loans---eu-products/-/>
- Building Research Establishment Environmental Assessment Method (BREEAM) (2020): Explore BREEAM. Retrieved 16.09.2020 from: <https://tools.breeam.com/projects/explore/map.jsp?sectionid=0&projectType=&rating=&certNo=&buildingName=hotel&client=&developer=&certBody=&assessor=&addressPostcode=&countryId=3&partid=10023&Submit=Search>
- Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA) (2018): Hotels und energieeffizienz. Retrieved 0.08.2020 from: https://www.bfee-online.de/SharedDocs/Downloads/BfEE/DE/Energiedienstleistungen/kurzanalyse_3_energieeffizienz_in_hotels.pdf?__blob=publicationFile&v=2
- Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA) (2019): Fördervoraussetzungen im Programm Heizen mit Erneuerbaren Energien. Retrieved 03.08.2020 from: https://www.bafa.de/DE/Energie/Heizen_mit_Erneuerbaren_Energien/Foerdervoraussetzungen/foerdervoraussetzungen_node.html#doc13413306bodyText2
- Bundesministerium der Finanzen (2020a): Das Konjunkturprogramm - Mit Zuversicht und voller Kraft aus der Krise. Retrieved 27.07.2020 from: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Schlaglichter/Konjunkturpaket/2020-06-03-konjunkturpaket-beschlossen.html>
- Bundesministerium der Finanzen (2020b): Fighting Corona: Largest aid package in Germany's history. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Schlaglichter/Corona-Schutzschild/2020-03-13-Milliarden-Schutzschild-fuer-Deutschland.html>
- Bundesministerium der Finanzen (2020c): FAQs: Multibillion-euro protective shield for Germany. Retrieved 27.07.2020 from: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Standardartikel/Topics/Priority-Issues/Corona/faq-corona.html>
- Bundesministerium der Finanzen (2020d): Infographics on the Protective Shield. Retrieved 15.07.2020 from: https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Bilderstrecken/Media_Centre/Graphics/2020-04-14-corona/2020-04-14-corona.html
- Bundesministerium der Finanzen (2020e): Protective shield to manage the coronavirus pandemic: Compensation for short-time work. Retrieved 20.08.2020 from: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Standardartikel/Topics/Priority-Issues/Corona/2020-03-24-protective-shild-short-time-work.html>

- Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit / Federal Ministry of Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety (BMU) (2014): Abschlussbericht zu dem Forschungsvorhaben: Nachfrage für Nachhaltigen Tourismus im Rahmen der Reiseanalyse. Retrieved 19.08.2020 from: https://www.bmu.de/fileadmin/Daten_BMU/Download_PDF/Tourismus_Sport/nachhaltiger_tourismus_nachfrage_bericht_bf.pdf
- Bundesministerium für Wirtschaft und Energie / Federal Ministry of Economic Affairs and Energy (BMWi) (2020a): Förderprogramm: Anreizprogramm Energieeffizienz (APEE). Retrieved 03.08.2020 from: <https://www.foerderdatenbank.de/FDB/Content/DE/Foerderprogramm/Bund/BAFA/richtlinie-zurfoerderung-der-beschleunigten-mor.html>
- Bundesministerium für Wirtschaft und Energie / Federal Ministry of Economic Affairs and Energy (BMWi) (2020b): Förderprogramm: Energieberatungen im Mittelstand. Retrieved 03.08.2020 from: <https://www.foerderdatenbank.de/FDB/Content/DE/Foerderprogramm/Bund/BMWi/foerderungvon-energieberatung-im-mittelstand.html>
- Bundesministerium für Wirtschaft und Energie / Federal Ministry of Economic Affairs and Energy (BMWi) (2017): Tourism as a driver of economic growth in Germany – Key indicators for a cross-cutting industry, Summary. Retrieved 22.09.2020 from: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/wirtschaftsfaktor-tourismus-in-deutschland-lang.pdf?__blob=publicationFile&v=2
- Cyprus Department of Environment (2020): Press release on Grant Scheme to Reduce Greenhouse Gas Emissions - Public Consultation - Invitation to a Public Hearing. Retrieved 21.09.2020 from <http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environmentnew.nsf/All/CDAEE0BC14FC81B3C22585E7003351AC?OpenDocument>
- Cyprus Deputy Ministry of Tourism (2020a): 2nd Invitation for participation of additional Hotel Businesses and Tourist Accommodations in the Domestic Tourism Support Scheme. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.tourism.gov.cy/tourism/tourism.nsf/All/E68C1936B54C2FF0C22585DC003C73AA?OpenDocument>
- Cyprus Deputy Ministry of Tourism (2020b): Small getaways to your measures. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.tourism.gov.cy/tourism/tourism.nsf/All/CD0B318115DAC593C225859800430329?OpenDocument>
- Cyprus Deputy Ministry of Tourism (2020c): Grant Scheme for Cultural/Artistic Events organized in Cyprus (DE MINIMIS). Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.tourism.gov.cy/tourism/tourism.nsf/All/A339A7332AB26ACEC2258521003B5153?OpenDocument>
- Cyprus Ministry of Finance Interest Subsidy Scheme for new business loans (2020a). Retrieved on 17.09.2020 from: <http://mof.gov.cy/en/press-office/announcements/705/?ctype=ar>
- Cyprus Ministry of Finance Interest Subsidy Scheme for new business loans (2020b). Retrieved on 17.09.2020 from: http://mof.gov.cy/assets/modules/wnp/articles/202007/705/docs/sxedio_epix_daneia.pdf
- Cyprus Ministry of Finance (2020c): Suspension of the additional contributions to the General Health System for a period of three months. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://mof.gov.cy/en/press-office/announcements/613/?ctype=ar>
- Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020a): Support Measure 1. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/6-measure1?lang=en>
- Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020b): Support Measure 3. Retrieved 17.09.2020 from: https://www.pio.gov.cy/coronavirus/en/press/3092020_3.pdf
- Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020c): Support Measure 2. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/6-measure2?lang=en>

Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020d): Support Measure 6. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/6-measure6?lang=en>

Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020e): Support Measures to deal with the effects of Covid-19 Coronavirus. Press conference, 3/9/2020. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.coronavirus.mlsi.gov.cy/post/%CE%BC%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BE%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%80%CF%84%CF%8E%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%89%CE%BD%CE%BF%CF%8A%CE%BF%CF%85-covid-19-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-3-9-2020?lang=en>

Cyprus Ministry of Labour, Welfare and Social Insurance (2020f): Vacation Plan for Low-Income Retired Cypriot citizens. Retrieved on 17.09.2020 from: <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/mlsi.nsf/All/B9F6E21A1498FD38C22585CF00409778?OpenDocument>

Cyprus Press and Information Office (2020a): Incentive plan in relation to tourism developments in the tourist zones of Paralimni and the special zone of the marina. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=15291#flat>

Cyprus Press and Information Office (2020b): COVID 19 Coronavirus Website. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/en/>

Cyprus Press and Information Office (2020c): Presentation of the new economic support package by the Minister of Finance Mr. Konstantinos Petridis. Retrieved on 17.09.2020 from : <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=13964#flat>

Cyprus Press and Information Office (2020d): New Coronavirus disease (COVID-19). Retrieved 19.09.2020 from: <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/>

Cyprus Statistical Service (2020): Tourism announcements, key figures and publications. Retrieved 20.08.2020 from https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/services_71main_en/services_71main_en?OpenForm&sub=1&sel=1

Cyprus Tax Department (2020a): VAT rates. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.mof.gov.cy/mof/tax/taxdep.nsf/All/A0559F53CE375AC7C2258251002BA874?OpenDocument>

Cyprus Tax Department (2020b): Temporary suspension of VAT payments under the support scheme to address the impacts of the COVID 19. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.mof.gov.cy/mof/TAX/taxdep.nsf/All/697602AE780FCD0DC225853B003842B0?OpenDocument>

DEHOGA (2020a): Auswirkungen des Coronavirus auf das Gastgewerbe DEHOGA fordert sofortiges Nothilfeprogramm. Retrieved 24.07.2020 from: https://www.dehoga-bundesverband.de/fileadmin/Startseite/06_Presse/Pressemitteilungen/2020/Auswirkungen_des_Coronavirus_auf_das_Gastgewerbe_-_Soforthilfeprogramm_200313_0930.pdf

DEHOGA (2020b): PM 20/04 - Ergebnis der DEHOGA-Blitzumfrage vom 4./5. März zu Coronavirus-Folgen. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.dehoga-bundesverband.de/presse-news/aktuelles/ergebnis-der-dehoga-blitzumfrage-vom-45-maerz-zu-coronavirus-folgen/>

- DEHOGA (2020c): Aktuelle DEHOGA-Umfrage: Das Gastgewerbe kämpft ums Überleben. Retrieved 20.08.2020 from: <https://www.dehoga-bundesverband.de/presse-news/aktuelles/aktuelle-dehoga-umfrage-das-gastgewerbe-kaempft-ums-ueberleben/>
- DEHOGA (2020d): Gastgewerbeumsatz im Juli 2020 um 21,9 % gegenüber Vormonat gestiegen. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.dehoga-bundesverband.de/presse-news/aktuelles/gastgewerbeumsatz-im-juli-2020/>
- DEHOGA (2016): Nachhaltiges Wirtschaften in Hotellerie und Gastronomie. Retrieved 18.08.2020 from: https://www.dehoga-bundesverband.de/fileadmin/Startseite/05_Themen/Energie/DEHOGA_Umweltbroschu__re_Oktober_2016.pdf
- Deutsche Welle (DW) (2020): Why Germany's reduced hours scheme won't work long term. Retrieved 03.09.2020 from: <https://www.dw.com/en/why-germanys-reduced-hours-scheme-wont-work-long-term/a-53377212>
- Directorate General for European Programmes, Coordination and Development (Cyprus, 2020): Cyprus Entrepreneurship Fund. Retrieved on 17.09.2020 from: http://www.dgepcd.gov.cy/dgepcd/dgepcd.nsf/page23_gr/page23_gr?OpenDocument
- DGNB (2020): DGNB pre-certified and certified projects. Retrieved 16.09.2020 from: https://www.dgnb-system.de/en/projects/?we_lv_start_2=12&filter_Freitextsuche=hotel&filter_Land=Deutschland&filter_Bundesland=&filter_Standort=&filter_Jahr=&filter_Zertifizierungsart=&filter_Nutzungsprofil=&filter_Zertifiziert_von_1=&filter_Verliehenes_Guetesiegel=&filter_Architekt=
- DSO Cyprus (2020): Electricity consumption data of the Hotel industry for the period January-July 2020 and include electricity consumption from 2242 premises.
- Eco-Management and Audit Scheme (EMAS) (2020): EMAS Register. Retrieved 16.09.2020 from: <https://webgate.ec.europa.eu/emas2/public/registration/list>
- Ecometrica (n.d.): GHG Fact Sheet: Hotels. Retrieved 25.09.2020 from: https://ecometrica.com/assets/hotels_factsheet.pdf
- Electricity Authority of Cyprus (2020): EAC: ELECTRICITY PRICE REDUCED BY 10%, announced on 19.03.2020. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.eac.com.cy/EN/eac/newsandannouncements/Pages/miositistimisenergias.aspx>
- Ernst & Young Global Limited (2020): A new report by EY Greece examines the effects of COVID-19 on Greek tourism. Retrieved 11.09.2020 from: https://www.ey.com/el_gr/news/2020/06/tis-epiptoseis-tou-covid19-ston-elliniko-tourismo-exetazei-nekthesi-tis-ey-ellados
- Euronews (2020): Coronavirus: Hotels and Airbnb plan 'fundamental shift' after COVID-19 lockdowns. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.euronews.com/2020/05/08/coronavirus-hotels-and-airbnb-plan-fundamental-shift-after-covid-19-lockdowns>
- European Central Bank (ECB) (2020a): ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP). Retrieved 17.09.2020 from: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html
- European Central Bank (ECB) (2020b): ECB Banking Supervision provides temporary capital and operational relief in reaction to coronavirus. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200312~45417d8643.en.html>
- European Central Bank (ECB) (2020c): ECB Banking Supervision provides further flexibility to banks in reaction to coronavirus. Retrieved 18.09.2020 from: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ssm.pr200320~4cdbbcf466.en.html>
- European Commission (EC) (2020a): Europe's moment: Repair and prepare for the next generation. Retrieved 15.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_940
- European Commission (EC) (2020b): Questions and Answers: The proposed InvestEU Programme. Brussels: European Commission press corner. Retrieved 15.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_947

- European Commission (EC) (2020c): Questions and answers – Tourism and transport package. Brussels: European Commission press corner. Retrieved 15.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_870
- European Commission (EC) (2020e): Solvency Support Instrument: Helping kickstart the European economy. Retrieved 15.07.2020 from: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ssi-factsheet.pdf>
- European Commission (EC) (2020f): The EU helps reboot Europe's tourism. Retrieved 10/07/2020 from: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/travel-and-transportation-during-coronavirus-pandemic/eu-helps-reboot-europes-tourism_en
- European Commission (EC) (2020g): Travel and transportation during the coronavirus pandemic. Retrieved 23.07.2020 from: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/travel-and-transportation-during-coronavirus-pandemic_en
- European Commission (EC) (2020h): EU budget for recovery: Questions and answers on REACT-EU, cohesion policy post-2020 and the European Social Fund+. Retrieved 27/07/2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_948
- European Commission (EC) (2020i): Questions and Answers on the EU budget for recovery: Recovery and Resilience Facility. Retrieved 27.07.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_949
- European Commission (EC) (2020j): Timeline of EU action. Retrieved 30.07.2020 from: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/timeline-eu-action_en
- European Commission (EC) (2020k): 2030 climate and energy framework. Retrieved 10.08.2020 from: https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en#:~:text=The%202030%20climate%20and%20energy,32%25%20share%20for%20renewable%20energy
- European Commission (EC) (2020l): Paris Agreement. Retrieved 10.08.2020 from: https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en#:~:text=The%20EU's%20nationally%20determined%20contribution,by%20the%20end%20of%202018.
- European Commission (EC) (2020m): Guidance for the progressive resumption of tourism services and for health protocols in hospitality establishments. Retrieved 05.08.2020 from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0515\(03\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XC0515(03)&from=EN)
- European Commission (EC) (2020n): Policy measures taken against the spread and impact of the coronavirus – 17 July 2020. Retrieved from 20.08.2020 from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_policy_measures_17_july.pdf
- European Commission (EC) (2020o): EMAS Register. Retrieved 20.08.2020 from <https://webgate.ec.europa.eu/emas2/public/registration/list>
- European Commission (EC) (2020p): Identifying Europe's recovery needs. COM(2020) 456 final. Retrieved 25.08.2020 from: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/assessment_of_economic_and_investment_needs.pdf
- European Commission (EC) (2019): What is the European Green Deal? Retrieved 17.08.2020 from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/859152/What_is_the_Europe_an_Green_Deal_en.pdf.pdf
- European Council (2020): Special European Council, 17-21 July 2020 - Main results. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2020/07/17-21/>
- European Dataportal (2020): The impact of COVID-19 on the international tourism industry. Retrieved 31.07.2020 from: <https://www.europeandataportal.eu/de/impact-studies/covid-19/impact-covid-19-international-tourism-industry>
- European Environment Agency (EEA) (2017): INFOGRAPHIC: Climate change impacts in Europe's regions. Retrieved 25.08.2020 from: <https://www.eea.europa.eu/signals/signals-2018-content-list/infographic/climate-change-impacts-in-europe/view>
- European Union (EU) (2020): Re-open EU. Retrieved 10.08.2020 from: <https://reopen.europa.eu/en>

Eurostat (2020a): How could coronavirus impact EU tourism?. Retrieved 24.07.2020 from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200513-2>

Eurostat (2020b): Arrivals at tourist accommodation establishments - monthly data. Retrieved 24.07.2020 from: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-321950_QID_59C866F_UID_-3F171EB0&layout=TIME,C,X,0;GEO,L,Y,0;C_RESID,L,Z,0;UNIT,L,Z,1;NACE_R2,L,Z,2;INDICATORS,C,Z,3;&zSelection=DS-321950UNIT,NR;DS-321950NACE_R2,I551-I553;DS-321950INDICATORS,OBS_FLAG;DS-321950C_RESID,FOR;&rankName1=C-RESID_1_2_-1_2&rankName2=UNIT_1_2_-1_2&rankName3=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName4=NACE-R2_1_2_-1_2&rankName5=TIME_1_0_0_0&rankName6=GEO_1_2_0_1&sortC=ASC_-1_FIRST&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23%23

Eurostat (2020c): Impact of COVID-19 on main GDP aggregates including employment. Retrieved 30.07.2020 from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Impact_of_COVID-19_on_main_GDP_aggregates_including_employment&oldid=492879

Eurostat (2020d): GDP and main components (output, expenditure and income). Retrieved 18.08.2020 from: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/namq_10_gdp

EY Cyprus (2020): EY Cyprus COVID-19 updates – Industry Pulse Report: Tourism. Retrieved 20.08.2020 from https://www.ey.com/en_cy/covid-19-updates

Fairmas (2020): Coronavirus Hits German Hotel Industry Hard: More Than Every-3-Guests Stay Away. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.hospitalitynet.org/performance/4097569.html>

German Energy Agency (dena) (2018a): Nichtwohngebäude: dena empfiehlt branchenspezifische Lösungen für mehr Energieeffizienz. Retrieved 04.08.2020 from: <https://effizienzgebaeude.dena.de/preseschau/preseschau/2018/nichtwohngebaeude-dena-empfoehlt-branchenspezifische-loesungen-fuer-mehr-energieeffizienz/>

German Energy Agency (dena) (2018b): Energieeffizienz und Klimaschutz: Hotels und Herbergen haben noch Nachholbedarf. Retrieved 03.08.2020 from: <https://www.dena.de/newsroom/meldungen/energieeffizienz-und-klimaschutz-hotels-und-herbergen-haben-noch-nachholbedarf/>

German Hotel and Restaurant Association (DEHOGA) (2020): Auswirkungen des Coronavirus auf das Gastgewerbe: DEHOGA fordert sofortiges Nothilfeprogramm. Retrieved 24.07.2020 from: https://www.dehoga-bundesverband.de/fileadmin/Startseite/06_Presse/Pressemitteilungen/2020/Auswirkungen_des_Coronavirus_auf_das_Gastgewerbe_-_Soforthilfeprogramm_200313_0930.pdf

Global Alliance for Buildings and Construction (GlobalABC); International Energy Agency (IEA); United Nations Environment Programme (UNEP) (2019): 2019 global status report for buildings and construction: Towards a zero-emission, efficient and resilient buildings and construction sector. Retrieved 17.08.2020 from: <https://www.worldgbc.org/sites/default/files/2019%20Global%20Status%20Report%20for%20Buildings%20and%20Construction.pdf>

Global Center on Adaptation (2020): 2020 is a critical year for climate action, these are the challenges ahead. Retrieved 25.09.2020 from: <https://gca.org/solutions/2020-is-a-critical-year-for-climate-action-these-are-the-challenges-ahead>

Global Sustainable Tourism Council (GSTC) (2016): GSTC industry criteria: Suggested performance indicators for hotels and accommodations. Retrieved 28.08.2020 from: <https://www.gstcouncil.org/wp-content/uploads/GSTC-Industry-Criteria-for-Hotels-with-indicators-Dec-2016.pdf>

Greek Government (2020a): Government Gazette A 68 20-03-2020

Greek Government (2020b): Government Gazette A 148

- Greek Government (2020c): Government Gazette A 55. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/%CE%A0%CE%9D%CE%A011.03.2020/2020>
- Greek Government (2020d): Government Gazette A 148. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/4714/2020>
- Greek Government (2020e): Government Gazette A 104
- Greek Government (2020f): Government Gazette A 84
- Greek Government (2020g): Government Gazette A 68. Retrieved 20.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/%CE%A0%CE%9D%CE%A020.03.2020/2020>
- Greek Government (2020h): Government Gazette A 75. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.taxheaven.gr/law/%CE%A0%CE%9D%CE%A030.03.2020/2020>
- Greek Government (2020i): Government Gazette 3150 30-7-2020
- Greek Government (2020j): Government Gazette A 68 20-03-2020
- Greek Ministry of Environment (2020): I move electrically. Retrieved 30.09.2020 from: <https://kinoumeilektrika.gov.gr/>
- Greek Ministry of Environment and Energy (2020): National inventory report for GHG for Greece for the years 1990 -2018. Published March 2020.
- Green Key (2020): Map of all the Green Key sites in the world. Retrieved 16.09.2020 from: <https://www.greenkey.global>
- GreenGlobe (2020): Europe. Retrieved 16.09.2020 from: <https://greenglobe.com/europe/>
- Hellenic Bank Cyprus (2020): Government Interest Subsidy Scheme for New Housing Loans. Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.hellenicbank.com/portalservice/hb-en-portal/en/personal-banking/borrow/i-need-a/housing-loans/stegastiko>
- Hellenic Republic Government (2020): The official information website for the measures taken by the Greek Government for the new coronavirus. Retrieved 28.09.2020 from: <https://covid19.gov.gr/>
- Hellenic Republic General Secretariat for Civil Protection (2020): Protocol for arrivals in Greece. Retrieved 11.09.2020 from: <https://travel.gov.gr/#/>
- Hellenic Statistical Authority (ELSTAT) (2019): 2018 Arrivals and nights spent in hotels and similar establishments. Retrieved 30.09.2020 from: <https://www.statistics.gr/en/infographic-hotel-arrivals-2018>
- Hermes Airports Cyprus (2020): Connectivity Scheme for Airlines Based on Load Factor (2020). Retrieved on 17.09.2020 from: <https://www.hermesairports.com/corporate/doing-business-with-us/incentive-schemes>
- Hotel Energy Solutions (HES) (2011): Key energy efficiency solutions for SME hotels. Retrieved 10.08.2020 from: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415038>
- INSETE (2020): INSETE Intelligence. Retrieved 30.09.2020 from: <https://insete.gr/intelligence/>
- International Air Transport Association (IATA) (2020): IATA Updates COVID-19 Financial Impacts - Relief Measures Needed. Retrieved 25.08.2020 from: <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-03-05-01/>
- International Energy Agency (IEA) (2019): Case Study: Energy Savings Meter Programme in Germany. Retrieved 03.08.2020 from: <https://www.iea.org/articles/case-study-energy-savingsmeter-programme-in-germany>
- International Monetary Fund (IMF) (2020): Policy Tracker. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>
- International Tourism Partnership (ITP) (2017): Hotel global decarbonisation report. Retrieved 21.07.2020 from: <https://www.tourismpartnership.org/download/2053/>
- International Tourism Partnership (ITP) (2020): Carbon emissions. Retrieved 19.08.2020 from: <https://www.tourismpartnership.org/carbon-emissions/>

- JLL Hotels & Hospitality (2020): COVID-19: Impact & implications for hotel stakeholders in Europe. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.jll.co.uk/content/dam/jll-com/documents/pdf/research/emea/jll-hotels-and-hospitality-impacts-and-implications-of-covid19.pdf>
- Johns Hopkins University & Medicine (2020): Coronavirus resource center. Retrieved 27.07.2020 from: <https://coronavirus.jhu.edu/>
- KfW Group (2020a): Altmaier: "Additional KfW Special Programme 2020 for the economy starts today". Retrieved 15.07.2020 from: https://www.kfw.de/KfW-Group/Newsroom/Latest-News/Pressemitteilungen-Details_575168.html
- KfW Group (2020b): KfW-Energieeffizienz-programm – Energieeffizient Bauen und Sanieren. Retrieved 29.07.2020 from: <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Unternehmen/Energie-Umwelt/F%C3%B6rderprodukte/EE-Bauen-und-Sanieren-Unternehmen-276-277-278/>
- KfW Group (2020c): KfW Research: Economy. Retrieved 29.07.2020 from: <https://www.kfw.de/KfW-Group/KfW-Research/Themenseite-Konjunktur.html>
- KfW Group (2020d): Joint press release by BMWi, BMF and KfW: 100 days of KfW coronavirus aid. Retrieved 20.08.2020 from: https://www.kfw.de/KfW-Group/Newsroom/Latest-News/Pressemitteilungen-Details_594689.html
- Kompetenzzentrum Tourismus des Bundes (2020): Corona-Navigator – Wichtige Informationen für den tourismus. Retrieved 15.07.2020 from: <https://corona-navigator.de/>
- Koptyug, E. (2020): Accommodation revenues in Germany 2009 to 2019. Retrieved 02.09.2020 from: <https://www.statista.com/statistics/564579/revenues-accommodation-germany/>
- kpmg (2020): Cyprus Hospitality Report, Annual report outlining the key trends and major drivers of the Cyprus hospitality market.
- Le Quéré, C.; Jackson, R.B.; Jones, M.W.; Smith, A.J.P.; Abernethy, S.; Andrew, R.M.; De-Gol, A.J.; Willis, D.R.; Shan, Y.; Canadell, J.G.; Friedlingstein, P.; Creutzig, F.; and Peters, G.P. (2020): Temporary reduction in daily global CO₂ emissions during the COVID-19 forced confinement. *Nature Climate Change*, volume 10, pages 647–653. Retrieved 17.09.2020 from: <https://www.nature.com/articles/s41558-020-0797-x>
- Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) (2020): Projects. Retrieved 16.09.2020 from: <https://www.usgbc.org/projects?Country=%5B%22Germany%22%5D&Search+Library=%22hotel%22>
- Lenzen, M.; Sun, Y.; Faturay, F.; Ting, Y.; Geschke, A.; Malik, A. (2018): The carbon footprint of global tourism. *Nature Research*. Retrieved 17.08.2020 from DOI: 10.1038/s41558-018-0141-x
- Niestadt, M. (2020): At a glance: COVID-19 and the tourism sector. European Parliamentary Research Service [EPRS]: PE 649.368 – April 2020. Retrieved 15.07.2020 from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649368/EPRS_ATA\(2020\)649368_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649368/EPRS_ATA(2020)649368_EN.pdf)
- OEB (2020): Online survey conducted by OEB between mid-July and mid-August on the effects of COVID-19 in the hotel industry, where multiple stakeholders were contacted to respond to the online questionnaires.
- One Appy (2020): What it offers. Retrieved 22.09.2020 from: <https://www.oneappy.com/app/>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2020a): OECD Interim Economic Assessment - Coronavirus: The world economy at risk. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Interim-Economic-Assessment-2-March-2020.pdf>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2020b): OECD Tourism Trends and Policies 2020. Retrieved 10.08.2020 from: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/OECD-Tourism-Trends-Policies%202020-Highlights-ENG.pdf>
- Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2020a): Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Regierungschefinnen und Regierungschefs der Bundesländer angesichts der Corona-Epidemie in Deutschland. Retrieved 03.08.2020 from: <https://www.bundestkanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/vereinbarung-zwischen-der-bundesregierung->

und-den-regierungschefinnen-und-regierungschefs-der-bundeslaender-angesichts-der-corona-epidemie-in-deutschland-1730934

Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2020b): Konjunkturpaket – "Ein ambitioniertes Programm". Retrieved 20.07.2020 from: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/konjunkturpaket-1757482>

Private Finance for Energy Efficiency (PF4EE) (2020): PF4EE - Unlocking Europe's energy savings potential through Private Finance for Energy Efficiency. Retrieved 20.02.2020 from: <https://pf4ee.eib.org/>

PwC (2020): PwC Cyprus – Responding to COVID-19. Retrieved 22.09.2020 from: <https://www.pwc.com.cy/en/issues/responding-to-covid-19-helping-our-clients.html>

Ricerca sul Sistema energetico (RSE) (2019): Technical Support to support the penetration of RES and energy efficiency in Cyprus

Schlautmann, C. (2020): Hotelbranche verzeichnet wegen Corona dramatische Einbrüche. Düsseldorf: Handelsblatt. Retrieved 24.07.2020 from: <https://www.handelsblatt.com/unternehmen/dienstleister/gastgewerbe-hotelbranche-verzeichnet-wegen-corona-dramatische-einbrueche/25755978.html?ticket=ST-10619254-5tqmpfvTBGYi6tXvRgwd-ap4>

Schleich, J. (2009): Barriers to energy efficiency: A comparison across the German commercial and services sector. Ecological Economics. Retrieved 02.09.2020 from: https://www.euro-ciss.eu/fileadmin/user_upload/Redaktion/Seco@home/nachhaltiger_Energiekonsum/Literatur/Rports_und_Statistiken_Energieeffizienz/Schleich_Barriers_Ecolec_2009.pdf

SMEmpower efficiency (2020): A holistic framework for Empowering SME's capacity to increase their energy efficiency, <https://smempower.com/>

Statistisches Bundesamt (2020): Economic impacts: Statistics related to COVID-19. Retrieved 20.08.2020 from: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Cross-Section/Corona/Economy/context-economy.html?nn=396932#accommodation>

Travelife (2020a): Find a Travelife hotel now – Cyprus results. Retrieved 20.08.2020 from: http://www.travelifecollection.com/search_results

Travelife (2020b): Find a Travelife hotel now – Germany results. Retrieved 16.09.2020 from: http://www.travelifecollection.com/search_results

Tuschinski, Melita (2020): Build, renovate and operate energy-efficient hotels successfully – What should hoteliers know about the Energy Saving Ordinance (EnEV) and the Renewable Energies Heat Act (EEWärmeG). Institut für Energie-Effiziente Architektur mit Internet-Medien. Retrieved 03.08.2020 from: https://enevonline.com/enev_praxishilfen/enev_2014_hotel_herberge_planen_bauen_sanieren_betreiben_energieeffizienz_dena_modellprojekte.htm

United Nations Climate Change (UNCC) (2018): UN Works with Global Hotel Industry to Reduce Emissions. Retrieved 31.07.2020 from: <https://unfccc.int/news/un-works-with-global-hotel-industry-to-reduce-emissions>

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2020): Covid-19 and Tourism: Assessing the Economic Consequences. Retrieved 06/08/2020 from: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2810>

United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (2020a): Supporting jobs and economies through travel and tourism: A call for action to mitigate the socio-economic impact of COVID-19 and accelerate recovery. Retrieved 15.07.2020 from: <https://www.unwto.org/recommendations-for-recovery-covid-19>

United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (2020b): COVID-19 Tourism Recovery Technical Assistance Package. Retrieved 15.07.2020 from: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-05/COVID-19-Tourism-Recovery-TA-Package_8%20May-2020.pdf

- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (2020c): One Planet Vision for a Responsible Recovery of the Tourism Sector. Retrieved 15.07.2020 from: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-06/one-planet-vision-responsible-recovery-of-the-tourism-sector.pdf>
- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (2020d): International tourism and COVID-19. Retrieved 10.08.2020 from: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>
- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (2020e): Investment Readiness for Green Finance Mechanisms initiative. Retrieved 15.07.2020 from: <https://www.unwto.org/green-investments-for-sustainable-tourism>
- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (n.d.): Hotel Energy Solutions (HES). Retrieved 31.07.2020 from: <https://www.unwto.org/hotel-energy-solution>
- World Bank Data: CO2 emissions (metric tons per capita) – Cyprus. Retrieved 21.08.2020 from <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC?locations=CY>
- World Economic Forum (2009): Towards a low carbon travel & tourism sector. Retrieved 06.11.2020 from: <http://www.greeningtheblue.org/sites/default/files/Towards%20a%20low%20carbon%20travel%20&%20tourism%20sector.pdf>
- World Health Organisation (WHO) (2020): Operational considerations for COVID-19 management in the accommodation sector. Retrieved 05.08.2020 from: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331638/WHO-2019-nCoV-Hotels-2020.1-eng.pdf>
- World Resources Institute (2016): Accelerating building efficiency: Eight Actions for Urban Leaders. Retrieved 25.08.2020 from: https://www.wriroscities.org/sites/default/files/16_REP_Accelerating_Building_Efficiency.pdf
- World Travel & Tourism Council (WTTC) (2020a): More than 197m Travel & Tourism jobs will be lost due to prolonged travel restrictions, according to new research from WTTC. Retrieved 24.07.2020 from: <https://wttc.org/News-Article/More-than-197m-Travel-Tourism-jobs-will-be-lost-due-to-prolonged-travel-restrictions>
- World Travel & Tourism Council (WTTC) (2020b): Economic impact reports. Retrieved 18.08.2020 from: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>
- World Travel & Tourism Council (WTTC) (2020c): Travel and tourism economic impact from COVID-19. Retrieved 18.08.2020 from: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact/moduleId/1227/itemId/68/controller/DownloadRequest/action/QuickDownload>